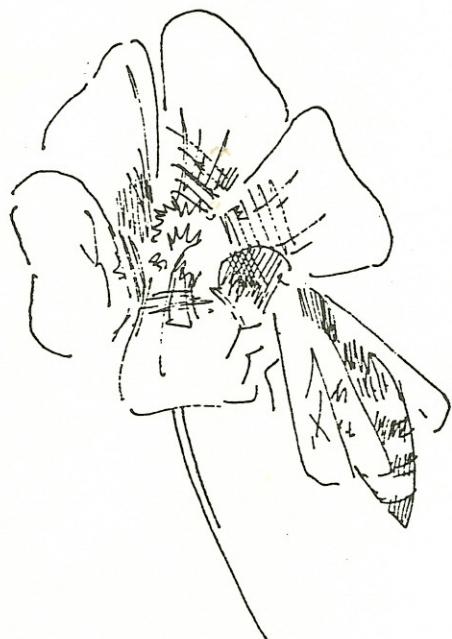

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΙΣΤ. ΛΑΤΡΕΙΑΣ, ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ
Παραδόσεις Ποιμαντικῆς Θεολογίας

ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ
(Γυμνάσματα Ποιμαντικά)

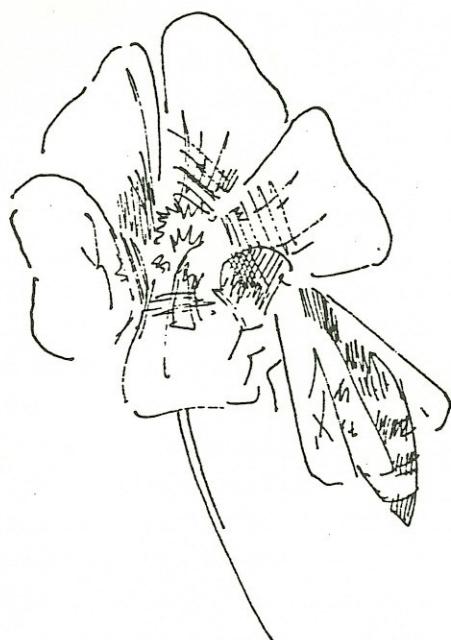

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1991

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΙΣΤ. ΛΑΤΡΕΙΑΣ, ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ
Παραδόσεις Ποιμαντικῆς Θεολογίας

ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ
(Γυμνάσματα Ποιμαντικά)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1991

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Σ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ - Σ. ΠΑΠΑΔΑΜΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.
ΙΩΑΝ. ΘΕΟΛΟΓΟΥ 80 ΖΩΓΡΑΦΟΥ, ΤΗΛ. 77.10.548 - 77.02.033, FAX: 77.10.581

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο άνα χειρας Φάκελλος "Γυμνάσματα Ποιμαντικά" συμπληρώνει τήν ςλη τοῦ ύποχρεωτικοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς πού διδάσκεται στούς φοιτητές τοῦ Γ' 'Εξαμήνου τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. Εἶναι ἐπιλογή ἀπό ἄρθρα μου στό περιοδικό "Ο 'Εφημέριος", τό κατεζοχήν ποιμαντικό περιοδικό τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, πού σέ ἀνατύπωση ἀπ' αὐτόν ἔχουν ηδη περιληφθεῖ στούς τόμους "Μορφές ποιμαντικῆς διακονίας", 'Αθήνα 1986, 168 σ. καὶ "Σύγχρονοι ποιμαντικοί προβληματισμοί", 'Αθήνα 1988, 132 σ.

Οι φοιτητές ἔχουν ηδη στά χέρια τους, ἐγκεκριμένους ἀπό τόν Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, 'Αγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως ὡς διδακτικό σύγγραμμα γιά τό μάθημα, τούς τρεῖς τόμους τῶν "Στιγμιοτύπων καὶ περιπλανήσεων σέ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας", 'Αθήνα 1983, 176 σ., 1984, 168 σ., 1985 184 σ. Ἡ μελέτη αὐτῶν τῶν βιβλίων σέ συνδυασμό μέ τίς παραδόσεις τοῦ μαθήματος τούς ἔχει ηδη ἔξοικειώσει μέ τό ςλικό αὐτό καὶ τίς ποικίλες διαστάσεις τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου.

Ο στόχος τοῦ παρόντος "Φακέλλου" εἶναι νά λάβουν οι φοιτητές μιά ἀκόμα πιό όλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ εὔρους τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως τῆς Ποιμαντικῆς, τῆς "τέχνης τεχνῶν καὶ ἐπιστήμης ἐπιστημῶν" κατά τόν χαρακτηρισμό τοῦ ἀγίου Γρηγορίου θεολόγου. Αύτήν τήν ποιμαντική τέχνη ἀσκουμένη μετ' ἐπιστήμης ἐπιδιώκουν νά ἐμπνεύσουν στούς φοιτητές τά κείμενα αύτά οὕτως ὥστε ἡ ποιμαντική πράξη νά εἶναι πράξη ἐλλόγιμη καὶ ὁ θεωρητικός ποιμαντικός ἐπιστημονικός λόγος νά εἶναι ἔμπρακτος (ἄγιοι Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής καὶ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς), ἀκριβῶς ὅπως τόν καλλιεργεῖ ἡ μακραίων Παράδοση τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας μας.

· Η ποιμαντική πράξη άρχιζει άπό τόν έαυτό μας, μᾶς φέρνει σέ επαφή μέ τόν ἄγιο μας πού γίνεται πρότυπο πρός μίμηση, μᾶς έξαγει άπό τόν έαυτό μας γιά νά έπισκεψτοῦμε τόν άδελφό έκει δπου έχει τήν άνάγκη μας, μᾶς εἰσάγει στή. ζωή τῆς ἐνορίας γιά νά γίνουμε παράγοντες άναζωογονήσεως. Δέν μένουμε όμως έκει, τά ὄρια μιᾶς πνευματικῆς γεωγραφίας* μᾶς προσκαλούν ν' άναλάβουμε στή συνέχεια έναν θεραπευτικό τουρισμό γιά τή σωτηρία τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος.

"Γυμνάσματα ποιμαντικά" ὅλ' αύτά μᾶς συνηθίζουν άπό τά φειτητικά μας χρόνια στήν καλή γυμνασία καί στήν έξασκησή μας σέ άγωνάσματα πού έπιτελοῦνται στόν στίβο τῆς καθημερινῆς ποιμαντικῆς πράξεως καί ζωῆς, στήν ούκογένεια, στό σχολεῖο, στήν ένορία, στήν κοινωνία, καί δπου άλλοῦ μᾶς καλεῖ ή ποιμαντική μας διακονία.

Τά σχέδια τοῦ έξωφύλλου καί δπισθοφύλλου φιλοτέχνησε ό Γιωργος Κοκολάκης, τόν όποιο καί άπό τή Θέση αύτή θερμῶς εὐχαριστοῦμε.

A.M. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

·Ανω ·Ιλίσια, 17 ·Ιουλίου 1991

* Γιά τόν ὄρο καί τό έρευνητικό πρόγραμμα πού άφορᾶ στήν Πνευματική γεωγραφία βλ. τύς σ. 82-104 τῶν "Στιγμιοτύπων καί περιπλανήσεων σέ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας", τεῦχος 3. "Ἐνας βιβλιογραφικός ὁδηγός έρευνητικῶν γυμνασμάτων βρίσκεται στήν ἔκδοση "Ποιμαντική Βιβλιοθήκη. Πρόσωπα καί κείμενα", τοῦ A.M. Σταυροπούλου σέ συνεργασία Βαρβάρας Γιαννακοπούλου. ·Η συνέχεια αύτῆς τῆς "Βιβλιοθήκης" δημοσιεύεται στό τεῦχος Αύγουστου 1991 τοῦ περιοδικοῦ "'Ο Εφημέριος", σ. 240-246.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Γνώρισε τόν έαυτό σου

ΠΡΟΤΥΠΑ ΠΡΟΣ ΜΙΜΗΣΗ

Γνώρισε τόν αγιό σου

· Ή ποιμαντική τῶν ἀγίων

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ

Ποιμαντικές ἐπισκέψεις

· Όρισμός, στόχοι, συμβολή (τοῦ Πρεσβυτέρου Ε. Ζώρζου)

· Ή Κυρά Ζωΐτσα (τῆς Σταυρούλας Κάτσου-Καντάνη)

Διάλογος μὲ τόν έαυτό μου (ἀνωνύμου φοιτητή)

Η ΕΝΟΡΙΑ

· Αναζωγόνηση καὶ δραστηριοποίηση τῆς ένορίας

Βιβλιογραφικός δῦνηγός

Σύναξη ἀγάπης

· Ενορίες τῆς παληᾶς Αθήνας (τοῦ Παναγῆ Σκουζέ)

Γνώρισε τὴν ένορία σου...

· Ενοριακή δργάνωση καὶ ζωή (έρωτηματολόγιο)

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ποιμαντική τοῦ ἐλευθέρου χρόνου

ΓΝΩΡΙΣΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΣΟΥ

Αύτογνωσία, ἐμπειρία, καθοδήγηση

‘Ως μία ἀπὸ τίς βασικές προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἀσκήσει ὁ ποιμένας τὸ ἔργο του — ἂν δὲν εἶναι γιὰ ὁρισμένους καὶ ἡ μοναδικὴ — θεωρεῖται ἡ βίωση τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς. ‘Η βίωσή της φαίνεται διὰ ἀποτελεῖ τὴν κατεξοχὴν δυνατότητα προετοιμασίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπευθύνων γιὰ τὸ ἔργο τους. Γιατὶ ἡ ἀσκηση αὐτῆς τῆς ζωῆς προσῳέρει αὐθεντικὴ αύτογνωσία, ποὺ συνιστᾶ τὸν ἐκ τῶν ὄντων οὐκ ἄνευ ὅρο γιὰ τὸ ποιμαντικὸ λειτούργημα καὶ τὸ ὅποιοιδήποτε ἄλλο ἐκκλησιαστικὸ ἔργο. Δὲν πρέπει μάλιστα νὰ λησμονοῦμε, διὰ γιὰ τὸν ποιμένα πικραμένει κύριο ἐργαλεῖο καὶ ὅργανο δουλειᾶς ὁ ἔαυτός του, κι αὐτὸν πρέπει νὰ γνωρίζει ὅσο γίνεται τελειότερα γιὰ καλύτερη ἀπόδοση στὴν ἔργασία του.

Αὐτὴ ἡ γνώση τοῦ ἔαυτοῦ μας καὶ ἡ βιωματικὴ ἐμπειρία τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς χρειάζεται χειραγωγία κατάλληλη πνευματικοῦ ὅδηγοῦ, γιατὶ ἡ πνευματικὴ τέχνη, ποὺ εἶναι δυσχερέστερη πασῶν τῶν τεχνῶν, δὲν μαθαίνεται μὲ «μέθοδο ἄνευ διδασκάλου». ‘Η διαδικασία στὴν ἀνάπτυξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἀκολουθεῖ τὸ τρισσό δέξιωμα μιᾶς ὀρθῆς ποιμαντικῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως: ὑπὸ δόκιμο καὶ ἐμπειρό Γέροντα σύμβουλο, διακριτικὴ καθοδήγηση στὴ γνώση τοῦ ἔαυτοῦ μας καὶ ἀσκηση στὴν πνευματικὴ ζωή¹.

Εἶναι πάντως ἀλήθεια, ὅτι τελευταῖς γίνεται πολὺς λόγος γιὰ αὐτογνωσία καὶ αὐτεπίγνωση. Εἰδικά σεμινάρια δραγμώνονται καὶ στὸν τόπο μας ἀπὸ κινήματα ποὺ ποιείλουν στὴν προέλευση καὶ στὶς ἐπιδιώξεις τους γιὰ τὴ γνωριμία τοῦ ἔχυτοῦ μας. Ὁ σημερινὸς κόσμος ἀνακαλύπτει ἐκ νέου καὶ ἐπαναπροβάλλει, αὐτὸς ποὺ χαρακτηριστικὰ ὄνόματε πρὸ καιροῦ διαφῆμιση ὡς «τὸ σπουδαιότερο κεφάλαιο ποὺ διαθέτουμε, τὸν ἔχυτό μας». Στὴν «Καθημερινὴ» τῆς 21 Νοεμβρίου 1979 δημοσιεύσταν ἀνταπόκριση μὲ τίτλο: «'Ανωκαλύψτε ποιὸς εἶσθε μὲ 12.000 δραχμές. Εἰδικὸ σεμινάριο αὐτογνωσίας δραγμῶνεται στὸ Λονδίνο». Ἐγράφετο μάλιστα, ὅτι ιέρεια τῆς νέας ψυχολογικῆς μόδας ήταν μία συμπατριώτισσά μας².

Κοντὰ ὅμως στὰ παλαιότερα καὶ νεώτερα φιλοσοφικὰ καὶ θρησκευτικὰ ρεύματα, ποὺ προβάλλουν τὴν αὐτογνωσία, ἡ αὐτογνωσία συνιστᾶ οὔσιαστική, ὅπως εἴδαμε, ἐπιδίωξη τῆς δρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς. Εἶναι χαρακτηριστικές οἱ πατερικὲς φράσεις: «Γνῶθι σαύτὸν πρὸ πάντων...», «δοκίμασον σεαυτόν», «γνῶθι, ἔρευνήσας σεαυτόν», «πρόσεχε σαυτῷ», «ένδον βλέπε», «οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι οὐ γνωρίζομεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν»³. Ἡ γνώση αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται σὲ διάφορα ἐπίπεδα, εἶναι ἔργο ζωῆς καὶ ἀπαιτεῖ κατάληλη συμπαράσταση καὶ ἐπιστασία. Διευκολύνει πάντως τόσο τὶς διαπροσωπικές ὅσο καὶ τὶς σχέσεις μὲ τὸν ἔχυτό μας. Ἀπὸ κάπου, ὅμως, πρέπει ν' ἀρχίσει κανείς.

"Ἀσκηση γνωριμίας

Κάναμε λόγο γιὰ ἐπίπεδα στὰ ὅποια ἐπιτυγχάνεται αὐτὴ ἡ γνώση. Κάπου πρέπει νὰ δοθεῖ μιὰ νύξη,

μιὰ ἀφορμὴ ὡς ἀφετηρία ζεχινήματος. Ἐμεῖς στὸ Πανεπιστήμιο ἔχουμε τὴν εὐχέρεια, ὅταν πρωτοερχόμαστε σὲ ἐπαφὴ μὲ ἔνα τμῆμα φοιτητῶν, μὲ ἔνα ἑξάμηνο, νὰ κάνουμε τέτοιου τύπου γνωριμίες τοῦ ἔκαυτοῦ μας καὶ τῶν ἄλλων.

Ἐδῶ καὶ χρόνια ἀσκούμαστε μὲ ἐπιτυχία στὴν πράξη τὴν πρώτη ἡμέρα τῶν παραδόσεων σὲ μιὰ εἰδικῆς μορφῆς «ἄσκηση γνωριμίας», ποὺ τὴν ὀνομάζουμε: «γνώρισε τὸν ἔκαυτό σου καὶ γνώρισέ τὸν στοὺς ἄλλους». Ἡ ἄσκηση αὕτῃ βρίσκει εὔμενὴ ἀποδοχὴ μεταξὺ τῶν συμμετεχόντων.

Λόγῳ τῶν εὐεργετικῶν συνήθως ἀποτελεσμάτων ποὺ ἔχει πάνω στὴν ὁμάδα ποὺ πραγματοποιεῖται, ἡ ἄσκηση αὕτῃ προσφέρεται γιὰ εὐβύτερη χρήση. Πολλοὶ φοιτητές μας, διορισμένοι πλέον ὡς καθηγητὲς ἢ καθηγήτριες τὴν ἐρχόμενον μὲ παραλλαγὲς στὴν τάξη τους, ὡς κατηγητὲς (-τριες) στὰ κατηγητικά τους σχολεῖα, ὡς ὑπεύθυνοι νεανικῶν κέντρων στὶς ὁμάδες ποὺ λειτουργοῦσι στὰ ἐνοριακὰ νεανικὰ κέντρα.

Ἐχουμε ἀκόμα πληροφορηθεῖ, ὅτι ὁρισμένοι ίερεῖς ἔχουν προβεῖ σὲ τέτοιου εἴδους «ἄλληλογνωριμία» στὰ πλαίσια ίερατικῶν συνάξεων. Εύθὺς ἀμέσως δίδονται ὁδηγίες γιὰ ἐνὸς τέτοιου τύπου «ἄσκηση γνωριμίας».

* Οδηγίες καὶ διεξαγωγὴ τῆς ἄσκήσεως

Σκοπὸς τῆς ἄσκήσεως εἶναι νὰ βοηθήσει τοὺς συμμετέχοντες νὰ συνειδητοποιήσουν ὁρισμένες πτυχὲς τοῦ ἔκαυτοῦ τους ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι σημαντικὲς γιὰ τοὺς ίδιους καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, μὲ τοὺς δποίους

βρίσκονται ή ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθουν σὲ σχέση. Ἐνδείκνυται γιὰ μικρὲς διμάδες ποὺ θὰ δουλέψουν γιὰ ἓνα διάστημα μαζί.

Σὲ ἓνα λευκὸ φύλλο χαρτί, ἀφοῦ σημειώσουμε στὸ κέντρο τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπίθετό μας (1) καὶ κάτω ἀριστερὰ τὴ διεύθυνση ποὺ μένουμε καὶ τὸ τηλέφωνό μας (4) ἐπὶ πέντε ή καὶ περισσότερα πρῶτα λεπτὰ καταγράφουμε, ὁ καθένας γιὰ τὸν ἑαυτό του χωριστά, τὶς ἀπόψεις μας γιὰ τέσσερα ἀκόμα θέματα. "Ανω ἀριστερὰ σημειώνουμε τὸ ὄνομα ή τὴν ίδιότητα τοῦ ή τῶν προσώπων ποὺ ἔχουν παίξει σημαντικὸ ρόλο στὴ ζωὴ μας (2). "Ανω δεξιὰ καταγράφουμε μία σημαντικὴ ἡμερομηνία τῆς ζωῆς μας (3) Γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά μας (5), σημειώνουμε τέσσερα πράγματα ποὺ προτιμᾶμε καὶ μᾶς ἀρέσει ή δὲν μᾶς ἀρέσει νὰ κάνουμε, καὶ κάτω δεξιὰ (6), α) τὶς προσδοκίες μας πρόσδοκίες ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ β) τὶς προσδοκίες μας ἀπὸ τὴ διμάδα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τοποθετεῖται ὁ καθένας ὡς πρὸς τὸν ἑαυτό του, τοὺς ἄλλους, τὸν χρόνο (παρελθόν-παρόν-μέλλον) καὶ τὸν χῶρο.

Μετὰ τὰ πέντε λεπτά, ὁ καθένας ἐπὶ τρία λεπτὰ περίπου παρουσιάζει, γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, στοὺς ὑπολοίπους τῆς διμάδας. Περισσότερες ἀπὸ δέκα παρουσιάσεις κουράζουν. Ο χρόνος ἀσκήσεως γιὰ δέκα ἀτομα ὑπολογίζεται σὲ μία ὥρα. Κυμαίνεται, δηλαδή, μεταξὺ 45 καὶ 60 πρώτων λεπτῶν.

Εἶναι φορὲς ποὺ ή ἀτμόσφαιρα φορτίζεται συναισθηματικὰ καὶ πολλοὶ ἐκθέτουν πολὺ οἰκεῖες πλευρὲς τοῦ ἑαυτοῦ τους. Γι' αὐτὸν εἶναι χρήσιμο νὰ λεχθεῖ στὴν ἀρχή, ὅτι οἱ συμμετέχοντες δεσμεύονται νὰ κρατήσουν μόνο γιὰ τὴν διμάδα τὶς γνώσεις ποὺ ἀποκομίζουν ἀπὸ τὴν ἀσκηση αὐτή.

‘Ο κύκλος τῶν δώδεκα ὡς ὁμάδα εἶχε τὸ δικό της πρόσωπο καὶ τὸν δικό της δυναμισμό. Ή προσουσία τοῦ Ἰησοῦ ἐνεργοποιοῦσε τὰς κρυμμένες δυνάμεις. Καὶ σήμερα «οὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, λέγει δὲ Κύριος, ἐκεῖ εἴμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθαίου ۱۷' ۲۰· τὸ σκίτσο προέρχεται ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, ἔκδοση τῆς «Βιβλιοκής Ἐταιρείας», Ἀθῆναι 1975, σ. 233).

‘Ο ύπεύθυνος τῆς ὁμάδας πρέπει νὰ ἔχει γνώσεις «δυναμικῆς τῆς ὁμάδας», γιατὶ ἀρκετὲς ψυχολογικές δυνάμεις ποὺ ἐκλύονται καὶ διοχετεύονται στὴν ὁμάδα μπορεῖ νὰ δυσκολέψουν τὴν ζωή της. Πάντως, αὐτὴ ἡ ἀσκηση ὁμάδας δὲν προξενεῖ ιδιαιτερες δυσκολίες⁴.

Τὰ ἀποτελέσματα

‘Αντίθετα, στὸ τέλος τῆς συναντήσεως ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν συμμετεχόντων ἕνα συναίσθημα εὐφορίας ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς συν-αντήσεως, ἥ δποιά συντελεῖται γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἐπίπεδο βαθύτερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ γινόταν συνήθως στὴν καθημερινὴ ἀναστροφὴ στὶς αἱθουσες, στοὺς διαδρόμους, στὰ ἐντευκτήρια καὶ στὰ αἱθρια.

Οἱ συμμετέχοντες ἐκπλήσσονται γιὰ τὴν ἀποκάλυψη στοὺς ἔδιους πρῶτα καὶ στοὺς ἄλλους ἔπειτα, στοιχείων κρυμμένων ποὺ δίνουν μιὰ ἄλλη βαθύτυπη

εἰκόνα τοῦ ἔαυτοῦ τους, μὲ τὰ προβλήματα, τὰ χρίσματα, τὰ ταλέντα, τὶς προτιμήσεις, τὶς προσδοκίες τους. Ο «κρυπτὸς τῆς καρδίας ἡνθρωπος (Α' Πέτρου γ' 4) προσφέρεται νὰ τὸν ἀφουγκραστοῦμε, νὰ τὸν γνώσουμε, νὰ τὸν συμπονέσουμε, νὰ τοῦ συμπαρασταθοῦμε, νὰ συμπορευτοῦμε μαζί του.

Τὴ λεπτότητα σχέσεων καὶ τὴν ἀγαπητικὴ κοινωνία ποὺ μπορεῖ νὰ προκύψῃ μετὰ ἀπὸ μιὰ τέτοια «ἀσκηση γνωριμίας» ἀποδίδουν συνήθως τὰ ὅσα δμολογοῦνται μετὰ ἀπὸ τέτοιες συναντήσεις καὶ εἶναι ἀρκετὰ εὔγλωττα.

1. Στὸ σημερινὸ μας ἀρθρὸ συνεχίζουμε τὶς σκέψεις ποὺ εἴχαμε κάνει σὲ παλαιότερο τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου» τῆς 1ης Οκτωβρίου 1983, σ. 240-242. Τὸ ἴδιο ἀρθρὸ βλ. καὶ σὲ ἀνάτυπο ποὺ φέρει τὸν τίτλο, Στιγμιότυπα καὶ περιπλανήσεις σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, Αθήνα 1983, σ. 41-49. Περὶ καὶ τὶς σ. 40-47 τῆς Εἰσαγωγῆς μας στὴν δρόδοξη συμβουλευτικὴ ποιμαντική, Αθήνα 1983.

2. Σοβαρὴ ψυχολογικὴ θεώρηση τῆς αὐτογνωσίας ἐπιχειρεῖ ἡ συνάδελφος ψυχολόγος Ἐπ. Καθηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου Αθηνῶν Αναστασία Καλαντζῆ-Αζίζη, στὸ βιβλίο της: Αὐτογνωσία, αὐτοανάλυση καὶ αὐτοέλεγχος, Αθήνα, Εκδ. «Δίφρος», 1984, 192 σ.

3. Τὶς πατερικές αὐτές «κρυψήσεις» βλ. συγκεντρωμένες στὴν ἀξιόλογη φροντιστηριακὴ ἐργασία τοῦ φοιτητῆ μας Αθανασίου Ζαχαράκη (νῦν Αζαρία Μουαχού), Αὐτογνωσία καὶ δρόδοξη πνευματική ζωή, Αθήνα 1983, σ. 5. Η ἐργασία ἀποτελεῖται ἀπὸ 41 δικτυλογραφημένες σελίδες.

4. Περὶ «δυναμικῆς τῆς ὁμάδων» ἡ ὁμάδων βλ. στὶς σ. 96 καὶ 136 τῆς μελέτης μας, Ποιμαντικὴ προστοιμισία τῶν μελλοντικῶν μελέτης, Αθήνα 1971. Ἐπίσης Δ. Γεωργα, Στοιχεῖα κοινωνικῆς ψυχολογίας (πανεπιστημιακές παραδόσεις), τόμος Β', Αθήνα 1983, κεφ. 8, σ. 154-174 καὶ τὸ κεφ. 9.

ΙΝΩΡΙΣΕ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΣΟΥ

Ποιμαντικές ἀσκήσεις

«Γυώρισε τὴν ἐνορία σου...», «γγώρισε τὸν ἐκυτό σου...», «γγώρισε τὸν ἄγιό σου...» εἶγαι ἀ σ κ ἡ σ ε : σ ποὺ ἐπαναλαμβάνουμε κάθε χρόνο στὰ πλαίσια τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς στὸ Πανεπιστήμιο. Ἐπειδὴ παρουσιάζουν εὐρύτερο ἔγδιαφέρον γιὰ τὴν ποιμαντικὴ πράξη θελήσαμε, τὸ περιεχόμενό τους γὰρ γίνει γνωστὸ μέσω τοῦ περιοδικοῦ σὲ ὅλους τοὺς αληρικούς, ὑποψηφίους αληρικούς καὶ λαϊκούς συνεργάτες τῆς Ἐκκλησίας.

Γιὰ τὶς δύο πρῶτες ἀσκήσεις ἔχουμε κάνει ἥδη λόγῳ σὲ προηγγείλεντα τεύχη τοῦ «Ἐφημερίου»¹. Οἱ ἀσκήσεις μάλιστα αὐτὲς δρῆκαν εύμενὴ ἀπήχηση στὸ ἀναγγωτικὸ κοινὸ ὡς ἐρεθίσματα καὶ πρόκληση γιὰ ποιμαντικὰ γ υ μ ν ἀ σ μ α τ α ἀπὸ τοὺς ἕδους τοὺς ἐφημερίους στὴν ἐνορίακή τους διακονία.

Μὲ τὴν ἔγαρξη τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους αριγμέ σκόπιμο γὰρ προτεγγίζουμε τὴν τρίτη «ποιμαντικὴ ἀσκηση» ἀπὸ τὴν ὁποίᾳ πολλὴ ὡφέλεια μπορεῖ γὰρ προκύψει γιὰ ὅλους μας. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἔτος ἀλλωστε κυριαρχεῖται ἀπὸ τὶς μνήμες τῶν ἀγίων, οἱ δποῖοι συγδεύουν τὸ πλοιό τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἐπιβάτες του στὸ ἐτήσιό ταξίδι τους. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς προσφέρει καθημεριγὰ τὴν εὐκαιρία γνωριμίας μαζί Τους. Οἱ ἀκολουθίες τοῦ ἑσπεριγοῦ καὶ τοῦ δρθροῦ τί ἀλλο είγαι: ἀπὸ ἔνα πλησίασμα στὸν κόσμο τῶν ἀγίων καὶ μία φρογή

τίδα — πρώτη τὸ πρωτὶ καὶ τελευταία τὸ θράδυ — νὰ κρατήσουμε τὴν μνήμη Τους ζωγτανὴ μέσα μας;

Ἡ Θεολογία καὶ ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ὡς λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας δὲν παύει γὰρ ἀναπτύσσει συγεχῶς τὴν ἀμφίδρομη κίνησή της ἀπὸ τὴν πράξη στὴν θεωρία καὶ ἀπὸ τὴν θεωρία στὴν πράξη καὶ γὰρ διδάσκει μαθητεύουσα ἐν ἀσκήσει. Μία ἀπὸ τις κύριες φροντίδες της εἶναι γὰρ προσλαμβάνεις κριτικὰ τὴν ποιμαντικὴν πράξην καὶ γὰρ τὴν προσβάλλει στὴν ἐκκλησιαστικὴν τὴν εὑρύτερη κοινωνικὴν ζωὴν.

Γνώρισε τὸν ἄγιό σου...

Ἡ πανεπιστημιακὴ αὐτὴ ἀσκηση στὴν δποία ἀγαφερόμακτε σήμερα φέρει τὴν διγομασίαν: «Γνώρισε τὸν ἄγιό σου καὶ γνώρισέ τον στοὺς ἄλλους». Ὡς δπότιλο ἔχει:: Ποιοι μαγτικά στοιχεῖα στοιχεῖα τοῦ ἄγιου ἢ τῆς ἀγίας τῆς δποίας φέρετε τὸ διγομα². Πρόκειται γιὰ μιὰ ἰδιότυπη διερεύνηση τοῦ δίου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ ἄγιου ἀπὸ ποιμαντικὴν ἀποψή. Μὲ τὸν θεωρητικὸν ἔξοπλισμὸν ποὺ ἔχουν πάρει ἢ παίργουν οἱ φοιτητὲς στὰ μαθήματα τῆς Ἀγιολογίας καὶ τῆς Ποιμαντικῆς ἐπιχειρούν γὰρ προσβάλουν αὐτὴν τὴν ξεχωριστὴν διάσταση τῆς μορφῆς τοῦ ἄγιου τους.

Ἡ «ἐπιχείρηση» δὲν εἶγαι πάντοτε εὔκολη. Γιατὶ ἔκτὸς ἀπὸ τοὺς «πλούσιους» σὲ πληροφορίες ἄγίους, πολλῶν φοιτητῶν τὰ διγόματα ἀναφέρονται σὲ ἄγίους ποὺ ἐλάχιστα στοιχεῖα γγωρίζουμε ἀπὸ τὸν δίο καὶ τὴν διδασκαλία τους («φτωχοὶ» ἄγιοι). Ἀλλοι πάλι φοιτητὲς ἔχουν διγόματα ποὺ δὲν περιλαμβάνονται στὸ ἐκκλησιαστικὸν ἡμερολόγιο. Σ' αὐτὲς τις περιπτώσεις τοὺς παρέχεται ἡ δυνατότητα γὰρ ἐπιλέξουν πρὸς διερεύνηση τὸ διγόμα τοῦ ἑορταζομένου ἄγιου τῆς ἡμέρας τῶν

γενεθλίων τους. Είναι γνωστή άλλωστε παλαιά χριστιανική συγήθεια γὰ διομάζουν τὸ παιδὶ μὲ τὸ δηνομα τοῦ ἀγίου ποὺ ἡ μηγήμη του συγέπιπτε τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεώς του³.

Άλλες ἀπορίες, ποὺ ὑποδάλλογται συγήθως δταν ἀνατίθενται οἱ φροντιστῆρις ακές ἐργασίες, ἀγαφέρονται στὸν τρόπο ἐπεξεργασίας διομάτων ποὺ γιορτάζουν σὲ δεεποτικές, θεομητορικές ἢ ἄλλες ἐορτές (Χρῆστος, Σωτήρης, Εὐάγγελος, Ἀγιαστάσιος, Μαρίες, Δέσποινα, Ἀπόστολος μ.ἄ.). Γιὰ τὶς περιπτώσεις αὗτες δίδονται οἱ ἀγάλογες δῦνηγίες ἔτσι ὥστε δ φοιτητῆς γὰ διπόρει γὰ διγάνει τὰ ἀγάλογα ποιμαντικὰ μ η γ ύ μ α τ α τῆς ἀγτίστοιχης ἐορτῆς (Χριστουγέννων, Μεταμορφώσεως, Εὐαγγελισμοῦ, Θεοφαγείων, Πάσχα, Κοιμήσεως καὶ Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου) ἢ σ τ ο ι χ ε τ α γιὰ μιὰ δρθή ποιμαντικὴ προετοιμασία δική του καὶ τῶν πιστῶν ἐν δψει τῆς προσεγγίσεως αὐτῶν τῶν ἐορτῶν⁴.

Παραλλαγὴ στὸ εἶδος τῆς «ποιμαντικῆς ἀσκήσεως» μπορεῖ γὰ είναι καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν ποιμαντικῶν σ υ ν ε π ε ι ω γ μιᾶς σωστὰ προετοιμασμένης παγηγύρεως στὴ μηγήμη ἐνὸς συγκεκριμένου ἀγίου, στὴν δποίᾳ παρατηρεῖται πολυπληθής συγκέντρωση καὶ κοσμισυρροή εύλαβῶν προσκυνητῶν.

Τρόπος καὶ στόχοι τῆς ἐπεξεργασίας

Ἡ πρωταρχικὴ πάντως φροντίδα τοῦ φοιτητῆς ἔγκειται, μὲ τὴ διογήθεια τοῦ Μηγαίου καὶ ἄλλων διογήμάτων, γὰ ἐντοπίσει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ προσδάλλουν τὴν ποιμαντικὴ δραστηριότητα τοῦ ἀγίου του. Νὰ ἀγαλύσει, δηλαδή, τὸ συγκέντρων, τὸν κανόνα καὶ τοὺς λοιποὺς ὅμιλους ὑπὸ τὸ πρίσμα ποὺ ἀγαφέραμε καὶ γὰ δώσει συγκεκριμένα παραδείγματα.

Κύριος, δέσμαικ, στόχος αὐτῆς τῆς ἀσκήσεως παραμένει γὰρ ἀσκηθεῖ ὁ Ἰδιος ὁ φοιτητὴς στὴν οἰκειότητα μὲ τὸν ἄγιο του ὕστε γὰρ μπορέσει· γὰρ προσωικειώθει ὅλες τὶς ἀρετές του καὶ γὰρ τὸν δεῖ ώς πρότυπο μιμήσεως καὶ ἀκολουθίας. Γιὰ πολλοὺς φοιτητές μας αὐτὴ τους ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἄγιο εἶναι μία εὐχάριστη ἔκπληξη. Πολλοὶ διμοδογοῦν ὅτι· γιὰ πρώτη φορά τοὺς δίνεται αὐτὴ ἡ εὐκαιρία γὰρ «γνωρίσουν» τὰς διάθεσις την προστάτη τους ἄγιο καὶ γὰρ ποιμανθύσῃ ἀπὸ αὐτῶν στὴν καθημερινή τους ζωή. Αὐτὴ ἡ ἐνεργοποίηση τῆς παρουσίας τῶν ἀγίων στὴ ζωή μας ἀγορίζει· ξαφνικὰ μᾶλιστα διαστηση σ' αὐτὸς ποὺ ἀποκαλοῦμε κοινωνία τῶν ἀγίων καὶ ἐπικοινωνία τῆς σπερατευομένης μὲ τὴν θριαμβεύουσα Ἐκκλησία.

Οἱ φοιτητὲς δὲν γίνονται δύτικοι κοινωνοὶ μόνον τοῦ διού τοῦ δικοῦ τους ἀγίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγίων τῶν ἀλλων συμφοιτητῶν καὶ συμφοιτηριῶν τους γιατὶ δίνεται ἡ εὐκαιρία γὰρ ἀκούσουν στὴν τάξη ἥτις διαβάσουν λύρας τους καὶ τὶς ὑπόλοιπες φροντιστηριακὲς ἐργασίες ποὺ ἀγαπέρογτα· στὸ Ἰδιο ἀγαπεύμενο.

Πολλαπλὴ ὡφέλεια

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸς οἱ φοιτητές μας ἀποκομίζουν πολλὰ ὡφελήματα γιὰ τὴν ποιμαντική τους δραστηριότητα ἀπὸ τὰ ποιμαντικὰ πρότυπα τῶν ἀγίων. "Οπως γνωρίζουμε, μία ἀπὸ τὶς διατικές προσποθέσεις τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου εἶναι· καὶ τὰ πρότυπα ποὺ ἀκολουθοῦμε κατὰ τὴν ἀσκησή του (τὸ πρότυπο π.χ. τοῦ Καλοῦ Ποιμένος, ποιμαντικὲς ὑποθήκες μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, παραδείγματα Ἐπισκόπων καὶ Πρεσβυτέρων ποὺ ἀγίασαν, Γερόγνων κ.λπ.).

Συγειδητοποιοῦν ἔξαλλου οἱ φοιτητὲς τὴν δυνατό-

τητα μιᾶς ἄμεσης διαπομάνσεως δικῆς τους ἀπὸ τοὺς ἀγίους ποὺ φέρουν τὸ ὅνομά τους· καὶ τὴν ἀγάγκη γὰρ μεταφέρουν αὐτὴν τὴν ἐμπειρία τους καὶ σ' ἔκειγους γιὰ τοὺς ὅποίους φέρουν· μιὰ ἄμεση ποιμαντικὴ εύθυνη στὴν ἐνορία, στὸ σχολεῖο καὶ σὲ ἄλλα ποιμαντικὰ περιθάλλογτα.

Εἶναι γνωστό, ὅτι πολλοὶ οἱρεῖς χαρίζουν στοὺς γονεῖς τὴν ἡμέρα τῆς ὁμηρίσεως τῶν παιδιῶν τους τὸν δίο τοῦ ἀγίου στὸ ὅνομα τοῦ ὅποίου ὁμηρίσθηκαν. "Αλλοι κληρικοί, ποὺ γνωρίζουν ἀπὸ πρὸν τὸ ὅνομα, ἐτοιμάζουν μία δραχύτατη προσλαλία στὴν ὅποια φροντίζουν γὰρ τονίσουν χαρακτηριστικὰ σημεῖα τοῦ δίο τοῦ ἀγίου ἢ τῆς ἀγίας ώς εὐχές πρὸς μάμηση. Θεολόγοι καθηγητές, στὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, προσκαλοῦν τοὺς μαθητές τους γὰρ μελετήσουν τὸν δίο τοῦ ἀγίου τους.

Γνωρίζω τὴν περίπτωση γεαρῆς δασκάλας τοῦ δημοτικοῦ ποὺ ξεκινάει τὴν ἡμέρα στὴν τάξη ϕάλλογυτας μιᾶς μὲ τὰ παιδιὰ καὶ ἑξηγώντας μετὰ τὸ ἀπολυτίκιο τοῦ ἕορταζομένου ἀγίου, ἴδιαίτερα τὶς ἡμέρες ποὺ ἔχει στὴν τάξη παιδάκια ποὺ γιορτάζουν. Ἡ προσφορὰ ἔνδει μικροῦ δώρου μάλιστα καὶ τὸ κέρασμα ποὺ ἀκολουθεῖ ἐκ μέρους τοῦ μαθητῇ στοὺς συμμαθητές του ἐπισημοποιεῖ τὸ γεγονός μὲ νπόμηση ἐκ μέρους τῆς δασκάλας ὅτι ἡ μνήμη τοῦ ἀγίου ὁδηγεῖ καὶ ὑποχρεώνει σὲ μίμηση τοῦ ἀγίου.

Τελειώγοντας θὰ ξθελα γὰρ ὑπεγθυμίσω, ἐντελῶς συγειρμικά, πόσο εύχάριστο ἀκουσμα εἶγαι γιὰ ὅλους μας, ὅταν, στὸ πρωῒγδ ὅελτίο τῶν ἑπτὰ (EPT 1), ὁ ἔκφωνητής ἀρχίζει τὴν μετάδοση τῶν εἰδήσεων λέγοντας ἀμέσως μετὰ τὸν χαιρετισμό του πρὸς τοὺς ἀκροατές, ὅτι «σήμερα... ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμη

τοῦ ἀγίου ἢ τῆς ἀγίας» ἀγαφέροντας τὸ συγκεκριμένο
ὄνομα. "Οπως καὶ γὰ τὸ κάνονμε εἶναι καὶ αὐτὸ μία
εἰ δη ση, ποὺ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον... γιὰ γὰ με-
ταδίδεται καὶ γὰ μὴν ἔχαψαντας.

Ασφαλῶς, ὅλες αὐτὲς οἱ ἐνέργειες ποὺ ἀγαφέραμε
πιὸ πάνω δὲν εἶναι οἱ μόνες δυνατὲς συγέπειες ἀπὸ μία
παγεπιστηματικὴ ποιμαντικὴ ἀσκηση. Σημειώθηκαν ἀ-
πλῶς σὰν ἐλάχιστες προσλήσεις γιὰ γὰ δειχθεῖ ἡ ἀ-
με ση σύ ν δε ση τῆς παγεπιστηματικῆς διδασκα-
λίας μὲ τὴ ζωὴ, ποὺ τελικὰ προσύποθέτει τὴν μεσιτεία
καὶ τὴν μεσολάβηση τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ, γιὰ γὰ γίνει
σώζουσα ποιμαντικὴ πράξη.

1. Βλ. Περιοδικό «Ο Εψημέριος» 1986, σ. 271 - 274· 328 - 329.

2. Γιὰ τὴ σημασίᾳ τοῦ ὁνόματος βλ. πρόχειρα τὸ λῆμμα
«ὅνοματοθεσία», γραμμένο ἀπὸ τὸν Σπυρ. Γ. Μακρῆ στὴν Θρησ-
κευτικὴ σημειώση τοῦ Η.Θ.: καὶ Ἐγκυροπαίδεια (Θ.Η.Ε.) τ. 9 (1966) στ. 926-928 καὶ τὶς σ. 407 -
409 τοῦ ἔργου τοῦ Πρωτοπρεσβύτερου Κ. Ν. Καλλινίκου, "Ο
Χριστιανικὸς χαρακτήρας της πατερικῆς πατερικῆς στὴν Αγία
Ἐναργεία τοῦ Αθηναϊκοῦ Βιβλίου, 21958.
"Ωριζότατες σελίδες ἐπὶ τοῦ θέματος θεμελιωμένες πατερικὰ
ἔγχεια ἀφιερώσει στὸ διπλὸν ἔνδοσην ἔργο τοῦ γιὰ τὸ Μυστήριο τοῦ
Βαπτίσματος δ. Ιερομόναχος Γρηγόριος ἀναφερόμενος στὶς προ-
βαπτισματικές τελετές. Βλ. ἐπίτηδη σχετικές ἀπόψεις τοῦ Αν. Καθηγητοῦ Παν. Ι. Μπούμη στὸ Περιοδικό «Πάντα τὰ Ε-
θνη», Β' Τριήνη 1987, τεῦχος 22, σ. 8-9. Πρβλ. καὶ διήγηση
γιὰ τὸ τέλον τοῦ διδικτοῦ πατερικοῦ ποὺ διάπτεται «Ο Αγιος
Άρσενιος δ. Καππαδόκης» στὴν διμώνυμη ἔκδοση τοῦ Ιεροῦ
Ἔκδοσης της Μοναστηρίου Μοναστηρίου Λαζαρίου Λαζαρίου 1987, σ. 22-25, 65-66.

3. Θ.Η.Ε. τ. 9 (1966) στ. 928.

4. Γιὰ τὴν ποιμαντικὴ διάσταση καὶ «έκμετάλλευση» τῶν
έορτῶν βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Στιγμιότυπα καὶ
περιπλανήσεις... τόμος 2, Αθήνα 1984, σ. 9-49 καὶ
Μορφές ποιμαντικῆς διακονίας, Αθήνα 1986, σ. 79 - 106.

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ποιά ἄραγε στοιχεῖα στὸν δίονδός ἀγίου μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς ποιμαντικά; Κάναμε, δέδαια, γενικῶς λόγο στὸ περασμένο μας ἄρθρο γιὰ τέτοια στοιχεῖα σὲ ἀγίους τῶν δόποίων φέρουμε τὸ δνομικά. Ἀναφέραμε μάλιστα, ὅτι ἡ ἀνεύρεσή τους ἀπὸ φοιτητές μας συνιστᾶ ἰδιαίτερη «ποιμαντικὴ ἀσκησῆ» ποὺ τοὺς ἔθιζει σὲ μία σημαντικὴ πτυχὴ τῆς ποιμαντικῆς ἔρευνας. Νὰ ἀποτυπώσουν, δηλαδή, ποιμαντικὲς δραστηριότητες ποὺ γ' ἀποτελοῦν πρότυπα μιμήσεως καὶ ἀκολουθίας γιὰ ἀληρικούς καὶ λαϊκούς ἔφορους, ἀπὸ τίς βασικὲς προϋποθέσεις τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου εἶγα: ἡ ὑπαρξη προτύπων.

‘Η μίμηση τοῦ Καλοῦ Ποιμένος

Σημαντικό, δέδαια, στοιχεῖο ἀποτελεῖ ἡ ἐκ μέρους τοῦ ἀγίου μίμηση τοῦ Καλοῦ Ποιμένος καὶ ἡ ἀμειση συγάφειά του μὲ τὸν ποιμενάρχη Χριστό. Είγαι ἐγδεικτικὴ ἡ σ' ὧδη τοῦ καγόγος τοῦ ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Φωτιστῆς τῆς Μεγάλης Ἀρμεγίας (τέλη τοῦ Γ' αἰώνα), τοῦ δόποίου τὴ μνήμη τιμᾶ ἡ Ἐκκλησία μας στὶς 30 Σεπτεμβρίου:

«Ὑπέδειξας, πλανηθεῖσι
τὴν τρίβον τὴν ἔνθεον,
ἀπλανέσι διδαχαῖς,
Τεράρχα χρησάμενος,
ὡς ποιμὴν Ποιμένος, ἀληθοῦς
μιμητὴς ὁ Γρηγόριε».

Χαρακτηριστική είναι ή ζ' ώδη τοῦ κανόνος στὴν μυήμη τοῦ ἀγίου Ἀποστόλου Ἐγγένειο, τὴν 1 Ὁκτωβρίου. Οὐ μηδὲν ἀπευθύγεται πρὸς τὴν ποίμνη γιὰ γὰ τὴν παροτρύνει γὰ ὑμήσει τοὺς ἄθλους τοῦ ποιέντος τῆς πρὸς τὸν Χριστό:

«Σαλπιζέτω ἐμφρόνως,
ἡ θεόλεκτος ποίμνη,
εὐήχω σάλπιγγι,
τοὺς ἄνθλους τοῦ Ποιμένος,
Ἀνανίου διῶσσα,
ιῷ αὐτῆς ποιμενάρχῃ Χριστῷ».

Ποιμὴν ποιμανόμενος

Ἡ διαποίμανση τοῦ ποιμένου προσῆποθέτει προηγηθεῖσα ποίμανση τοῦ ποιμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἔαυτό του, μία αὐτοποίηση δηλαδὴ. Πόσο ὡραῖα ἀντηχεῖ ἡ αὐτὴ ώδη τοῦ κανόνος τοῦ ἀγίου μάρτυρος Τρύφωνος (1 Φεδρουαρίου):

«Ὑπῆρξας ιῷ δνι ποιμανικός,
ποιμαίνων ψυχῆς σου,
ἐν σοφίᾳ τοὺς λογισμούς,
ψυχὰς ἐπιστρέφων πλανωμένας,
καὶ ιῷ Θεῷ προσάγων Ἔνδοξε».

Γιὰ γὰ κατερθωθεῖ, ὅμως, αὐτό, ἀληθής προσπόθεση είναι η διαποίμανση τοῦ ποιμένος ἐκ μέρους τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου, ὁ Ὡποῖος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ἄγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο ὡς «ποιμαίνων ποιμαίνοντας καὶ δδηγῶν δδηγοῦντας» ὥστε γὰ ποιμαίνουν τὸ ποίμνιο του κατὰ τὸν σωστὸ τρόπο καὶ ὅχι μὲ ἀπειρίᾳ («ώς ἂν ποιμαίνοιμεν τὸ ποίμνιον

αὐτοῦ μιετ' ἐπιστήμης ἀλλὰ μὴ ἐν σκεύεσι ποιμένος ἀ-
πείρου» PG 35,513C πρᾶλ. 'Ιερεμίου γ' 15).

Αὐτὲς καὶ πολλές ἄλλες προϋποθέσεις συντελοῦν
ῶστε δὲ ποιμὴν «καλῶς καὶ θεοφιλῶς γὰρ ποιμάνη τὸ
ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποιμαγιον καὶ γὰρ καταφωτίσῃ λόγοις
προσηγέσι τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα», διπας ἀναφέ-
ρεται στὸ συγαξάρι τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Μεθοδίου
διοικού Ἐπισκόπου Πατάρων (20 Ἰουγίου).

Ποικιλία ἐνεργημάτων

Αὐτὴ ἡ θεοφιλὴς ποιμαντικὴ διακονία ἀπλώνεται
σὲ ἔνα πολύπτυχο ἐνεργημάτων καὶ σὲ μία πολυδιάστα-
τη ποιμαντικὴ πράξη. Δὲν ἀφήγει τίποτα ἔξω ἀπὸ τὴν
ἄγρυπνη φροντίδα τοῦ ποιμένα. "Ολα τὸν ἐγδιαφέρουν
καὶ γιὰ ὅλα μεριμνᾶ. Αὐτὸν τὸ πολυδιάστατο ἀποτυπώ-
νεται: μὲ τρόπο χαρακτηριστικὸν στὸν διό τοῦ ἐν ἁγίοις
πατρὸς ἡμῶν Γεωργίῳ, Ἐπισκόπου Ἀμάστρι-
δος (21 Φεδρουχρίου). Αὐτὴ ἡ ἀποτύπωση θὰ ἥταν
δυνατὸν γὰρ θεωρηθεῖ ὡς ἡ MAGNA CHARTA τοῦ ποι-
μαντικοῦ ἔργου. "Ἄς παρακολουθήσουμε τὴν περιγρα-
φή. «Μὴ δουλόμενος ἀνάγεται εἰς τὸν τῆς Ἀρχιερωσύ-
νης θρόνον, ὡς λύχνος ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ϕήψι θείᾳ καὶ
συμφωνίᾳ ἱερέων». "Οταν ἐγκατέλειψε τὴν Βασιλεύου-
σα καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον του:

«δίμοῦ πάντα ἐτελεῖτο καὶ ἐσπουδάζοντο·
διατάξεις ἱεραί,
εὐκοσμία τοῦ Βήματος,
κατάστασις τοῦ ἱερατικοῦ συστήματος,
δρφανῶν καὶ χηρῶν προστασία καὶ πιωζοτροφία,
χρεῶν ἀποκοπάι, καὶ
ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβεια·
πρὸς τούτοις δὲ καὶ θεοσημεῖαι, καὶ
τεράστια παντοῖα τελούμενα δι' αὐτοῦ».

Εύσύγοπτη καὶ περιεκτικὴ ἀποτύπωση τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου διαφαίνεται καὶ στὸν διό τοῦ δσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ὁμολογητοῦ, διποῖος διαταγίστηκε σκληρὰ ἐπὶ Λέοντος Γ' τοῦ εἰκονομάχου, ἐπειδὴ «ἡλεγχεῖν αὐτὸν ἔγώπιον πάσης τῆς Συγκλήτου, αἱρετικὸν καὶ ἄθεον καὶ ἀσεβῆ τοῦτον ἀποκαλέσας». Ἰδοὺ πῶς σκιαγραφεῖται ἡ θεοφιλὴς ποιμαντορία του στὸ συγαξάρι τῆς 5 Νοεμβρίου ποὺ τιμᾶμε τὴν μνήμη του:

«Γέγονε διδάσκαλος τῆς δρυδοδοξίας ἀκριβής,
πρᾶος, ταπεινός,
ελεήμων, δόφανῶν παιήρο, χηρῶν ὑπερασπιστής,
δόδηγδος τῶν πεπλανημένων,
τῶν νοσούντων ἱατρός,
τῶν θλιβομένων παράκλησις·
καὶ ἦν ἴδεῖν πάντας
χαίροντας καὶ εὐφραινομένους».

Δειγματοληπτικὴ ὑπόμνηση καὶ ἔρευνα

Δέν γοιμίζω δτι χρειάζεται νὰ ἐπαγαλάδουμε ἀπειρους ὅμοιους δίους ἀγίων ἀγδρῶν, οἱ διποῖοι ὡς ἐπίσκοποι ἡ πρεσβύτεροι ἐποίμαναν τὸ ποίμνιο ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκε δοκύριος καὶ ἡ Ἐκκλησία Του καὶ τὸ ὁδήγηγσαν «ἐπὶ νομάς σωτηρίους» (βλ. συγαξάρι τοῦ δσίου πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ Ποιητοῦ, Ἐπισκόπου Μακιούμα τοῦ Ἀγιοπολίτου, 14 Ὁκτωβρίου).

Ἡ ἐπαγάληψη, δτο καὶ νὰ εἶγαι μητέρα τῆς μαθήσεως κουράζει κι αὐτή, ἴδιαιτερα δταν προσφέρεται συμπυκνωμένη ἀπαξ διὰ παντάς, δπως στὴν προκειμένη περίπτωση ἐγδεῖς ἀρθρου. Ἡ Ἐκκλησία μας διέταξε σοφά νὰ τιμοῦμε καὶ νὰ μελετοῦμε τὰ ποιμαντικὰ πρότυπα ἀπὸ λίγο καὶ κάθε μέρα ἡ δταν τυχαίνει ἡ μνήμη

τους. Τότε, είναι δυγατὸν γὰρ ξεχωρίζουμε δρισμένες πτυχές, γὰρ ἐντυπωτικόμαστε ἀπ' αὐτές καὶ γὰρ θέλουμε γὰρ τις θέσουμε σὲ ἐφαρμογὴ στὴν καθημερινὴ ποιητική μας πράξη.

Σήμερα, ἀρκεστήκαμε σὲ μία ἀπλῆ δειγματοληπτικὴ παρουσίαση ποιμαντικῶν στοιχείων ποὺ διαφένονται στὸν δίο δρισμένων ἀγίων ποὺ διετέλεσαν ποιμένες. Τὸ πεδίο ἔρεύνης είναι πολὺ εὔρυ καὶ ἀπαιτεῖται συστηματικότερη διερεύνηση καὶ σὲ πλήθος ἄλλων πηγῶν. Τὰ ὅσα ἐκθέσαμε δὲν είναι παρὰ ἐλάχιστα ψήγματα ποὺ μποροῦν γὰρ λειτουργήσουν ὡς νύξεις καὶ ἐρεθίσματα γιὰ περιπτέρω ποιμαντικής πράξης μας.

Ποιμαντικὰ ἄλλωστε στοιχεῖα δὲν προσφέρει μόνον γὴ ζωὴ τῶν ἀγίων ποὺ διετέλεσαν ποιμένες κατὰ τὸν ἐπίγειο δίο τους. Ἡ ζωὴ ὅλων τῶν ἀγίων είναι δυνατὸς ποιμαντικὴ καὶ ποιμαίνει καὶ καθοδηγεῖ ὅλους μας. Ὁ καθένας ἀπὸ ἑμάς ἔχει ἄλλωστε δείγματα αὐτῆς τῆς ἐπὶ προσωπικῆς θάσεως διαπομάνσεως καὶ ἐνεργοῦ παρουσίας τῶν ἀγίων στὴν ζωὴ του. Ἡ Ποιμαντικὴ ἐξάλλου ὡς «τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν» δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ γὰρ ἐνεργοποιεῖ τις δυνάμεις τῆς Ἐκκλησίας —οἱ ἄγιοι Της είναι οἱ ἀληθιγὰ Μεγάλες Δυνάμεις— γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ Ἀγθρώπου καὶ τοῦ Κόσμου.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ

Πανεπιστήμιο καὶ ζωὴ

Κύριο χαρακτηριστικό ἀλλὰ καὶ στόχος τῆς σύγχρονης ποιμαντικῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἡ μὲ δάση τὴν βιωματικὴν ἐμπειρίαν ἐμβάθυνση σὲ θεολογικές ἔννοιες καὶ συγειδητοποίηση τῶν ποιμαντικῶν προσδλημάτων. Ὁ στόχος αὐτὸς ἐπιτυχάνεται μεταξὺ ἀλλών καὶ μὲ τὶς ἐπονομαζόμενες «ποιμαντικές ἐπισκέψεις». Πρόκειται γιὰ εἰδικὸ τεχνικὸ ὅρο ποὺ δὲν πρέπει γὰρ συγχέεται μὲ τὴν τρέχουσα ἔννοια τῆς ποιμαντικῆς ἐπισκέψεως, παρόλο ὅτι περικλεῖει πολλὰ στοιχεῖα ποὺ ἀγήκουν σ' αὐτήν.

Οἱ «ποιμαντικές ἐπισκέψεις» ἐγτάσσονται στὸ γεγονότερο πρόγραμμα ποιμαντικῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεως ποὺ παρέχεται στὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παγεπιστημίου Ἀθηγῶν¹. Μακρὰ παράδοση τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς τὶς θεωρεῖ ἀγαπόσπαστο τμῆμα τῆς πιὸ πάνω ἐκπαιδεύσεως καὶ κατὰς κάποιο τρόπο ἀποτελοῦν προκαταρκτικὸ στάδιο ἐγδις προγράμματος τῆς «ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀσκήσεως» τῶν φοιτητῶν, ἡ δποία καὶ τοὺς προπαρασκευάζεις γιὰ τοὺς χώρους στοὺς δποίους θὰ ἀσκήσει ὁ ποιμένας ἡ καὶ ὁ θεολόγος καθηγητὴς τὸ λειτουργημά του στὸ μέλλον².

Μετὰ ἀπὸ κατάλληλη προετοιμασία στὴν τάξη, οἱ φοιτητὲς ἐπισκέπτονται τοὺς ἐπιλεγμένους χώρους (ἐνορίες, γοσοκομεῖα, ἰδρύματα κ.τ.τ.) συζητοῦν μὲ τοὺς ὑπευθύνους καὶ συγεχίζουν τὶς συζητήσεις καὶ μετά

μέσα στὴν τάξη. Συνήθως ἀποτυπώγουν μὲ φωτογραφικὰ στιγμιότυπα τὶς συγαντήσεις, καταγράφουν στὸ μαγνητόφωνο τὸν διάλογο ἐκεῖ καὶ συγγράφουν μία ἔκθεση ὅπου περιγράφονται: τὰ πεπραχμένα καὶ οἱ ἔγινες.

Τὸ πάραξις διάκληρη σειρὰ τέτοιων ἔκθεσεων, μαγνητοφωνήσεων καὶ φωτογραφιῶν ποὺ διαζωγραφοῦν αὐτὴ τὴν μακρὰ παράδοση γιὰ τὴν δποία κάναμε λόγο. Οἱ φοιτητὲς ποὺ δὲν μπόρεσαν γὰ συμμετάσχουν ἔχουν τὴν δυγατότητα γὰ δανεισθοῦν γιὰ νὰ ἀκούσουν τὶς κατέτες καὶ νὰ διαδάσουν τὴν περιγραφὴ ὥστε καὶ αὐτοὶ, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, γὰ ζήσουν αὐτὲς τὶς στιγμές³.

Σὲ δρισμένους φοιτητὲς ὑποκινεῖται τὸ ἔγδικφέρον γιὰ περαιτέρω δραστηριοποίησή τους στοὺς χώρους ποὺ ἐπισκέφθηκαν. "Ἐτοι: διέπονμε μερικοὶ γὰ γίγονται «ποιμαντικοὶ διογθοὶ» ἐφημερίων ποὺ ἐργάζονται σὲ μεγάλα γοσοκομιεῖνα καὶ νὰ συμπαρίστανται στὸ τεράστιο ἔργο ποὺ ἐπιτελεῖται ἐκεῖ. Ἀγκλασμδάγουν τακτικές ἐπισκέψεις στοὺς θαλάμους, ἔξυπηρετοῦν, συζητοῦν μὲ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ μεταφέρουν τοὺς διαλόγους αὐτοὺς στὸν ὑπεύθυνο ἐφημέριο καὶ στοὺς πανεπιστημιακοὺς ὑπεύθυνους παίρνοντας ἀνάλογες δōηγήσεις καὶ συζητώντας τὰ προβλήματα ποὺ ἀγακύπτουν.

Τὰ ἀποτελέσματα αὗτοῦ τοῦ εἰδοῦς τῆς «ἀσκήσεως» εἶναι πολὺ ἔνθαρρυγτα: καὶ οἱ φοιτητές μας ἔγινονται στὶς προσπάθειές τους αὐτές, τὶς δποίες ἐπιθυμοῦν γὰ ἐπεκτείνουν καὶ σὲ ἄλλους τομεῖς δραστηριοτήτων τῆς ποιμαντικῆς διακονίας ἔχοντας ἔνστεργισθεῖ τοὺς στόχους καὶ τὴν συμβολὴ τῶν ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων γιὰ τὴν τωρινή τους κατάρτιση καὶ τὴν μελλούτική

τους ὑπεύθυνη ἀσκηση τοῦ ποιμαντικοῦ λειτουργήματος.

Εἶγαι χαρακτηριστικὴ πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἡ ἀ πάγια τη ση τελειόφοιτου ιερέως φοιτητοῦ μας (τοῦ π. Εὐαγγέλου Ζώρζου) γιὰ τὸ πῶς δρίζει καὶ πῶς ἀντιλαμβάνεται τὴν λειτουργία τῶν ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων στὴν θεολογικὴ ἐκπαίδευση. Ἀποδίδει πραγματικὰ τὶς προθέσεις ἀλλὰ καὶ τὶς προσδοκίες τῶν διδασκόντων ποὺ δίγουν ἀρκετὸ δάρος σ' αὐτὴ τῇ μορφῇ ἐκπαδεύσεως.

Καταχωρίζουμε σὲ Παράρτημα (σ. 117-118) τὴν ἀπάντησή του πιστεύσοντας ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἰδούς ἡ ἐκπαίδευση δένει προστιδιάζει: μόνο στοὺς φοιτητὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἀλλὰ μπορεῖ γὰρ ἐπεκταθεῖ ἐκ μέρους τῶν ἐφημερίων καὶ πρὸς δόλους τοὺς λαϊκούς συνεργάτες τῆς Ἐκκλησίας μας στὶς ἐνορίες τους.

Βιωματικὲς ἐμπειρίες

Σὲ περασμένῳ μας ἀρθρῷ ὁρίσαμε τί εἶναι ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις, τὸν στόχους ποὺ ἔπιδιώκουν καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν δόποιο συμβάλλουν στὴν θεολογικὴ ποιμαντικὴ ἐκπαίδευση τῶν φοιτητῶν μας καὶ τῶν στελέχων τῆς Ἐκκλησίας μας γεγονότερα. Πραγματικά, ἐάν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὑπεύθυνοι χρησιμοποιήσουν σωστὰ τέτοιες ἐμπειρίες θὰ ἔχει γὰρ ὀφεληθεῖ πολλὰ τὸ ποιμαντικό μας ἔργο. Ή δι ω μα τι καὶ ἐμπειρία σύμφωνα μὲ παλαιότερες ἀλλὰ καὶ σύγχρονες ἀπόψεις εἴγαι μογαδικὴ εὐκαιρία οὖσαστικῆς καταρτίσεως.

Μὲ αὐτὴν δὲ φοιτητὴς ἀλλὰ καὶ δλοι ἐμεῖς ἐρχόμαστε σὲ ἀμεση ἐπαφή μὲ τὰ προβλήματα ἀλλὰ καὶ τὸν ἀγτίκτυπο ποὺ ἔχουν αὐτὰ πάνω μας. Δένει εἶγαι

ἀπλῶς μία θεωρητική εἰσπραξη ἀπόψεων γιὰ τὸν πόνο, τὴν ἀρρώστεια, τὴν δρφάγεια, τὴν τάξη ποὺ πρέπει γὰ ἐπικρατεῖ κατὰ τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀκολουθίες, τὴν ἀντίληψη αἰχμῶν ποὺ ὑπάρχουν στὶς σχέσεις τῶν ἔνοριτῶν ἢ καὶ τῶν ἐφημερίων μεταξύ τους.

Εἶναι ἀντιμετώπιση στὴν πράξη δλων αὐτῶν τῶν καταστάσεων ποὺ δὲν μᾶς ἀφήνουν ἀδιάφορους ἀλλὰ μᾶς ἀγγίζουν βαθύτατα καὶ μᾶς δῦνηγοῦν στὸ γὰ θέσουμε μύρια ὅσα ἐρωτήματα στὸν ἔαυτό μας, στοὺς ἄλλους, περιμένοντας ἔγχωγίως ἀπαντήσεις ποὺ δὲν θὰ ἔλθουν καθόλου ἢ θὰ ἔλθουν μετὰ παρέλευση πολλοῦ χρόνου ζυμώσεων, ἀγαζητήσεων καὶ ἀγακατατάξεων.

Αὐτὸ τὸ τογίζουν ἴδιαίτερα ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἀρκοῦνται σὲ μιὰ ἀπλῆ συμμετοχὴ σὲ τρεῖς ἢ τέσσερις ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις στὴ διάρκεια τοῦ ἔξαμνου ἀλλὰ ἔξακολουθοῦν ἐπὶ πολλές ἑδδομάδες, μῆγες καὶ χρόνια γὰ ἐπισκέπτονται ἔνεργητικὰ πιὰ τὰ ἴδρυματα ἐκεῖνα μὲ τὰ δποῖα τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα τοὺς ἔφερε σὲ πρώτη ἐπαφή.

Καὶ ἡ ἀπλῆ ὅμως συμμετοχὴ γίνεται τὶς περισσότερες φορὲς ἀφορμὴ γιὰ ἔμβάθυνση σὲ θέματα ποιμαντικῆς πράξεως ποὺ ἀπασχολοῦν κληρικούς καὶ λαϊκούς. Πολλοὶ φοιτητές μας δρίσκονται γιὰ πρώτη φορὰ σὲ περιβάλλοντα τῆς μαχαιρένης ποιμαντικῆς (ἔνορίες, ἴδρυματα, νοσοκομεῖα κ.τ.τ.) δπου μὲ τρόπο ἀπλὸ γὰ μποροῦν γὰ θέτουν ζητήματα τὰ δποῖα ἀλλοῦ φαίνεται δύσκολο γ' ἀπαντηθοῦν. Ἐκεῖ, μέσα ἀπὸ τὴν πράξη ἔρχονται ἀδίαστα οἱ ἀπαντήσεις καὶ μαρτυροῦν γιὰ μιὰ ζωγραφή ἀντιμετώπιση τῶν ποιμαντικῶν προσδημάτων.

Ανάγκη θεολογικῆς θεμελιώσεως

"Αλλες φορὲς εἴγαι ἀγαγκαῖες ὑποδείξεις σὲ κείμενα, βιβλιογραφικὲς ἀγαφορὲς ἢ καὶ διηγήσεις ἀπὸ γε-

γογότα ποὺ συγένησαν σὲ ἀγτίστοιχους χώρους διαποι-
μάνεσσας καὶ ἔχουν πάρει μορφὴ γραπτοῦ λόγου πιὸ
ἔντεχνη ἢ πιὸ τεκμηριωμένη σὲ στοιχεῖα ἀπὸ ἕνα διπλὸ
ξεχεῖλισμα ἢ περίσσευμα καρδιᾶς τῆς στιγμῆς ἐκείνης.

Σ' αὐτὲς τὶς παραπομπὲς εἶγαι πολύτιμη ἢ συμβο-
λὴ τῶν παρευρισκομένων δοηθῶν καὶ ἐπιστημογικῶν
συγεργατῶν ποὺ κάγουν ἀνοίγματα καὶ ἐπιχειροῦν προ-
εκτάσεις στὸ καθόλου ἔργο τῆς Ποιμαντικῆς.¹ Άλλες
φορές, ἐκ τῶν νιστέρων, παλαιότεροι φοιτητές μας συμ-
βάλλουν κι αὐτοὶ στὸ γὰ διθοῦν ἀπαντήσεις μὲ προσω-
πικές τους ἀγαργνήσεις.² Απ' αὐτοῦ τοῦ τύπου τὶς συμ-
βολές θὰ θέλαμε γὰ μηγμογεύσουμε τὴν ὑπόδειξη τῆς
ἐπιστημογικῆς μας συγεργάτηδος Βαρδάρας Γιαγγακο-
πούλου σὲ ἕνα πρόβλημα ποὺ ἐθίγη κατὰ τὴ διάρκεια
τῆς συζητήσεως στὰ πλαίσια μιᾶς ποιμαντικῆς ἐπισκέ-
ψιας σὲ ἐγορία τῶν Ἀθηνῶν.

Η συζήτηση ἀναφερόταν στὴν ἀγαργκαιότητα τῆς
θεολογικῆς ἐρμηνείας τῶν μυστηρίων ἐκ μέρους τῶν
λειτουργῶν αὐτῶν πρὸς καταρτισμὸν καὶ συγειδητὴ συμ-
μετοχὴ σὲ αὐτὰ τῶν χριστιανῶν. Η ἔλλειψη αὐτῆς ἔ-
χει σάν συγέπεια καὶ τὴν δημιουργία ἀταξίας κατὰ τὴν
τέλεσή τους ὅπως ἡ παρατηρουμένη κατὰ τὴν ἀγά-
γνωση τῆς «ἐπιμάχου» ἀποστολικῆς ρήσεως «ἡ δὲ γυνὴ
ἴγα φοβήται τὸν ἄγδρα», στὴν ἀκολούθια τοῦ γάμου.

Κατ' ἀρχὴν δόθηκε ἀπὸ τὸν συγετὸ Εφημέριο ἢ
ὅρθη θεολογικὴ ἐρμηνεία τῆς καὶ γνωστοποιήθηκαν οἱ
σχετικές ποιμαντικές προσπάθειες.³ Ως ἐκ τούτου κρί-
θηκε ἀγαργκαία ἀπὸ τὴν Β. Γιαγγακοπούλου ἡ παρα-
πομπὴ σὲ ἕνα κείμενο μεγάλης θεολογικῆς σπουδαιό-
τητος ποὺ θεμελιώνει κάθε ἀπάγτηση πρὸς αὐτὴν τὴν
κατεύθυνση. Προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐκλεκτὴ γραφίδα
τοῦ Ἀγίου Νεκταρίου. Τὸ κείμενο ρίχγει ἀπλετο φῶς

ἐξετάζοντας ἀπὸ ποικίλες σκοπιές τὸ συγχρήμα τοῦ φόδου. Ή δρθή ἔρμηνεία καὶ καταγόηση τοῦ θεοδίδακτου φόδου περιφρουρεῖ τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην τῶν συζύγων, συμβάλλει στὸν ἔξαγιασμό τους, συντελεῖ στὴν ἀγύψωση τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ συσχετίζεται μὲν τὴν διάσωσή του. Τὸ δρθρὸν αὐτὸν δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Ἀγάπλαξις» (ἔτος 15, ἀριθ. φ. 233 τῆς 14 Νοεμβρίου 1902, σ. 1621 - 1622) ⁴.

Δειγματοληπτική ἀναφορά

‘Οπωσδήποτε, δὲν ἦταν δυνατὸν γὰρ καλύψουμε στὶς σελίδες ποὺ προηγήθηκαν τὸ εὔρος τῶν προβλημάτων ποὺ ἀγαπύπτουν κατὰ τὶς ποιμαντικές ἐπισκέψεις τῶν φοιτητῶν μας σὲ χώρους ποιμαντικῆς διακονίας. Ἡταν ἀγαγκαῖο γὰρ γίνει δειγματοληπτική μόρο ἀγαφορὰ τῶν συμβαινόντων. Τὰ ἔρωτήματα δεῖχαιών, ὅπως εἴπαμε, παραμένουν πολλές φορὲς ἀγαπάντητα καὶ οὕτε πάλι εἶγαι δυνατὸν οἱ ἀπαγγήσεις γὰρ εἶγαι μονοσήμαντες καὶ μονότροπες. Τὰ θέματα ἄλλωστε ποὺ τίθενται χρήζουν ἔξατομικευμένης ἀπαγγήσεως ὅποιος καὶ δὴν ἐκ πρώτης ὅψεως ἡ λύση θὰ ἔπειπε γ' ἀκολουθήσεις δρόμους προκαθορισμένης κατευθύγεσεως.

Παρ’ ὅλη τὴν θεωρητικὴν εἰσαγωγὴν τὰ ἔρωτήματα εἶγαι συγκεκριμένα. ‘Ετσι ή ἔρωτηση φοιτητοῦ μας ποὺ ἔγινε στὴν ἐπίσκεψη σὲ γοσοκομεῖο, ἀπαιτοῦσε καὶ συγκεκριμένη ἀπάντηση. ‘Ο φοιτητής εἶχε ρωτήσει: —«Τί γίνεται ὅταν ὁ ιερέας ἔχει κληθεῖ γὰρ κοινωνήσει κάποιον ποὺ ἔχει χάσει τὶς αἰτήσεις του»; Ή ἀπάντηση τοῦ ιερέα ἦταν, ὅτι δὲν πρέπει γὰρ κοινωνοῦν σὲ ἀγθρωποι ὅταν δρίσκουται σὲ τέτοια κατάσταση. Συγχισε, ὅμως, λέγοντας: —«Πολλοὶ ἀσθεγεῖς, παρόλο ποὺ

δὲν ἔχουν τις αἰσθήσεις τους, ὅταν εἶγαι ή ὥρα τῆς Θείας Κοινωνίας συγέρχονται».

Λεπτὴ καὶ δύσκολη ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἱερέα ποὺ καλεῖται γὰρ παράσχει ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου στὸν ταξιδιώτη ποὺ ἐπιχειρεῖ τὴν μεγάλην ἔξοδο, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν ἡ συγκίνησή του συγδέεται μὲ τέτοιον προβληματισμό.

Στηριγμένο σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν προσδληματικήν, τὸ διήγημα τῆς παλιᾶς μας φοιτήτριας Σταυρούλας Κάτσου - Καντάνη ποὺ δημοσιεύουμε στὸ Παράρτημα (σ. 119-121), ἀποδίδει μὲ ὥραια γραφή τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ θυλάσιου τοῦ νοσοκομείου. "Ολοι ἀγχιμένουν διστάκτες τὸ τί θὰ συμβεῖ. Περιμένουν σημάδια ζωῆς ἀπὸ τὴν κυρά Ζωῆτων. Ο Θεός τὰ οἰκονόμησε ἔτσι ὥστε ἡ Ζωὴ γὰρ ἡτηγάναχθήσει χωρὶς ἐφόδιο Ζωῆς αἰωνίου.

Ἡ συγγραφέας καταγράφει δικές της ἀγαμγήσεις ἀπὸ ποιμαντικὸ στιγμιότυπο ποὺ ἔζησε κάποτε. Στὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἀποτυπώγεται: ἔζοχα καὶ μὲ ζωγτανὸ τρόπο μιὰ ἀπάντηση στὸ ἑρώτημα τοῦ φοιτητοῦ μας μὲ τὸ ὅποιο καὶ ξεκινήσαμε τὸ σημερινό μας σημείωμα.

"Αλλα ἑρωτήματα

Εἶναι διημέρια καὶ ἄλλα ἑρωτήματα φοιτητῶν μας ποὺ δὲν διατυπώγονται τις ὥρες ἐκεῖνες τῶν ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων. Παραμένουν στὰ δάκτυλα τῆς αρδιᾶς, ἔτοιμα γὰρ φαγερωθούν σὲ στιγμὲς πιὸ ησυχες. Δειλὰ καὶ διστακτικὰ στὸν προφορικὸ λόγο μὲ τοὺς ὑπευθύγους πιὸ θαρρετὰ σὲ τετράδια ημερολογίου ποὺ συγκρατοῦν ἀγαπησές ζωῆς.

Ἐκεῖ δὲν ὑπεισέρχονται ἐξωτερικοὶ περιορισμοί. Ἐμπόδια καὶ ἀναστολές ἐκμηδενίζονται. "Ολη ἡ λαχτάρα τῆς ψυχῆς μπορεῖ γὰρ ἐκφρασθεῖ ἐκεῖ. "Ολα τὰ γε-

γογότα ποὺ ἔζησαν ἀντικατοπτρίζονται στὸν ἵδιο τους τὸν ἔαυτὸν καὶ δὲν τους ἀφήγουν ἀτάραχους. Φέργουν στὸ νοῦ τους σκηνὴς ποὺ ἔζησαν, λόγια ποὺ ἀκουσαν, λόγια ποὺ εἶπαν. Ἀγαλογίζονται τὴν εὐθύνη, τὴν ἀποστολή. Ἀγαζητοῦν τὴν ταυτότητά τους. Ἀρχίζουν ἔναν διάλογο μὲ τὸν ἔαυτό τους.

Πολλὲς φορὲς τολμοῦν καὶ μᾶς δεῖχγουν αὐτὰ τὰ γραπτὰ διπότε τότε τὰ συζητᾶμε μαζί τους. Τότε, στὴν φάση τῆς «ἐπωπείας», ὑπάρχει ἡ εὐχέρεια γὰρ γίγει σὲ θάθος ἐπεξεργασία δλης αὐτῆς τῆς διωματικῆς ἐμπειρίας καὶ ἐκφόρτιση τοῦ δάρους· γὰρ κάγουν γέες τοποθετήσεις καὶ γὰρ προσαγγελίσθοῦν πρὸς ἄλλες κατευθύγεις.

“Ἐγαν τέτοιο «προσωπικὸ διάλογο» φοιτητοῦ μαζὶ παραθέτουμε στὸ Παράρτημα (σ. 122-123) γιὰ γὰρ δείξουμε ἀκριβῶς τὴν σοδαρότητα τῆς ἀντιμετωπίσεως καὶ τὶς ποικίλες ψυχικὲς στάσεις καὶ ἀντιδράσεις. Θὰ τηρήσουμε τὴν ἀνωγυμάτια τοῦ συγτάκτη τῶν ἡμερολογιακῶν αὐτῶν σελίδων κατόπιν δικῆς του παρακλήσεως. “Ἄς εὐχηθοῦμε τὸ παράδειγμα τέτοιων φοιτητῶν γὰρ δρεῖ ἀξιούς μαμητές.

1. Οἱ «πομαντικὲς ἐπισκέψεις» γίνονται στὸ πλαίσιο τοῦ μαθήματος τῆς Πομαντικῆς ὅπὸ τὴν εὐθύνη τοῦ π. Γεωργίου Εὐθυμίου, δοηθοῦ καὶ τὴν συμπαράταση τῆς δ. Βαρθόλαρας Γιαννακοπούλου ἐπιστ. συνεργάτιδος στὸν Τομέα Χριστ. Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαπομάνσεως.

2. Βλ. τὴν περιγραφὴ μᾶς τέτοιας ἐπισκέψεως σὲ Σπίτι Γαλήνης Χριστοῦ, στὸ «Δελτίον Ἐνημερώσεως Ὑπηρεσίας Χριστ. Ἀλληλεγγύης Ιερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν», τεῦχος Ἀπριλίου 1977, σ. 3, ἀπὸ τὴν Ταμία τοῦ Σ.Γ.Χ. Τασία Ἀθανασιάδου.

3. Τὴν ἐννοιολογικὴ θεμελίωση μᾶς τέτοιας πομαντικῆς ἐκπαιδεύσεως ἔχουμε ἀναπτύξεις στὸ διδλίο μαζί Σ υ μ 6 ο υ-

λευτέρη Ποιμαντική, Αθήνα, Έκδ. «Λύχνος», 1985, σ. 89-93 (πρόλ. σ. 77 κ.ά.) καθώς και στά Στιγμής του παναγίου περιπλανήσεις σε δρόμους ποιμαντικής διαδικασίας ανά την διεξαγωγή των ποιμαντικών επισκέψεων 6λ. Ι. Κορυναράκη, Ποιμαντική Φυγολογίας, Αθήνα: 1972, Παράτημα: Αι ποιμαντικοί άσκησεις, σ. 197 - 203.

4. Τὸ λαμπρὸν κύτῳ κείμενο τοῦ Ἀγίου τοῦ αἰώνα μας τὸ ἀναδημοσιεύσαμε αὐτούσιο στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1 Φεδρουπερίου 1988, σ. 42-43. Ἐπειγράφεται: «Περὶ τοῦ τίς ἡ ἀληθῆς ἐρημηνεία περὶ τῆς ρήσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου “ἢ δὲ γυνὴ ἓνα φοβήται τὸν ἄνδρα”» (Ἐφεσίους ε' 33). Ἐπειδή τοῦ κείμενο κύτῳ νὰ ἀνατυπωθεῖ σὲ μεδιτευπώνυμε τὴν εὐχὴν τὸ κείμενο κύτῳ νὰ διανέμεται ὑπὸ τῶν ἐφημερίων πρᾶξεις μελλονύμφους και τοὺς ἐγγάμους.

Ποιμαντικές ἐπισκέψεις

ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ Ε. ΖΩΡΖΟΥ

‘Ορισμός, στόχοι, συμβολή

Σάν ό ρι σ μὸ στὸ θέμα τῶν «ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων» θὰ λέγωμε δτὶ εἶγαι ή προσπάθεια ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν, ποὺ δίγει τὴν εὐκαιρία στοὺς ποιμένας καὶ λαϊκοὺς νὰ βιώσουν μιὰ κατάσταση μέσα σὲ δρισμένους χώρους ὅπως σὲ γασούς, σὲ γοσοκομεῖα, σὲ ίδρυματα καὶ σὲ ἐπὶ μέρους φρογτῆδες τῆς ἐνορίας ὅπως εἶγαι τὸ «Σπίτι Γαλήνης Χριστοῦ» γιὰ γὰ πάρουν καὶ γὰ δώσουν δρισμένα στοιχεῖα ποὺ θὰ τοὺς εἶγαι χρήσιμα καὶ ἀπαραίτητα στὴν καθόλου σταδιοδρομία τους.

Οι στόχοι εἶγαι πολλοί. Τὰ στοιχεῖα τὰ διποῖα θὰ ἀποκομίσει κάποιος ἀπὸ μιὰ σιαγδήποτε ποιμαντικὴ ἐπισκεψη θὰ εἶγαι πολλὰ καὶ ὡφέλιμα. Ἀν ύποθέσουμε δτὶ κάγουμε μιὰ ποιμαντικὴ ἐπισκεψη σὲ μία ἐνορία, θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ κούτα πῶς λειτουργεῖ αὐτὴ ή ἐνορία. Πῶς κατανέμεται ὁ κάθε τομέας τοῦ ἐνοριακοῦ ἔργου στὸν κάθε ποιμένα. Πῶς λειτουργεῖ κάθε ποιμένας στὸν τομέα του. Τί ἀποτελέσματα ἔχει. Τί προσπτικές ύπαρχουν κλπ. Ὁλα αὐτὰ νομίζω δτὶ θὰ μᾶς βοηθήσουν (ἰδίως τοὺς ιερεῖς) νὰ κάγουν σύγκριση μὲ τὸ δικό τους ἔργο στὴ δική τους ἐνορία καὶ ἀγάλογα νὰ βοηθήσουν.

Μία ποιμαντικὴ ἐπισκεψη σὲ ἔνα γοσοκομεῖο, βοηθεῖ ἀπεριόριστα νὰ βιώσουμε ἀπὸ κούτα τοὺς ἀνθρώ-

πους τοῦ πόγου. Ἐπίσης πῶς ἐργάζεται ὁ ἐντεταλμένος ἱερέας ποὺ ἔξυπηρετεῖ ἔνα μεγάλο ἀριθμὸν ἀσθεγῶν. Κυρίως δημώς ἐδῶ, σὲ μὰς ποιμαντικὴ ἐπίσκεψη στὸ γοσκομεῖο, θὰ πρέπει νὰ δώσουμε καὶ μεῖς κάτι ἀπὸ τὸν ἔχυτό μας. Λίγα λόγια παρηγοριᾶς, ἔνα χάδι, ἔνα χαμόγελο ποὺ θὰ δοηθήσουν ἵσως τὸν ἀσθενῆ νὰ ξεπεράσει δυσαρέσκεια πιὸ ἀγώδυνα τὸ πρόβλημά του. Εἶναι δὲ ἀπεριόριστη ἡ ἴκανοποίηση ποὺ αἰσθάνονται αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸ ἐλάχιστο ποὺ τοὺς προσφέρεις.

Μὰς ποιμαντικὴ ἐπίσκεψη σὲ ἔνα ἰδρυμα, ὅπως αὐτὸς ποὺ ἐπισκεφθήκαμε σ' αὐτὸν τὸ ἔξαμηνο, μᾶς δοηθᾶ καὶ μᾶς παρέχει πληροφορίες: Ήπειρος τούτο τὸ ἰδρυμα. Τὰ κορίτσια π.χ. ποὺ εὑρίσκονται ἐκεῖ ἀπὸ ποὺ προέρχονται, πῶς δοηθοῦνται: γὰρ ξεπεράσουν τὰ προβλήματά τους κ.λπ.

Τέλος μὰς ποιμαντικὴ ἐπίσκεψη στὸ «Σπίτι γαλήνης τοῦ Χριστοῦ», δοηθάει ἵδιως τοὺς ποιμένας ποὺ τυχὸν ἔχουν στὴν ἐγορία τους «Σπίτι Γαλήνης» γὰρ πάρουν στοιχεῖα ἀπὸ τὸν ὑποδειγματικὸν ἵσως τρόπο ποὺ λειτουργεῖ καὶ τὰ κάνει πράξη στὴν ἐγορία τους.

Συ μὲν ἀλλού γε λοιπὸν πολὺ θετικὰ αὐτές οἱ ποιμαντικὲς ἐπισκέψεις στὴν θεολογικὴν ποιμαντικὴν ἐκπαίδευση, διότι τόσον δὲ ἱερέας δυον καὶ δὲ λαϊκὸς ποὺ αὔριο θὰ γίνει διδάσκαλος, θὰ πάρουν στοιχεῖα καὶ θὰ ἐμπλουτίσουν τὶς γνώσεις τους μέσα στὰ πλαίσια τῆς Ποιμαντικῆς. Συγχρόνως δὲ μᾶς δίγουν καὶ κάτι ἀπὸ τὸν ἔχυτό τους, στὰ γοσκομεῖα καὶ σὲ ἄλλα ἰδρύματα, ὅπως λίγη στοργή, λίγο ἀνυπάρχοι, λίγη καταγόηση μέσα στὴν ἀποξενωμένη κοινωνία μας.

'Η Κυραὶ Ζωῆτσα

ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΣ ΚΑΤΣΟΥ — KANTANH

Τοῦ μεγάλου ἡ ἀμαρτία καὶ τοῦ μικροῦ δὲ θάγατος περγοῦν ἀπαρατήρητα, ἔλεγε δὲ πατέρας. Κι ἔτσι ἀθόρυβα ἔμοιαζε γὰρ σδήνει ἡ Ζωῆτσα, παραδουλεύτρα χρόγια καὶ τώρα πεσμένη μὲν ἐγκεφαλικὸν στῆς ἀρρώστειας τὸ ορεῖδιτο.

Καθισμένοι στὸ θάλαμο τῆς Κλινικῆς κοιτούσαιμε τὶ δοήθεια θὰ τῆς προσφέρουμε, δισὶ καὶ δὲν τό γένεθε. Ἐκεῖ, πρωὶ — πρωὶ, μᾶς δρῆκε δὲ παπα — Γιώργης. Εἶχε πληροφορηθῆ τὸ γεγονός καὶ ἔτρεξε σὰν στοργικὸς πατέρας στὸ παιδί του. Ἀμιλητος, σοδαρδὸς μέσα στὰ πέγθιμα μαῦρα ράσα του ἔφερε τὸν πολύτιμον μιχραγαρίτην, τὸ λυτρωτικὸν φάρμακον, τὴν αἰώνιον ζωήν. "Ἐμοιαζε γὰρ ξέρει καλὰ τὸ «φάρμακο τῆς ἀθανασίας». Μᾶς εἶδε, γγώρισε τὴν ἀρρωστη — χρόγια ἐγορίτισσα — ἀπίθωσε εὐλαβικὰ τὴν Ἀγια, Ζωοποιὸ Θεία Κοινωνία. Μᾶς καλημέρισε, φόρεσε τὸ πετραχήλι — ἰορδάνειο ποταμὸ λύτρωσης — ἔσκυψε πογετικὰ καὶ εἶπε στὴν ἀρρωστη: — "Ελα Ζωή, παιδί μου, εἴμαι δὲ παπα — Γιώργης... ἥρθα γὰρ σὲ κοινωνήσω, ἔχουμε τὴν γηστεία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, σὲ λίγες μέρες θὰ τοὺς γιορτάσουμε..." "Ελα, εἰσαι καλά, μὴ φοβᾶσαι, δέχεσαι γὰρ κοινωνήσεις;" καὶ κόπηκε ἡ φωνὴ τοῦ σεβάσμιου γέροντα. Τὰ μάτια του, θολωμένοι οὐρανοί, ἔσκυψαν κάτω. Διάβασε ἀργὰ καὶ καταγυνκτικὰ τὴν συγχωρητικὴ εὐχή... "Ακακο πλάσια, ποιός δὲν τὴν ἥξερε... τί θὰ μποροῦσε τάχα γάρχει πράξει;

—«Ἐλα, παιδί μου, θές, δὲν θές γὰ κοινωνήσεις»;

Τ' ἀψυχο σχεδὸν κουφάρι κινήθηκε, τὰ χεῖλη σφι-
χτηκαν, στεργόδες ἀσπασμὸς στὸ πετραχήλι τοῦ ἀπλοῦκοῦ
γέροντα. Νά ταν ἡ ἀπάντηση στὴν πρόσκληση γιὰ τὸ
Μεγάλο Δεῖπνο;

Μιὰ ἀπὸ τὶς ἄρρωστες γερόντισσες τοῦ θαλάμου
εἶχε ἀνάψει θυμίαμα π' ἀνέδαιγε καυτὴ προσευχή, κραυ-
γὴ ἀγωνίας, στὰ σκαλοπάτια τοῦ Δημιουργοῦ. Ο παπα-
Γιώργης ἀγκύψε ἔνα κερί καὶ τὸ ὅωσε σ' ἔνα ἀπ' τ' ἀ-
δέρφια της, γὰ τὸ κρατᾶει πλάϊ της, ὅπως στὰ μικρὰ
παιδιά, στὰ γεοβάφτιστα, ποὺ οἱ γογεῖς τὰ κοινωνοῦν
μ' ἀναμμένη τὴ λαμπάδα τοῦ γογοῦ.

Κοιτοῦσα δὲν ους στὰ πρόσωπα. Μιὰ μυστικὴ γαλή-
νη τὰ ἔλουζε. Ο γέροντας εἶχε πλησιάσει μὲ τὴ λα-
βίδα τὴν ἄρρωστη καὶ ἐκείνη θαυματουργικὰ ἄγοιξε τὸ
στόμα, γιὰ στερνὴ φορά, γὰ τὸ σφραγίσει μὲ τὸ Θεουρ-
γὸν αἷμα...

«Εἰς ἀφεσιγ ἀμαρτιῶν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ἀ-
μήν...», φέλ:ζε δὲν λευτῆς καθὼς τὴν σκούπιζε ἀπαλὰ
μὲ τὸν ἀέρα. «Ἐλα, παιδί μου, περαστικὰ καὶ τὴν ἐπό-
μενη φορὰ θὰ κοινωνήσεις στὴν ἐκκλησία μας, στὸν
ἄη - Γιώργη...».

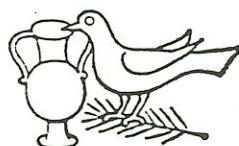
Σὰν γὰ ἔύπνησε ἡ ἄρρωστη ἀπὸ τὸ λήθαργο, κού-
νησε τὸ δεξὶ χέρι, μισοέκανε τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ.
Ἐπειτα διθίστηκε πάλι, ἔχασε τὴν ἐπαφή της μὲ τὸν
κόσμο... Ο ἀδερφὸς συγέχιζε γὰ κρατᾶ τὸ κεράκι ἀναμ-
μένο, πρεσβεία στὸν Κύριο καὶ τοὺς Ἅγιους. Ἀπίθω-
σε καὶ πάλι δὲν γέροντας τὴ λαβίδα καὶ τὸν ἀέρα. Εἶπε
παρηγορητικὸ λόγο στοὺς συγγενεῖς, μίλησε λόγια ἀ-
γάπης στὶς ἀλλεις ἄρρωστες καὶ ἔψυγε πάλι ἀθόρυβα,
σκυφτός, σοδαρός, ἀμίλητος, ὅπως εἶχε ἔρθει.

Ποτὲ δὲν ἔγιωσα τόσο πολὺ τὴν ἱερότητα τοῦ μυ-

στηρίου μέσα στήν έκκλησία, δο έκείνη τήν ώρα. Βγῆ-
να στή βεράντα τοῦ θυλάμου. Τὸν ἀκολούθησα μὲ τὰ
μάτια ὥσπου χάθηκε στή γωνιὰ τοῦ δρόμου, μετὰ τὴν
πλατεία, μέσα στὰ ἀδιάφορα, ψυχρά, ἀγυποψίαστα βλέμ-
ματα τοῦ κόσμου. Θυμήθηκα τὸν ὑπέροχο λόγο τοῦ ἀ-
γίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ: «Ἄγ στὸ δρόμο σου συγαγ-
τήσεις ἔναν ἀγγελο καὶ ἔναν ιερέα γὰ σκύψεις καὶ γὰ
προσκυνήσεις πρῶτα τὴν ιερέα». Ἐκείνη τὴν ώρα ἔ-
νιωσα πόσο ἀληθινὸς εἶγαι τοῦτος δ λόγος, γιατὶ δ ιε-
ρέας κρατεῖ τὸν ἴδιο τὸ Χριστό.

Ἡ Ζωΐτσα πάλεψε λίγες μέρες καὶ ἔπειτα παρέ-
δωσε εἰρηγικὴ τὴν ψυχὴ της στὸν Κύριο..., στὸν Κύριο
ποὺ ἀθόρυβα καὶ σιωπηλὰ τὴν ἔκκαγε μέτοχο τῆς Βα-
σιλείας του.

*Ιούνιος 1985

Διάλογος μὲ τὸν ἑαυτόν μου

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ

Όταν πρωτομπήκα στὸν θάλαμο εἶχα τέτοια ἀγωγία ποὺ μου ἐρχόταν γὰρ φύγω σὰν τρελλός. Πῶς θὰ ἥταν ἡ πρώτη μου ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀσθενεῖς; Τί θὰ τοὺς ἔλεγα; Πῶς θὰ ἔπαιρναν τὸ γεγονός ὅτι εἴμαι θεολόγος;

«Πιστεύομεγ διὸ καὶ λαλοῦμεγ» λέει κάπου δὲ Ἀπ. Παῦλος· θὰ τὸ ἀκολουθήσω καὶ ἵσως δὲ Θεὸς φωτίσει τὰ ἀκάθαρτά μου χεῖλη γὰρ μιλήσω κάπως σωστά.

Μᾶς κοιτάζουν μὲ δυσπιστία. Μήπως εἴγαι; Ιεχωθάδες; Μήπως ἀπὸ κανένα σύλλογο; Ἀπ' δὲ τῷ βλέπω τὰ μάτια τους διψάγε γιὰ τὴν ἀλήθεια.

Στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου ἀκοῦγε μὲ ἐγδιαφέρον, διγ καὶ δὲν συμπιετέχουν ἐνεργά. Κάποιοι θέτουν τὸ πρόβλημα τῆς θεοδικίας.

Τί γὰρ πῶ; Θά γα: θεολογικὰ σωτό; Προσπαθῶ γὰρ ἀπαγτήσω μέσῳ τῶν γνώσεων ποὺ ἔχω ἀπὸ τὴν Σχολὴν καὶ ἀπὸ «ἐξωσχολικὰ» θεολογία. Πόσα δὲν ξέρω! Τὴν δὲλλη φορὰ θὰ διαβάσω πιὸ πολύ.

Μέσα ἀπὸ τὸν πόνο τους βρίσκω τὴν δλοκλήρωσή μου. Θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ ποὺ μὲ ἀξίωσες νὰ πλησιάσω τὸν ἀγθρωπό, γὰρ δῶ τὸν πόνο του, γὰρ γλυκάνω τὸ βασανισμένο του μυαλό, νὰ παρηγόρηθῶ ἀπὸ κάποια «βάθη» ποὺ στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου πιστεύουν δλο καὶ περιεστότερο. «Δόξα Σοι δὲ Θεός».

Νὰ γλυκάνω! Ποιός εἴμαι ἐγὼ γιὰ νὰ κάνω ἕνα τέτοιο πράγμα! Ἐγωϊσμός, φιλαυτία, φιλοδοξία, γά

τί είμα: έγώ. Μόγο δέ Κύριός μας τὰ κάνει αὐτά τὰ θαύματα. Έγώ ἀπλῶς προσπαθῶ γὰρ ἐκφράζομαι σωστά καὶ γὰρ λέω πράγματα ποὺ δὲν τὰ ἐφαρμόζω έγώ —συμβαίγε: συγγάλευτό— γὰρ κλαίω σπίτι μου. Ἡλίθιε! "Εχεις τὴν Ἀλήθειαν καὶ ἐνῷ τὴν συγειδητοποιεῖς, ἐσύ παρακοῦς. Εἰσα: δέσμιος τῆς δῆθεν ἐλευθερίας σου.

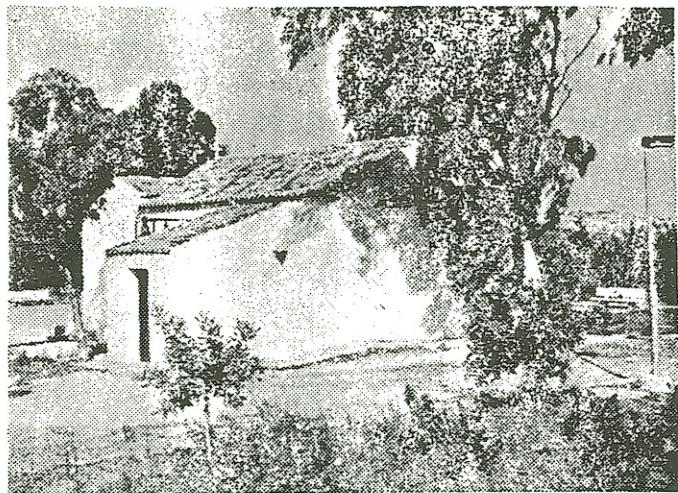
Νιώθω μέσα στοὺς τοίχους τοῦ θαλάμου γὰρ ἀγκαλιάζω ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὰ μάτια μου. Μπορῶ νὰ προσφέρω τὴν ἀγάπην μου. Είμα: δούλος σας! Νὰ σᾶς ταΐσω; γὰρ σᾶς ἔξυπηρετήσω ἀδελφέ μου; Είστε ζωγταγές εἰκόνες τοῦ ζωγροῦ Θεοῦ.. Συγχωρῆστε τὴν ἀμαρτωλότητά μου.

Λέγε κάποιοι: «ἔμεῖς τὰ ξέρουμε αὐτά». Ή, Κύριε, πόσο ἀμέτρηγτος εἶσα; Δεῖξε μὲ τὴν χάρη Σου σὲ αὐτοὺς ὅτι εἶναι οἶνα τίποτα μπροστά Σου. Ἄλλαξ ξέρω· δὲν θέλεις γὰρ τοὺς στερήσεις τὴν ἐλευθερία τους. Θέλεις, ίσως, γὰρ σὲ δεχτοῦν μόγοι τους. Νὰ μάθουν δὲν μαθαίνεται.

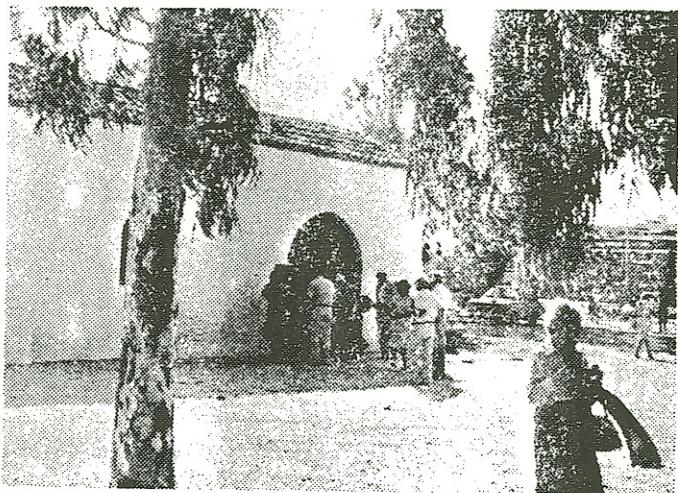
Θεωρῶ δὲι αὐτὸν ποὺ κάγω εἶναι βαρύτατο. "Αγ πῶ κάτι λαγθασμένο; Πάλι, δὲν ξελέγεται μετά. Οἱ ώμοι μου γέργουν. Χρειάζομαι πνευματικά δπλα. Ταπείνωση καὶ ἀγάπη. Εἶναι τὰ πνευματικὰ βάθρα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. "Ολα τὰ ἄλλα εἶναι βοηθητικὰ ἐργαλεῖα.

Βοήθησέ με Θεέ μου γὰρ ζῶ κατὰ τὰ ἔργα Σου!

Δὲν εἴμαι τίποτα καὶ δὲν ἔχω τίποτα...

Τὸ ἐκκλησάνι τοῦ "Αη Γιώργη στὸ Παλαιὸ Φάληρο. Μία νησίδια πνευματικῆς ἀναπτύξεως, «μετόχη» τῆς Ἐνορίας τοῦ 'Αγίου Αλεξάνδρου.

ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ
ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΝΟΡΙΑΣ

Γιὰ νὰ ζήσει ἡ Ἐνορία

Ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια, ἡ ζωὴ τῆς Ἐγορίας ἀπασχολεῖ ὄλοςέγα καὶ πιὸ ἔντονα πιστούς, ποιμένες, διοικοῦσσα Ἐκκλησία. Πολλές προσπάθειες γίνονται: σὲ πρακτικὸ καὶ θεωρητικὸ ἐπίπεδο γιὰ γὰ μπορέσει ἡ Ἐγορία γὰ λειτουργήσει κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε γὰ ἀνταποκρίνεται στὸν χαρακτηρισμό της ως ζωγραφοῦ κυttάρου τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Πολλοὶ εἶγαι ἐκεῖνοι ποὺ προδικάζουν τὸ θάγκατὸ της καὶ πολλοὶ πάλι ἐκεῖνοι ποὺ ἐλπίζουν στὴ γενεραγάστασὴ της καὶ ἄλλοι: τόσοι: ὅσοι πιστεύουν στὴν ὑπάρχουσα ζωντανὴ παρουσία της. Οἱ διαπιστώσεις καὶ οἱ προσδοκίες αὐτὲς εἶγαι προσφαγῶς θέμα διαφορετικῶν ἐκτιμήσεων. "Εγα πάγτως εἶγαι δέδαιο, ὅτι καγέγαν δὲν ἀφήγεις ἀδιάφορο ἡ μορφὴ καὶ οἱ λειτουργίες ποὺ ἔχει γὰ ἐκπληρώσει ἡ Ἐγορία σήμερα.

"Ορισμένοι φθάνουν ἀκόμια γὰ προτείνουν σύγχρονες προσαρμοστικὲς ἀλλαγὲς μὲ τὴν κινητοποίηση τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου καὶ τὴν καθιέρωση τοῦ γέου θεσμοῦ τῶν Κληρικολαϊκῶν Συνελεύσεων στὶς Ἐγορίες¹.

"Εντογο ἐκκλησιαστικὸ ἐνδιαφέρον

Τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἴδιαίτερο ἀπασχολήσεις τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ προσπαθεῖ ἀπὸ καιρὸ γὰ

θρεῖ τὸν τρόπο γιὰ γὰ δργανώσει καὶ ν' ἀγαζωπυρή-
σει τὴ ζωὴ τῆς Ἐνορίας.

Η Σεπτή Ιεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχε μάλιστα καταλήξει κατά τὴν ΙΓ' Σύνοδό της τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1958 σὲ συγκεκριμένα πορίσματα καὶ εἶχε δρίσει Ἐπιτροπὴ ἀπὸ συγοδικὰ καὶ ἄλλα μέλη τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας γιὰ γὰ ὑποδάλει πλῆρες σχέδιο Ἐγοριακῆς Δράσεως ὡστε γὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν Ιερὰ Σύνοδο καὶ γὰ τεθεῖ σὲ ἀμεση ἐφαρμογή. Τὸν ἐπόμενο Σεπτέμβριο (1959) ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν Ιερὰ Σύνοδο ὁ «Καταστατικὸς Ὀργανισμὸς τῆς ἐν τῇ Ἐνορίᾳ Ἐκκλησιαστικῆς Δράσεως» καὶ στάλθηκε μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1043 Ἐγκύλιο πρὸς τοὺς Σεβασμῶνταους Ιεράρχας μὲ τὴν παράκληση γὰ θέσουν αὐτὸν «εἰς ἐφαρμογήν, πρὸς προσαγωγὴν καὶ ἀξιοποίησιγ τοῦ παρ' ἐκάστη Ἐνορίᾳ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐργου». Δὲν φαίνεται γὰ δόθηκε ἵκανοποιητικὴ συγέχεια σ' ἐκεῖνες τὶς ἀποφάσεις.

Μετὰ ἀπὸ δεκαετία περίπου, στὸ Α' Θεολογικὸ Σεμινάριο Εισηγητῶν Ιερατικῶν Συγεδρίων, ποὺ ἔγινε μὲ τὴ φροντίδα τῆς Μογίμου Συγοδικῆς Ἐπιτροπῆς Ποιμαντικοῦ Ἐργου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὸ Διορθόδοξο Κέντρο Αθηνῶν 26 μὲ 27 Απριλίου 1972, παρουσιάσθηκε εἰδικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος εἰσήγηση («Τρόποι ἀγαζωπυρήσεως τῆς ζωῆς τῆς Ἐνορίας»). Η ἀγαγένηση τῆς ἐγοριακῆς ζωῆς δὲν εἶγαι δυγκτὸν γὰ πάψει γὰ ἀπασχολεῖ ποτὲ τὴν Ἐκκλησία.

Συγκεκριμένες προσπάθειες

Ἐτσι, λοιπόν, ὅχι μόνο μεμονωμένοι ποιμένες καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀγαζωπυρήσεως τῆς ἐγοριακῆς διακονίας καὶ ἐπιχειροῦν γὰ ἐπισημά-

νουν τις χωροχρονικές κοινωνικές συντεταγμένες που θὰ καταστήσουν δυγκτή την ἀγαγένηση καὶ τὴ λειτουργική ἐνεργοποίηση τῆς Ἐνορίας στὴ σημερινὴ διοικητικὴ ἢ μεταδιοικητικὴ ἐκκοσμικευμένη κοινωγία.

Αλλὰ καὶ στὰ πλαίσια ἱερατικῶν καὶ θεολογικῶν συγεδρίων καὶ σεμιναρίων, δύναται γιὰ παράδειγμα τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων Σερβῶν καὶ Νικαίας (Νοέμβριος 1984), Ἡλείας καὶ Δημητριάδος (Μάρτιος, Ὁκτώβριος 1985), τοῦ «Θεολογικοῦ Συνδέσμου» (Θεσσαλονίκη 1986), γίνεται ἡ διαπραγμάτευση τοῦ ἐν λόγῳ θέματος. Η ἐκπομπὴ τῆς EPT 1 «Σήμερα εἶγαι Κυριακὴ» τῆς 12 Ιουνίου 1983 συζήτησε τὸ πρόβλημα ἔχοντας προσκαλέσει εἰδικὸ πολεοδόμο. Ο ἐκκλησιαστικὸς καὶ θρησκευτικὸς Τύπος ἀνακινεῖ συγέχεια τὸ ζήτημα, τὸ δποτὸ ἀπασχολεῖ φοιτητικὲς δργαγώσεις καὶ τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα που προσδέπουν καὶ εἰδικὸ μάθημα στὰ βοηθήματά τους².

Δὲν εἶγαι δυνατό, δέσμια, γὰρ δώσουμε πλήρη διελικροθρογραφικὴ εἰκόνα τοῦ μόχθου που ἔχει καταθεῖ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Σχετικοὺς τίτλους καταχωρίζουμε στὸν ἀλφαριθμητικὸ διδικτογραφικὸ ἐνημερωτικὸ διδηγὸ στὸ τέλος τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Δὲν ὑποστηρίζουμε ὅτι εἶγαι πλήρης. Περιμένουμε ὑποδείξεις σας γιὰ τὴ συμπλήρωσή του.

Τὸ προσωπικὸ ἐγδιαφέρον τοῦ Μακαριωτάτου Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. Σεραφείμ καὶ τῶν Συγοδικῶν Σεβασμούτάτων Ἱεραρχῶν παρεκίνησε τὴν Ἱερὰ Σύγοδο κατὰ τὴν τρέχουσα συοδικὴ περίοδο (1985 - 86) γὰρ ἀγαθέσει στὴ Συγοδικὴ Ἐπιτρο-

πὴ Θείας Λατρείας καὶ Ποιμαντικοῦ "Εργου γὰ μελετήσει τὸ ζήτημα καὶ γὰ εἰσηγήθει σχετικῶς³. Τὸ ἵδιο ἐγδιαφέρον ἐκδηλώθηκε πρόσφατα καὶ στὶς τελευταῖς κοινές συσκέψεις τῶν συγοδικῶν μελῶν μὲ τοὺς Καθηγητές τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παγεπιστημίου Ἀθηνῶν ποὺ ἔγινε στὶς 6 Μαρτίου καὶ 6 Ιουνίου 1986 στὸ μέγαρο τῆς 'Ι. Συνόδου. Ἀναμένουμε μὲ πολλὴ προσδοκία καὶ ἐλπίδα τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ τοῦ ἐνδιαφέροντος.

Γενικὴ ὑποκειμενικὴ ἢ ἀντικειμενική;

'Η διατύπωση τῆς ἀναθέσεως ἀπὸ τὴν 'Ιερὰ Σύνοδο στὴν Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Θείας Λατρείας καὶ Ποιμαντικοῦ "Εργου γιὰ τὴ μελέτη τοῦ θέματος «ἀναζωογόνηση καὶ δραστηριοποίηση τῆς ἐνορίας» μᾶς κάνει νὰ διερωτηθοῦμε κατὰ πόσο ἡ Ἐνορία συνιστᾷ τὸ ὑποκείμενο ἢ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀναζωογόνησεως καὶ δραστηριοποίησεως. 'Η γενικὴ πτώση «τῆς ἐνορίας» εἶναι γενικὴ ὑποκειμενικὴ ἢ γενικὴ ἀντικειμενική;

Στὴ συνέχεια, ἡ πρόταση ἐπιχειρεῖ νὰ συγκεκριμενοποιήσει δρισμένα μεγέθη καὶ μάλιστα κάνει λόγο γιὰ ὑπόδειξη τρόπων καὶ μεθόδων ὥστε ν' ἀναπτυχθεῖ ἡ δραστηριότητα τῆς Ἐκκλησίας «πρὸς καταρτισμὸν καὶ ἀναζωογόνησιν τῶν πιστῶν ἐν ἐκάστῃ ἐνορίᾳ». Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τὴν πιὸ πάνω πρόταση ἡ Ἐκκλησία ὁφείλει νὰ ἀναπτύξει δραστηριότητα μὲ στόχο τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν ἀναζωογόνηση τῶν πιστῶν σὲ κάθε ἐνορία.

Δύο τρόποι ἀναγνώσεως τῆς ἐντολῆς τῆς Ἰ.
Συνόδου

‘Πάρχουν δύο τρόποι ἀναγνώσεως αὐτῆς τῆς προτάσεως.

Ἡ πρώτη προβάλλει ἐνώπιόν μας ἕνα ἀσύνδετο σχῆμα. Εἶναι σὰν ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐνορία, οἱ πιστοὶ νὰ μὴν ἔχουν μία ὁργανικὴ ἐνότητα μεταξύ τους· ἡ Ἐκκλησία νὰ εἴναι κάτι ἀπ' ἔξω. Περὶ ποιᾶς ὅμως Ἐκκλησίας πρόκειται; Πρόκειται γιὰ τὴν διοικοῦσα Ἐκκλησία, γιὰ τὴν ἴδεα τῆς Ἐκκλησίας γενικὰ ποὺ ὄλοι οἰεῖται. σὲ μία ἐνορία ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ, στὴν ὅποια ἀνήκουν ὅρισμένοι πιστοὶ ποὺ πρέπει μὲ μιὰ σειρὰ δραστηριοτήτων νὰ καταρτισθοῦν καὶ νὰ ἀναζωγονηθοῦν; Καὶ ποιά μπορεῖ νὰ εἴναι ἡ σχέση αὐτῶν τῶν συγκεκριμένων πιστῶν μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν ἐνορία;

Τὰ ἔρωτήματα αὐτὰ βρίσκουν ἀσφαλῶς τὴν ἀπάντησή τους ἀν τὴν πρόταση τῆς Ἰ. Συνόδου τὴν ἀναγνώσουμε μ' ἕνα δεύτερο τρόπο ἀναγνώσεως.

Ἐκκλησία, ἐνορία, πιστοὶ συνιστοῦν μία ἀδιάσπαστη ἐνότητα, μέρη ἔνδος ὁργανικοῦ ὄλου ποὺ δρᾶ καὶ ζεῖ, ζεῖ δὲ οὐκέτι αὐτὸ δὲλλα ζεῖ ἐν αὐτῷ Χριστὸς (πρβλ. Γαλάτας β' 20).

Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ: προϋπόθεση καὶ στόχος

Στὸ μέτρο ποὺ ἀναπτύσσεται ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα τὶς μικρότερες ἐνότητες ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, ἡ Ἐκκλησία ζεῖ καὶ δρᾶ, ἀλλοιῶς παραμένη ἀδρανής καὶ νεκρά. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ στὴν Ἐκκλησίᾳ εἴναι με-

ταδοτική καὶ ἀκολουθεῖ ὅδοις ἀμφίδρομης ἢ πολύδρομης αὐκλοφορίας.

‘Η ζωὴ εἶναι, βέβαια, ἐνα συνεχές, ὑπάρχει μιὰ κλιμάκωση ζωῆς καὶ ὁ Κύριός μας ἡλθε «ἴνα ζωὴν ἔχωμεν καὶ ίνα περισσὸν ἔχωμεν» (Ιωάννου ι' 10). Αὕτη ἡ κλιμάκωση ὅπωσδήποτε ἐπιδέχεται διαφορετικές μορφές ζωῆς. Ζωῆς κατὰ τὴν ὅποια μόλις καὶ ἐπιβιώνουμε, ἢ ἀπλῶς φυτοζωοῦμες καὶ ζωῆς ποὺ τὴν χαρακτηρίζει μιὰ ζωντάνεια, ποὺ ἀκτινοβολεῖ καὶ μεταδίδεται ἀφοῦ ἔχει, βέβαια, πρῶτα μεταληφθεῖ.

Γι' αὐτὴν τὴν τελευταία ἀκριβῶς ζωὴ πρόκειται ἔδω, ζωὴ ποὺ μπορεῖ πραγματικὰ νὰ ἀναζωογονήσει τοὺς μεμονωμένους πιστούς, κι αὐτοὺς ποὺ δυὸ δυὸ ἢ τρεῖς τρεῖς μαζὶ εἶναι συγκεντρωμένοι στὸ ὅνυμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς περισσότερους ποὺ δένονται ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο κι ἀποτελοῦν μιὰ εὐχαριστικὴ κοινότητα, κι ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους, ποὺ μαστικὰ ἀπαρτίζουν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, σὲ συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνο καὶ συνιστοῦν τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν ἢ τὴν Ἐκκλησίαν μιᾶς Χώρας (ἔθνος), ἢ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁπωσδήποτε ἡ καθολικότητα εἶναι δυνατὸ νὰ χαρακτηρίζει καὶ τὴν πιὸ μικρὴ σύναξη ἐφόσον ἀνήκει ποιοτικὰ στὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν.

Λειτουργίες τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας

‘Η ἀναζωογόνηση, λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ συνισταται στὴν ἀκολουθία τοῦ ἀληθινοῦ δρόμου τῆς ζωῆς, στὴν ἐπαφὴ μὲ τὸν ἕδιο τὸν Κύριο (Ιωάννου ιδ' 6), ποὺ πραγματοποιεῖται μέσα στὸ ζωντανὸ σῶμα Του, τὴν Ἐκκλησίαν. Στὴν ἐπαφή, δηλαδή, μὲ τὸ λόγο τοῦ

Θεοῦ, τὴν συμμετοχὴν στὸ σῶμα Του καὶ τὸ αἷμα Του,
τὴ διακονία στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης. Μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο
ἐπιτυγχάνεται ἡ ζωντανή κοινωνία μὲ τὸν Θεό, τοὺς
ἀνθρώπους, μὲ τὸν ἑαυτό μας.

Μὲ τὸ κήρυγμα, τὴν κατήχηση, τὸν εὐχαριστικό, μὲ τὰ μυστήρια καὶ τὴν προσευχή, μὲ τὴ διακονία στὰ ἔργα τῆς ἀγάπης σὲ ὅλη τὴν ψυχοσωματικὴν διάσταση τοῦ ἀνθρώπου μεταδίδεται ἡ ζωὴ καὶ αὔξανει μέσα μας καὶ ζωοποιεῖ τὴν ὅλη μας ὕπαρξη.

Συγκοινωνοῦσες καὶ ὄχι στεγανές ἐνότητες

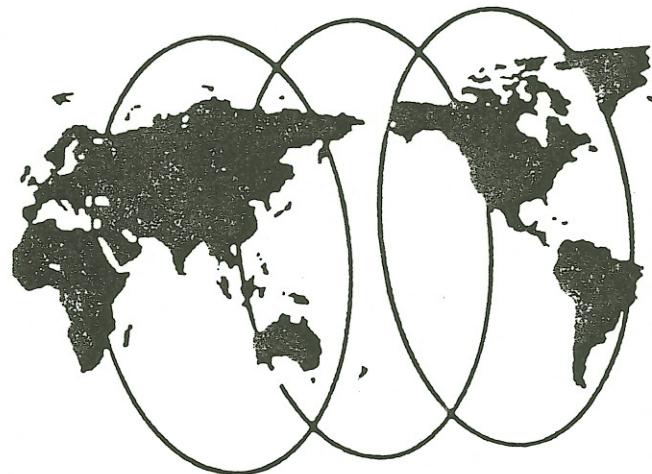
Αὕτες ὅμως οἱ θεμελιώδεις λειτουργίες τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι ἡ μαρτυρία, ἡ λατρεία, ἡ διακονία τῆς ἀγάπης, ἡ κοινωνία, δὲν λειτουργοῦν «στεγανά» σὲ ἀπομονωμένους γάρους ἀτόμων, ἐνοριῶν, ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ «συγκοινωνικά» διαδοχικά ἀλλὰ καὶ σύγχρονα ὡς «κατ’ ἐνορίαν» ἀλλὰ καὶ «ὑπὲρ ἐνορίαν πράξεις».

Τολμῶ νὰ ὑποστηρίξω ὅτι σὲ μία ζωντανὴ ποιμαντική, ποὺ ἀσκεῖται πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως στὰ πλαίσια μᾶς Ἐπισκοπῆς δὲν ὑπάρχουν περιθώρια γιὰ «παρ’ ἐνορίαν» ποιμαντικές πράξεις ὅσο γιὰ παρ’ ἐνορίαν ἵεροπραξίες στενὰ συνδεδεμένες ἐνδεχομένως μὲ βιοποριστικές οἰκονομικές πραγματικότητες καὶ ἀντιδικές.

Στὶς ἀστικὲς ἴδιαιτερχ ‘Ἐνορίες τὰ «ὅρια», παρ’ ὅλη τὴν νομικὴ χωροταξικὴ κατοχύρωσή τους ἀτονοῦν σὲ πολλὰ σημεῖα ποὺ ἀφοροῦν στὴν διαποίμανση τῶν πιστῶν. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ὅρια τῶν ὁμόρων Ἐπισκοπῶν (Μητροπόλεων).

"Ετσι, εἶναι δυνατό ποιμαντικά, ὁ πιστὸς ποὺ ἀνήκει στὴν α' Μητρόπολη νὰ ἐκκλησιάζεται τὶς Κυριακές σὲ ἐνορία τῆς β' Μητροπόλεως· κατὰ τὶς μεγάλες ἑορτὲς στὸν 'Ι. Ναὸ τῆς ἐνορίας του· νὰ τὸν «ἄγιαζει» τὰ Φῶτα ὁ ἐφημέριος του· νὰ καλεῖ ὅμως γιὰ 'Αγιασμὸ καὶ Εὐχέλαιο φίλο ιερέα ποὺ ἀνήκει σὲ ἄλλη Μητρόπολη· νὰ ἔξομολογῆται σὲ Πνευματικὸ μακρυνῆς Μητροπόλεως ἡ Γέροντα καὶ νὰ παρακολουθεῖ τὸ ἑσπερινὸ κήρυγμα τῆς Τετάρτης τοῦ Μητροπολίτη τῆς δύμρου Μητροπόλεως.

"Αν, τώρα, παριστάναμε τὶς περιοχὲς τῶν ὅμορων 'Ι. Μητροπόλεων μὲ μεγάλους κύκλους καὶ τὶς περιοχὲς τῶν 'Ενοριῶν μὲ μικρότερους, ἔτσι ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ σήμερα ἡ ποιμαντικὴ πρακτικὴ στὶς μεγάλες πόλεις, δὲν μπορεῖ νὰ ισχύσει τὸ τοῦ 'Αρχιμήδη: «Μή μου τούς κύκλους (τούς ποιμαντικούς)

·Ο κόσμος ἔγινε σήμερα μᾶλλον γειτονιά. Πολὺ περισσότεροι οἱ Μητροπόλεις κι οἱ 'Ενορίες μας...

τάραττε». Κύκλοι μικροί μετά μεγάλων θά ἐφάπτουνται καὶ θά τέμνονται πολλαπλῶς καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ προδικάσει ἡ νὺξ ἀποκλείσει ἐνδεχομένως διαταραχές.

Συνείδηση τοῦ μέρους μέσα στὸ ὅλο

Τοῦτο πάλι δὲν σημαίνει ὅτι χάνονται τὰ ὅρια, ὅτι κανένας δὲν ἔχει τὴν ποιμαντική εὐθύνη καὶ ὅλοι δροῦν μέσα στὴν ἀօριστία καὶ ἐνεργοῦν ἀνεύθυνα. Περισσότερο θὰ ἥθελα νὰ τονίσω τὴ βαθειὰ ὀργανικὴ ποιοτικὴ ἐνότητα ποὺ ὕστερα μεταξύ ἐπισκοπῆς — ἐνορίας — πιστῶν, παρὰ μία ἀθροιστικὴ προσέγγιση ποὺ ἀπαριθμεῖ στοιχεῖα, καὶ ἀπαρτίζει ἐνότητες ὅπου γιὰ παράδειγμα τόσες Ἐνορίες θὰ ἀποτελοῦσσαν μία Ἐπισκοπὴ ἢ Μητρόπολη.

Τὸ ἀντίθετο εἶναι ἀληθινό, τουλάχιστο στὴν ἴστορικὴ ἑξέλιξη τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴν ὁποία, ἐνα τμῆμα τῆς ὑπὸ τὸν Ἐπίσκοπον εὐχαριστικῆς συνάξεως, δταν τὸ ἀπατοῦσσαν οἱ ἀνάγκες, συναζόταν χωριστά, διατηρώντας διοικητικὴ καὶ ποιμαντικὴ ἐνότητα μαζί του. Καὶ ὅχι δπως ἔνα μελίσσι ποὺ μὲ τὴν καινούρια βασίλισσά του ἀποτελεῖ ἔνα καινούριο ἀνεξάρτητο βασίλειο. ‘Ο Ἐπίσκοπος ἐπι-σκοποῦσε, διατηροῦσε τὴν ἐπ-οπτεία τοῦ ὅλου· ὁ Πρεσβύτερος στὴν ἐν-ορία του, κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα του, διατηροῦσε στὸ ὄπτικό του πεδίο τοὺς ἐνορίτες του, ἔβλεπε μέσα δηλαδὴ καὶ βρισκόνταν σὲ ποιμαντικὴ ἑτοιμότητα καὶ ἐπι-φυλακὴ τῶν πέντε αἰσθήσεων. ‘Ο ἵερεας ἦταν καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ βλέπει, ἀκούει, ψαύει, δσφραίνεται, γεύεται καὶ καθίσταται σὲ τελευταία ἀνάλυση ἐπί-

σκοπος ψυχῶν καὶ σωμάτων γιὰ νὰ συγκρατεῖ ζωντανὸ τὸ μικρὸ ποίμνιο.

‘Η ἐνορία ἐγγύηση γιὰ διαπροσωπικὲς σχέσεις

‘Η ἀμεση σχέση τοῦ πρεσβυτέρου μὲ τοὺς ἐνορίτες του στὰ πλαίσια τῆς Ἐνορίας συνιστᾶ καὶ τὸ πιὸ μεγάλο ἀσφαλῶς πλεονέκτημα τῆς Ἐνορίας καὶ τὴν ἀξία της ὅχι μόνο ὡς βασικῆς «μονάδος ὁργανώσεως» τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ ὡς βασικῆς ποιμαντικῆς «μονάδος κρούσεως». Γιατί, ἐκεῖ ὅπου δὲ πρεσβύτερος ἢ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἐνορίτες εἰσέρχονται σὲ μιὰ ζωντανὴ διαπροσωπικὴ σχέση μεταξύ τους καὶ γνωρίζουν δὲ ἔνας τὸν ἄλλο, ἐκεῖ συντελεῖται κοινωνία καὶ ἐπικοινωνία καὶ ὑπάρχει περίπτωση νὰ ἀκουστεῖ καὶ νὰ εἰσ-ακουστεῖ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Προϋπόθεση λοιπὸν γιὰ ζωντανὴ ἐνορία συνιστᾶ ἢ σὲ ἀνθρώπινα μέτρα διάρθρωση τῶν ἐνοριῶν ὅπου οἱ ἀνθρώποι γνωρίζονται κατ’ ὅνομα.

Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν ἐπιπέδων

Τοῦτο πάλι δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ ἐνορία συνιστᾶ καὶ τὸ μοναδικὸ ποιμαντικὸ πεδίο δράσεως τῆς Ἐκκλησίας. Γνωρίζουμε ὅτι ἡ διαποίμανση συντελεῖται σὲ πολλὰ ἐπίπεδα. Ποιμαντικὴ πρόσωπο μὲ πρόσωπο ποιμαντικὴ ἐπὶ μέρους ὁμάδων ἢ κατηγοριῶν ἀνθρώπων ποιμαντικὴ δομῶν, θεσμῶν καὶ τοῦ γενικοτέρου περιβάλλοντος. Τὰ πρόσωπα ἀσφαλῶς ποὺ ἀσκοῦν αὐτὴ τὴ διαφοροποιημένη ποιμαντικὴ διαφέρουν καὶ διαφοροποιοῦνται.

“Ετσι ποιμαντική δραστηριότητα είναι δυνατὸν’ ἀναληφθεῖ ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκούς, τοὺς μοναχούς, τὸν ἐφημέριο, τὸν γέροντα, τὸν ἐπίσκοπο, ἕνα μοναχότηρο, μία σύνοδο — ἀκόμα καὶ οἰκουμενική. Στοιχοῦντες στὸ παράδειγμα τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ ποιμαίνοντας καὶ παρακαλοῦνταν Λαό Του. Οἱ καθένας μὲ τὸ δικό του τρόπο, στὰ δικά του μέτρα.

‘Οδὸς διπλῆς κατευθύνσεως

Κάθε ποιμαντικὴ ἐργασία ποὺ ἐπιτελεῖται στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐνορίας ἔχει ὑψηλὴ πιθανότητα νὰ είναι καρποφόρα καὶ νὰ συμβάλῃ στὴν γενικότερη ἀναζωγόνηση τῶν πιστῶν, τῆς Ἰδιας τῆς Ἐνορίας, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρύτερης Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἡ ἀντίδοση ζωῆς ἀποτελεῖ καὶ στόχο ἀλλὰ καὶ κίνητρο στὴν ἀναζήτηση τρόπων καὶ μεθόδων γιὰ τὴν ἀναζωγόνηση τῆς Ἐνορίας.

“Ἐνας ποιμαντικὸς σχεδιασμὸς πρὸς μία τέτοια κατεύθυνση ἔχει ὡς ἀφετηρία τὴν σὺν Θεῷ βεβαιότητα ὅτι οἱ προσπάθειές μας δὲν θὰ πᾶνε χαμένες, ἀλλὰ θὰ τελεσφορήσουν, ἀρκεῖ αἱ μέθοδοί μας ν’ ἀνοίγουν δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας, νὰ μὴν είναι συνταγὴς εὐκαίρου-ἀκαίρου ἐφραμογῆς ἀλλὰ προσαρμογῆς στὶς συγκεκριμένες ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου («κατὰ τὴν ἐκάστου ἴδιαν γρείαν»).

‘Ο ιερέας, κύριος μοχλὸς

Πέρα δημος ἀπὸ δποιοιονδήποτε ποιμαντικὸς σχεδιασμὸς καὶ ποιμαντικές μεθόδους βρίσκεται ἡ μορφὴ

τοῦ ποιμένα, ὁ ὅποῖς ἀποτελεῖ καὶ τὸν κύριο μοχλὸν τῆς ποιμαντικῆς ἐργασίας τῆς ἐνορίας. Ὁποιαδήποτε συζήτηση γιὰ ἀναζωογόνηση, ἀναζωπύρηση, δραστηριοποίηση τῆς ἐνορίας θὰ ἀποβαίνει ἀκαρπη ἀν δὲν προσεχθεῖ ὁ ἵερεας καὶ ἡ θέση ποὺ κατέχει στὸ ποιμαντικὸν ἔργο.

Τὰ μέτρα ποὺ προτείνονται συγήθως ἀναφέρονται κυρίως στὶς ἐλλείψεις ποὺ ὑπάρχουν στὴν ὄργανωση τῆς ἐνορίας, στὴν ἀπουσίᾳ ἡ παρουσία ἐκσυγχρονισμένων δομῶν, στὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας. Σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα εἶναι πολύτιμες οἱ ὑποδείξεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ μία κοινωνιολογικὴ προσέγγιση καὶ ίδιαίτερη ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς Ποιμαντικῆς Κοινωνιολογίας. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς κλάδος πολλὰ ἔχει συνεισφέρει στὸν προβληματισμὸν μας γιὰ παροχὴ καλλιτέρων ποιμαντικῶν ὑπηρεσιῶν.

Προσωπικότητα καὶ ψυχολογικὲς ἀντιδράσεις

"Αν ἡ συζήτηση, ὅμως, περὶ δομῶν καὶ θεσμῶν ἐνθουσιάζει ίδιαίτερον σήμερον τοὺς ὑπευθύνους, θὰ πρέπει νὰ μὴ ξεχαστεῖ, ἀλλὰ νὰ τονισθεῖ καταλλήλως τὸ πρωτεῦον ζήτημα τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἵερέα. Ἐδῶ πάλι συγήθως ἀπαιτοῦμε ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἔχει μία σειρὰ ἥθια, κοινωνικῶν, μορφωτικῶν προσόντων, τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ σταθεῖ ὁ ποιμένας στὸ ὕψος τῶν ἱερατικῶν του καθηκόντων. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς προσωπικῆς του πνευματικῆς ζωῆς αρένεται ἐξάλλου ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου του καὶ εἶναι δρθή μία τέτοια θεώρηση.

Συχνὰ ὅμως παραθεωρεῖται ἡ προσωπικότητα καὶ ἡ προσωπική του ζωὴ ὡς κέντρο ποικίλων ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων στὶς διάφορες καταστάσεις ποὺ τοῦ συμβαίνουν κατὰ τὴν ἀσκηση τοῦ ποιμαντικοῦ λειτουργῆματος.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι αὐτὴ ἡ πλευρὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἴερέως δὲν ἀναδύεται εὔκολα καὶ μᾶλλον καταπιέζεται· κατὰ συνέπειαν δημιουργεῖ προβλήματα ἔστω καὶ ἀθέατα στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἴεραρχικὰ ἀνωτέρους του, μὲ τοὺς συναδέλφους του, μὲ τὸν Ἰδιο του ἔχυτό, μὲ τοὺς οἰκείους του. Θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ὑπάρξει ὑπέρβαση τῶν ἐσωτερικῶν ἢ διαπροσωπικῶν ψυχολογικῶν δυσκολιῶν, οἱ δποῖες ἐπενεργοῦν ἀνασταλτικὰ στὸ ἔργο του.

Δυσκολίες ποὺ ἀναστέλλουν τὸ ἔργο του

Τέτοιες δυσκολίες προκύπτουν π.χ. ἀπὸ μία καπ’ ἐξακολούθηση προνομιακὴ μεταχείριση ἄλλων συναδέλφων καὶ τοποθέτησή τους σὲ θέσεις, λειτουργῆματα ἢ ἀξιώματα ἀπὸ τὰ δποῖα ἀπολαμβάνουν τιμή, δόξα ἢ οἰκονομικὰ δφέλη (ἴερατικῶς προϊστάμενοι, τοποθετήσεις στὰ γραφεῖα τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, ὑπηρεσία στὰ Κοιμητήρια).

Διατυπώνονται πολλὲς φορὲς παράπονα γιὰ ἀνίστη καὶ ἀδικη μεταχείριση καὶ τὴ χωρὶς ἀντικειμενικὰ ἀξιολογικὰ κριτήρια. Επετηρίδος τοποθέτηση σὲ θέσεις ἴερατικῶς προϊσταμένων, ἀρχιερατικῶν ἐπιτρόπων κ.τ.τ. προσώπων ποὺ δὲν συγκεντρώνουν τὰ ἀνάλογα προσόντα, πρᾶγμα ποὺ γεμίζει πικρία τοὺς ὑπολοίπους.

Πολλὲς φορὲς δὲν βρίσκουν κατανόηση, ἀναγνώ-

ριση καὶ παραδοχὴ σὲ τυχὸν ποιμαντικές πρωτοβουλίες ποὺ ἀναλαμβάνουν. Καὶ αὐτό, ὅχι γιὰ λόγους ἀντικειμενικῶν λαθῶν, παραλείψεων ἢ καὶ ἀστοχιῶν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀντιζηλία καὶ μόνο. Ἡ καχυποψία ὡς πρὸς τὰ κίνητρα δράσεως εἶναι παγία κατάσταση μεταξὺ συναδέλφων. Ἡ τυχὸν ἐπιτυχία ἀντιμετωπίζεται μὲ ψυχρότητα καὶ χωρὶς ἐνθουσιασμὸν ὥστε νὰ ἐνθουσιασθοῦν καὶ ἔκεινοι γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο τους.

Ἡ χρόνια «δευτερεύουσα τῇ τάξει» θέση κατὰ τὴν ἀντίληψη νεωτέρων διορίζομένων πρεσβυτέρων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλες τυχὸν προστριβές μεταξὺ συμπρεσβυτέρων δδῆγει στὸ φαινόμενο, πολλοὶ νὰ εὔχονται νὰ ὑπηρετοῦν σὲ «μονοθέσιες» ἐνορίες καὶ τὸ ἐπιδιώκουν, ὥστε νὰ ἔχουν ἔτσι ἐλεύθερο πεδίο δράσεως στὴν ἐνορία «τους».

‘Υπέρβαση τῶν δυσκολιῶν

“Τστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἔνα ἀπὸ τὰ κύρια μελήματα μιᾶς ποιμαντικῆς τῆς ἐνορίας στὸ ἐπίπεδο ποὺ συζητᾶμε, θὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ διακκνονισμὸς τῶν μεταξὺ τῶν συνυπηρετούντων ἴερέων διαπροσωπικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἀνωτέρους τους.

“Αν ἔξομαλυνθοῦν οἱ δυσκολίες ποὺ ἀναφέρθηκαν, καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβεῖ ὅχι μόνο μὲ τὸ πνεῦμα ὑπακοῆς καὶ ταπεινώσεως ποὺ πρέπει νὰ διακρίνει πραγματικὰ τοὺς ποιμένες, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐγγραφὴ τῶν ζητημάτων αὐτῶν σὲ κατάλογο ποιμαντικῶν προτεραιοτήτων καὶ τὴν κατάλληλη ἀντιμετώπισή τους, τότε δεῖ εἴμαστε βέβαιοι, ὅτι θὰ παραμεριστεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐμπόδια τῆς ἀναζωογονήσεως τῶν ἐνορίῶν

μας. "Αν ξεπεραστοῦν οἱ προσωπικὲς αὐτὲς δυσκολίες ἀνοίγεται τὶς περισσότερες φορές τὸ πεδίο ἐλεύθερο γιὰ ἀναζωογονητικὴ ἐνοριακὴ δράση.

'Η συναίσθηση προσωπικῶν τυχὸν ἐλλείψεων θὰ ὀθήσει τὸν ἵερέα νὰ φροντίσει νὰ τὶς συμπληρώσει μὲ κατάλληλη πνευματικὴ καλλιέργεια, μόρφωση καὶ ἐπιμόρφωση.

Μόρφωση καὶ ἐπιμόρφωση

Δὲν ἐπιμένουμε ἴδιαίτερο στὸ τελευταῖο αὐτὸς ζήτημα, καθότι τὸ θεωροῦμε αὐτονόητο ἔτσι ὅστε νὰ ἀποτελεῖ μόνιμη μέριμνα τῆς διοικούσης καὶ ποιμανούσης 'Εκκλησίας ἢ ποιμαντικὴ θεολογικὴ ἐκπαίδευση τῶν ποιμένων γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀνταποκρίνονται στὰ αἰτήματα, τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς προσδοκίες τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου καὶ άσθμου.

Δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τῆς παρούσης στιγμῆς νὰ ὑποδείξουμε συγκεκριμένα μέτρα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση αὐτῆς. "Ενα μόνο θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθεῖ, ἡ ἀνάγκη συνεχοῦς ἐπιμορφώσεως καὶ ἀνακυρλήσεως σὲ τακτές περιόδους ὅλου τοῦ ἱερατικοῦ δυναμικοῦ μηδὲ τῶν λκενῶν συνεργατῶν ἐξαιρουμένων (ψαλτῶν, νεωκόρων καὶ λοιπῶν διακονούντων προσώπων, ἐμμίσθων ἢ ἔθελοντῶν). Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸν θὰ πρέπει νὰ ἐκπονηθοῦν εἰδικὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα καὶ νὰ γενησιμοποιηθοῦν καὶ τὰ σύγχρονα μέσα διδασκαλίας.

Ἐπίμετρο : συγγεκριμένες προτάσεις

"Αν θὰ θέλαμε νὰ διαμορφώνουμε τώρα τὶς προηγηθεῖσες σκέψεις τῆς εἰσηγήσεως ὑπὸ τὴ μορφὴ

συγοπτικῶν θέσεων θὰ διατυπώνωμε τὶς ἀκόλουθες προτάσεις, ποὺς ὑπαινίσσονται κλιμακωμένες προτεραιότητες πρὸς ἐνέργεια μὲ σκοπὸ τὴν ἀναζωογόνησην καὶ δραστηριοποίηση τῆς Ἐνορίας.

1. Οἱ ποιμαντικὲς δομὲς τῆς Ἐνορίας πρέπει νὰ βρίσκονται σὲ ἄμεση σχέση μὲ ἐκεῖνες τῆς Ἰ. Μητροπόλεως.

2. Ὁ ποιμαντικὸς σχεδιασμὸς νὰ γίνεται σὲ συνεργασία μὲ τὰ ἐπιτελικὰ ὅργανα τῆς Μητροπόλεως, τὰ δποῖα θὰ ἔμπνέουν μέν, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶναι καὶ ὑπεύθυνα γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν προγραμμάτων. Ἡ πρωτοβουλία ἐκτελέσεως ἀνήκει στὰ ἐνοριακὰ ὅργανα.

3. Ἡ ποιμαντικὴ δραστηριότητα δὲν θὰ ἀντιμετωπίζει τὸν πιστὸν ὡς ἀτομο ἀποκομμένο ἀπὸ κάθε ἄλλη του ἔνταξη στὴν οἰκογένεια, τὴν ἐργασία, τὴν ἐκπαίδευση, τὴν πολιτικὴν ζωή, καὶ τὴν πληροφόρησή του ἀπὸ τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Θὰ τὸν ἀντιμετωπίζει ὡς πρόσωπο ποὺ εἶναι ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο πολλαπλῶν ἐπιρροῶν.

4. Στόχος τῆς ποιμαντικῆς δραστηριότητος τῆς Ἐνορίας ὡς πρὸς τοὺς πιστοὺς θὰ εἶναι ἡ πρόσωπικὴ συνάντηση μαζὶ τους σὲ «ἐλάσσονες κλίμακες».

5. Ἡ προσωπικὴ αὐτὴ συνάντηση ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπόλοιπο ποιμαντικὸ ἔργο δὲν θὰ ἐπιτελῆται μόνο ἀπὸ τὸν Ἐφημέριο. Ποιμαντικὲς δομὲς τὰς ἀναζωογόνησην καὶ συνεργάτες θὰ βοηθοῦν τοὺς Ἐφημερίους στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐνορίας.

6. "Οταν μιλᾶμε γιὰ ἀνθρώπινες ἡ ἐλάσσονες κλίμακες συναντήσεως δὲν θέλουμε νὰ ἐπέμβουμε στὰ

ἀριθμητικὰ δεδομένα τῶν ὀργανικῶν μονάδων, πόσοι,
δηλαδή, θὰ ἀπαρτίζουν γιὰν ἐνορία. Ἀς ἀφεθεῖ μόνη
τῆς ἡ ὀργανικὴ μονάδα νὰ βρεῖ τὸ μέγεθός της. Ἐκεῖ-
νο ποὺ προέχει εἶναι νὰ δημιουργηθοῦν μικρότερα
καὶ ντρα συνοχῆς.

7. "Ενα πρῶτο βῆμα θὰ ἔταν, ἀν σὲ μεγάλες
ἐνορίες, ὅπου ὑπάρχουν περισσότεροι συνεφημέριοι,
χωρίζονταν οἱ ἐνορίες σὲ ποιμαντικοὺς τοὺς
μεῖς κατὰ δρόμους ἢ ἀλλὰ συνοικίες. Σ' αὐτοὺς τοὺς
τομεῖς ὑπεύθυνος θὰ εἴναι συγκεκριμένος ἵερέας πλαι-
σιωμένος ἀπὸ μία ποιμαντικὴ διμάδα ἐργασίας ἀπο-
τελουμένη ἀπὸ λαϊκούς. Ὁ Ἔφημέριος πέρα ἀπὸ τὶς
διοικητικές του ἐνασχολήσεις στὴν κεντρικὴ ὑπηρεσία
τῆς Ἐνορίας ἢ σὲ ὑπηρεσίες τῆς Ἱ. Μητροπόλεως θὰ
ἔχει τὴ φροντίδα καὶ τὸν συντονισμὸ τοῦ ὅλου ποι-
μαντικοῦ ἔργου στὸν τομέα του (μαρτυρία, λατρεία,
διακονία, κοινωνία). Θὰ πρέπει, βέβαια, νὰ ᔁχει
ὑπάρχει προηγουμένως γίνει διευθέτηση ὅσον ἀφορᾷ
θέματα εἰσπράξεων («τυχηρῶν») ἀπὸ τὴν τέλεση
τῶν Ἰ. μυστηρίων καὶ ἄλλων ἀγιαστικῶν πράξεων καὶ
ἱεροπραξιῶν στὸν κεντρικὸ Ναό.

8. Κάθε τομέας θὰ πρέπει νὰ ᔁχει τὸν δικό του
τόπο εὐχαριστικῆς συνάξεως καὶ λατρείας.
Τέτοιοι τόποι μπορεῖ νὰ εἴναι τυχὸν ὑπάρχοντα παρ-
εκκλήσια ἢ ἄλλοι χῶροι, ὅπως ίσογεια πολυκατοι-
κιῶν, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ διαμορφωθοῦν σὲ εὐχαρι-
στιακοὺς χώρους. Αύτοὶ οἱ χῶροι θὰ εἴναι τόποι πνευ-
ματικῆς ἀνατάσεως καὶ ἀναψυχῆς, «ηγιδες γαλήνης
καὶ προσευχῆς» (βλ. σ. 10).

9. Σημαντικὴ θὰ εἴναι καὶ ἡ προσφορὰ τῆς
ποιμαντικῆς διμάδος ἐργασίας ὑπὸ τὸν Ἔφημέριο,

πέρα από τη συμπαράστασή της σε θέματα λατρείας και στὸ ἔργο τῆς χριστιανικῆς ἐν γένει μαρτυρίας και κατηγήσεως, τῆς διακονίας ἀγάπης και τῆς ἐπιτεύξεως ἀδιατάρακτων σχέσεων μεταξὺ προσώπων και διαφόρων ὁμάδων στὴν περιοχὴ τοῦ Τομέως.

10. Αὐτὸ προϋποθέτει μία καλὴ γνώση τῆς ζωῆς τῆς ἐνορίας και τῶν ἐπὶ μέρους τομέων. Χρειάζεται, λοιπόν, κατὰ πρῶτο λόγο μία διάγνωση και ἀποτύπωση τῶν δυνατῶν στήσεων σὲ πρόσωπα και μέσα. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει μὲ πρωτοβουλία τῶν Ἱ. Μητροπόλεων σὲ δλες τὶς ἐνορίες και τοὺς τομεῖς ποὺ θὰ προκύψουν (Πρώτη βοήθεια μπορεῖ νὰ παράσχει τὸ Ἐρωτηματολόγιο «Ἐνοριακὴ δργάνωση και ζωή», ποὺ χρησιμοποιεῖται στὰ πλαίσια τοῦ μαθήματος τῆς «Ποιμαντικῆς» στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· βλ. στὸ Παράρτημα).

11. Στὴ συνέχεια θὰ πρέπει νὰ γίνει ἐκτίμηση τῶν δεδομένων και τῶν ποιμαντικῶν προτεραιοτήτων.

12. Τέλος, θὰ πρέπει νὰ διατυπωθεῖ ἐνα βραχύμεσο-ή και μακροπρόθεσμο πρόγραμμα ποιμαντικῆς ἐνοριακῆς ἀναπτυξεως γιὰ τὴν ἀναζωογόνηση και δραστηριοποίηση τῆς ζωῆς τῆς Ἐνορίας (ποιμαντικές προσπτικές).

13. Ἐπειδή, ὅμως, ὁ ποιμένας ἀποτελεῖ τὸν κύριο μοχλὸ στὴν ποιμαντικὴ ἐργασία ποὺ γίνεται στὴν Ἐνορία, θὰ πρέπει νὰ βοηθηθεῖ στὸ νὰ ξεπεράσει προσωπικὲς ψυχολογικὲς δυσκολίες ποὺ δημιουργοῦνται ἐξ ὀντικειμένου ἢ ἐξ ὑποκειμένου και ἀγαστέλλουν τὸ δημιουργικὸ ποιμαντικό του ἔργο. Ἐνῶ δίδεται ἴδιαίτερη προσοχὴ στὰ ἡθικά, κοινωνι

κά, μορφωτικά καὶ πνευματικά του προσόντα πάρα-
θεωρεῖται ἡ προσωπικότητά του ως κέντρο ψυ-
χολογικῶν ἀντιδράσεων. Πρὸς τὴν κα-
τεύθυνση αὐτῆς θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ εἰδικὴ μέριμνα
ὑπερβάσεως τέτοιων δυσκολιῶν, ποὺ πολλές φορὲς
τὶς δημιουργεῖ μία τυχὸν ἄνιση καὶ ἀδικη μεταχεί-
ριση ἐκ μέρους συναδέλφων ἢ προϊσταμένων.

14. Παρ’ ὅλη τὴν φαινομενικὴν ἄνοδο τοῦ μορ-
φωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἑρέων μας θὰ πρέπει μὲ εἰ-
δικὰ προγράμματα ποιμαντικῆς θεολογικῆς ἐκπαι-
δεύσεως νὰ ἀναληφθεῖ ἡ προσπάθεια ἐπι-
μορφώσεως τόσον αὐτῶν ὅσο καὶ τῶν λαϊκῶν
συνεργατῶν τῆς Ἐνορίας, ἕτοι ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση
νὰ ἐπωμισθοῦν ἐπίκαιρη ποιμαντικὴ δραστηριότητα
καὶ διακονία.

1. Βλ. τὸ Δελτίο Τύπου (Μαρτίου) τοῦ «Θεολογικοῦ Συ-
δέσμου», ποὺ ἀναφέρεται: σὲ εἰσηγήσεις μελῶν του (τῶν Κα-
θηγητῶν Ι. Ταραναΐδη, Β. Γιούλτση καὶ τοῦ Ἐπιμελητῆ Γ.
Τσανανᾶ), ποὺ ἔγιναν στὴν τελευταία, τὴν τρίτη, σειρᾶς ἐκ-
δηλώσεων, στὶς 7 Μαρτίου 1986 στὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὸ γενι-
κὸ θέμα: Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Τὸ ἐπιμέρους
θέμα ἀναφερόταν στὶς νέες προσποτικές αὐτῶν τῶν σχέσεων καὶ
ἐπιχειροῦσε μία κοινωνιολογικὴ θεώρηση τῶν συγχρόνων δεδο-
μένων δργάνωσης τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀποτήσεων ποὺ προ-
κύπτουν γιὰ μιὰ διακονοῦσα Ἐκκλησία. Γιὰ τὶς κληρικολαϊκές
συνελεύσεις δι. τὴν ἐφημερίδα «Πληροφόρηση» τεῦχος Μαρ-
τίου 1986, τῆς Ι. Μητροπόλεως Δημητριάδος.

2. Τὸ μάζημα ἐπιγράφεται: Προσβλήματα τῆς σύγχρονης
ἐνορίας καὶ περιλαμβάνεται: σὲ διοίθημα γιὰ ἐνκλησιαστικὴ
Κατήχηση (Μπροστά στὴ σύγχρονη ἐποχὴ) τῆς δῆσης 6xθμίδας,
Γ' Σειρὰ «Φῶς Χριστοῦ» στὶς σ. 114-122. Ἡ EXON, φοιτητι-
κὴ γεολαία τῆς «Χριστιανικῆς Δημοκρατίας», προσκάλεσε στὶς

26 Μαρτίου 1986 σὲ εἰδική συνάντηση γιὰ νὰ συζητήσουν μαζί του τὸ θέμα: 'Ενορία καὶ Κοινότητα, τὸν π. Κωνσταντῖνο Π α π α δ δ π ο υ λ ο, Βοηθὸς Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.

3. Στὰ πλαισια αὐτῆς τῆς ἀναθέσεως, δ Σεβασμιώτατος Πρόεδρος τῆς 'Ἐπιτροπῆς Μητροπολίτης Νέας Κρήνης καὶ Καλαμπούς κ. Προκόπιος μοῦ ὑπέδειξε νὰ συντάξω σχέδια εἰσηγήσεως πρὸς συζήτηση, τὸ ὅποιο καὶ ὑπέβαλλα πέλη Μαρτίου 1986. Τὸ κείμενο αὐτὸ δημοσιεύτηκε στὸν «'Ἐφημέριο» σὲ τρεῖς συνέχειες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΛΗΓΟΣ

ΑΕΡΑΚΗ Δανιήλ Γ. (Ιεροκήρυκος), 'Η ένορία κέντρο αγάπης, στήν έκδοση της Ι. Μ. Νικαίας: 'Η ένορία κέντρο αγάπης και αγιασμού, σ. 27 - 46.

ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΥ 'Αγωγίου (Πρεσβυτέρου), Σκέψεις περὶ ἀγαθιοργαγώσεως τῆς ἐνοριακῆς διακονίας. 'Αθηγαν, τεύχη Α'-Ι' (1970 - 1973), IA' (1975), IB' (1983). Βλ. και σε: ρὰ ἄρθρων του μὲ τίτλο: 'Η 'Ἐκκλησία δρᾶ μέσω τῶν μελῶν της, στὸ περ. «Ἐφημέριος» τοῦ τρέχοντος ἔτους 1986, σ. 21 - 22, 43, 60, 71.

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 'Η ἐν τῇ ένορίᾳ ἐκκλησιαστικὴ δρᾶσις. Αἱ θεμελιώδεις διὰ τὴν δργάνωσιν τοῦ ἕργου ἐκκλησιαστικοῦ ἀποφάσεις. 'Ἐν Ἀθήναις 1960, 22 σ. (Βιβλιοθήκη Ι. Συγόδου 254 Α).

ΒΑΝΤΣΟΥ Χρήστου, 'Ένορία και γέοι, περ. «Κοινωνία», ΚΗ', Ιανουάριος - Μάρτιος 1985, 1, σ. 68 - 81.

ΒΑΡΒΕΡΗ Μ. (Λυκειάρχη), Νὰ ζωταγέψουμε τὶς ένορίες μας, ἐφ. «Χριστιανική», 9 Νοεμβρίου 1983. 'Αγαφέρει ὡς παράδειγμα ἀγαγεγημένης ένορίας, τὴν ένορία Ἀκρασίου Λέσσου. Πρόλ. τὶς ζωταγές ένορίες τῆς σκλαδωμένης Ἀθήνας στὸ Χρονικὸ τοῦ Παγαγῆ Σ κούζε.

ΓΟΥΣΙΔΗ 'Αλεξάνδρου, 'Ἐκκλησία και Κοινωνία. 'Εμπειρικὴ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα σὲ δύο κοινότητες. Θεσσαλονίκη 1982, 192 σ. 'Εξετάζεται τὸ θέμα τῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὴν κοινωνία στὸ ἐπίπεδο τῆς ένορίας. Τὴ θεολογικὴ και κοινωνιολογικὴ ένορία τῆς ένορίας διλ. στὶς σ. 50 - 56. Τοῦ ἵδιον

συγγραφέα, Ποιμαντική στή σύγχρονη κοινωνία. Ἐγχειρίδιο ποιμαντικής κοινωνιολογίας. Θεσσαλονίκη,
Ἐκδ. Π. Πουργάρω, 1984, 162 σ. Βλ. ίδιαιτέρα τις σ. 58 - 61, 83 - 100 και τὰ σχήματα στις σ. 102 και 131.

ENOPIA, τὸ γνωστὸ περιόδικὸ ποὺ ἐκδίδεται στὴν Ἀθήνα «μὲ σκοπὸ γὰ διαχωτίσει καὶ γὰ καθοδηγήσει τὸν ἐφημέριον ἵερεα στὸ πολυσχιδὲς καὶ δύσκολο ἔργο του» (Ν. Θ. Μπουγάτσος). Ἰδρύθηκε τὸν Μάιο τοῦ 1946 ἀπὸ τὸν Θεολόγο Ἀγδρέα Κεραμίδα, δ ὅποιος τὸ διηγύθυνε μέχρι τὴν ἐκδημίαν του τὸ 1967. Στὴ συγέχεια τὴ διεύθυνση ἀγέλαχε δ π. Δ. Ἡλιάδης καὶ ἀπὸ τὸ 1975 κ.ε.. δ Χριστοφόρος Μωραΐτης. Θὰ ἡταν παράλειψη ἡ μὴ ἀγαφορὰ ἐνὸς περιόδικοῦ ποὺ ἀπευθύνεται σὲ 8.000 περίπου συγδρομητές, ποὺ στὸ μεγαλύτερο μέρος τους είναι Κληρικοὶ καὶ ποὺ ὡς κεντρικὸ στόχο του θέτει τὰ προσβλήματα τῆς Ἐνορίας.

ZHZIΟΥΛΑ Ἰωάννου, Ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας (δ.δ.), Ἀθῆναι 1965, XII + 211 σ. Γιὰ τὴ γένεση τῆς ἐγορίας καὶ τὴ σχέση τῆς πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν διλ. σ. 151 - 188.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Εὐαγγέλου, Συνεργασία Κληρικῶν καὶ Λαϊκῶν ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῷ ζωῇ, περ. «Ἐφημέριος» 1968, σ. 609 - 612, 652 - 654, 684 - 686, 713 - 715, 746 - 747, 775 - 777, 805 - 807.

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ, Τὸ ξαγκῶντάνεια τῆς Ἐνορίας. Θέμα τοῦ I' ἵερατικοῦ συγεδρίου ποὺ ἔγινε στὶς 29 Ὁκτωβρίου 1985. Οἱ κυριώτερες ἀποφάσεις δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφ. «Πληροφόρηση» στὸ τεῦχος Ὁκτωβρίου 1985. Πρβλ. τὸ τεῦχος Μαρτίου 1986, ποὺ ἀγαφέρεται στὶς κληρικολαζές συγελεύσεις τῶν ἐγορίῶν.

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΗΛΕΙΑΣ, Ἡ ἐγοριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Θέμα τοῦ Θεολογικοῦ Συγεδρίου

τῆς Ι. Μ. Ἡλείας, ποὺ ἔγινε στὴν Ι. Μογή Φραγκα-
βίλλας Ἀμαλιάδος, 9 ἔως 10 Μαρτίου 1985. Κύριος
εἰσηγητής ὁ Ἐπ. Καθηγητής π. Γεώργιος Μεταλλι-
ληγός. Χρονικὸ τοῦ Συγέδριου συγέγραψε διπλούς.
Νικόλαος Στασιόπουλος (βλ. διγόματα).

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΝΙΚΑΙΑΣ, Ἡ Ἐγορία
Κέντρο ἀγάπης καὶ ἀγιασμοῦ. Εἰσηγήσεις στὸ ΙΗ' Ἱε-
ρατικὸ Συγέδριο 5 ἔως 6 Νοεμβρίου 1984. Νίκαια,
Ἐκδ. «Βυζάντιο», 1985, 46 σ. Εἰσηγητὲς οἱ π. Δ.
Ἄσφαντης καὶ Κ. Φούσκας (βλ. διγόματα).

ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΕΡΡΩΝ, Ὁργάνωσις
τῆς Ἐγορίας — Δυνατότητες καὶ πλαίσια δράσεως αὐ-
τῆς. Θεολογικὸ σεμινάριο τῆς Ι. Μ. Σερρῶν μὲ τὸ πα-
ράρτημα τῆς Πανελλήνιου Ἐγώσεως Θεολόγων (Π.
Ε.Θ.) Σερρῶν. Τὰ Πρακτικὰ μὲ τὶς εἰσηγήσεις τοῦ
Καθηγητῆς Ι. Μ. Φουστόλης καὶ τοῦ Ἐπ.
Καθ. Χρήστου Βαγγέλη σούδη μημονιεύτηκαν στὸ περ.
«Κοινωνία» στὸ τεῦχος Ιανουαρίου - Μαρτίου 1985,
σ. 54 - 81 (βλ. διγόματα).

ΚΑΨΑΝΗ Γεωργίου (γνωστού ως Ηγουμένου τῆς Ι. Μ.
Γρηγορίου, Ἀγίου Ὄρους), Σχέδιον θεολογικῆς καὶ
ἐκκλησιολογικῆς θεμελιώσεως τῆς Ποιμαντικῆς. Ἀ-
γάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Ἐκκλησία», Ἀθῆναι 1970, 38 σ.
Πρόκειται γιὰ εἰσήγηση στὴ Συγάντηση Ὁρθοδόξων
Θεολόγων ποὺ ἔγινε στὴν Ὁρθόδοξη Ἀκαδημίας Κρή-
της τὸν Αὔγουστο τοῦ 1968. Περὶ Ἐγορίας βλ. τὶς σ.
32 - 34.

ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ Γεωργίου (Πρωτοπρεσβύτερου),
Ἐκκλησιολογικὲς διαστάσεις τῆς Ἐγορίας στὴν ἱστορία
καὶ τὸ παρόν. Εἰσήγηση στὸ Θεολογικὸ Συγέδριο τῆς
Ι. Μητροπόλεως Ἡλείας. Ἀθήνα, Ἐκδ. Ι. Μ. Ἡ-
λείας, 1985, 42 σ. Πολὺ ἐγδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ
τὴν Ἐγορία ἀναφέρει ἐπίσης στὸ κεφάλαιο ποὺ φέρει
τὸν ἴδιο τίτλο μὲ τὸ καινούριο του βιβλίο: Ὁρθόδοξη
θεώρηση τῆς Κοινωνίας, στὴν παράγραφο, Ἡ Ἐγορία

—ή ἐν τόπῳ ἐκκλησιαστική κοινωνίᾳ (σ. 21 - 26),
'Αθήνα, Έκδ. «Μήγυια», 1986, 144 σ.

MONIMΟΥ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Ποιητικοῦ "Εργου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 'Η Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ. Πρακτικὰ τοῦ Α' Θεολογικοῦ Σεμιναρίου Εἰσηγητῶν Ιερατικῶν Συγεδρίων, ποὺ ἔγινε στὸ Διορθόδοξο Κέντρο Ἀθηνῶν, 26 ἔως 27 Απριλίου 1972. Μία ἀπὸ τὶς κύριες εἰσηγήσεις διαπραγματεύτηκε τοὺς τρόπους ἀγαζωπυρήσεως τῆς ζωῆς τῆς Ἔγορίας. Εἰσηγητὴς δ. π. Ἀγιώνιος Ἀλεξιζόπουλος. 'Αθηναί, Έκδ. «Ἀποστολικῆς Διοκονίας», 1972, σ. 75 - 101 (πολυγραφημένο). Τὴν ἐπιμέλεια τῶν Πρακτικῶν εἶχε δ. γοῦ Μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Παξῶν Τιμόθεος (Τριδιζά).

ΜΩΡΑΙΤΗ Χριστοφόρου (Διευθυντὴ τοῦ περ. «Ἐγορία»), Ο νέος Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. 'Αθηναί, 'Ιουνίου 1977, 136 σ. Περιλαμβάνει καὶ τὴν συζήτηση κατὰ τὴν ψήφισή του στὴ Βουλὴ Βλ. τὸ κεφ. Ι' τοῦ Χάρτου, ἅρθρα 36 (περὶ τῆς ἐγορίακης δργανώσεως καὶ ἐγορίακῶν γαῶν) καὶ 37 (περὶ Ἐφημερίων) στὶς σ. 69 - 74.

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ, γιὰ τὴν συμπαράσταση τοῦ περιοδικοῦ στὴν ἐγορία ἐπὶ 33 χρόνια θὰ ἀφιερώσουμε εἰδικό σημείωμα.

ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Χρῆστος, Οἱ Ι. Ναοὶ κατὰ τὸ δρθόδοξο ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο. 'Αγάπυπο ἀπὸ τὸ περ. «Ἀκτίνες». 'Αθήνα 1985, 6 σ.

ΣΚΟΥΖΕ Παναγῆ, Χρονικὸ τῆς σκλαδωμένης Ἀθήνας στὰ χρόνια τῆς τυραννίκου τοῦ Χατζαλῆ γραμμένο στὰ 1841 ἀπὸ τὸν ἀγωνιστὴν Παναγῆ Σκουζέ. Παληὸ καὶ νέο χειρόγραφο ἐπιμελημένο καὶ ἀποκαταστημένο ἀπὸ τὸν Γ. Βαλέτα. 'Αθήνα, Έκδ. Α. Κολοσοῦ, 1948, 168 σ. Γιὰ τὶς Ἐκκλησίες - Ἐγορίες τῆς παληῆς Ἀθήνας 61. τὶς παραγράφους 75 - 88 (σ. 38 - 42) καὶ 33 - 46 (σ. 133 - 136) τοῦ Χρονικοῦ καὶ τὴν

σημείωση: Τοπογραφικά, στή σ. 154. Πολλά έχει γὰ μάθει δ ἀγαγγώστης αὐτοῦ τοῦ κειμένου γιὰ τὸ τί εἶγαι ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ γὰ ζωγραφέψει τίς ἐνορίες μιας σήμερα. Θὰ τὸ δημοσιεύσουμε, λοιπόν, στὸ ἑπόμενο τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου» κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου π. Κωνσταντίνου Παπαντεκῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παγεπιστημίου Ἀθηγῶν.

ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Νικολάου (Πρωτοπρεσβυτέρου), Ἐνοριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Χρονικόν, Εἰσηγήσεις, Συμπεράσματα Θεολογικοῦ Συγεδρίου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας. Περ. «Ἐφημέριος» 1985, σ. 228 - 229, 235, 246 - 247, 266.

ΣΤΑΓΡΟΠΟΥΛΟΥ Α. Μ., Συμβουλευτικὴ Ποιαντικὴ. Ἀθήνα, Ἐκδ. «Λύχνος», 1985, 124 σ. Βλ. κυρίως τὸ τρίτο μέρος, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποιμαντικὴ ἐκπαίδευση τῶν ὑποψηφίων καὶ ἐν ἐνεργείᾳ κληρικῶν (μόρφωση καὶ ἐπιμόρφωση). Βασικὴ παρεντικὴ ἀρχὴ ἀποτελεῖ ἡ ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀσκηση καὶ μόρφωση τόσο γιὰ τὴν ἐνορία ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἐνορία (διλ. τὶς σ. 91 - 93).

ΣΤΥΛΙΟΥ Εὐθυμίου (Ἐπισκόπου Ἀχελώου), Τὸ σύγχρονο ἀστικὸν περιβάλλον ὡς ποιμαντικὸν πρόσδιλημα. Μελέτη «Ποιμαντικῆς Κοινωνιολογίας». Ἀθῆναι 1980, 269 σ. + 11 σχέδια (δ.δ.). Γιὰ τὴν ἀστικὴ ἐνορία καὶ γιὰ τὶς ποιμαντικὲς συγέπειες τῶν γέων δομῶν τοῦ ἀστικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου καθὼς καὶ γιὰ τὴ θέση καὶ τὸ ρόλο τῆς τοπικῆς ἐνορίας στὴν ἀστικὴ ποιμαντικὴ γίγεται ἰδιαίτερος λόγος στὶς σ. 153 - 159, 228 - 236, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τοῦ λίγη ἐγδιαφέροντος καὶ ἐπωφελοῦς αὐτοῦ διδούλου. Ο ἵδιος ο εἶχει συγγράψει καὶ τὸ κατηγητικὸν διοήθημα ποὺ μημεύεται στὴν ὑπὸ ἀριθ. 2 ὑποσημείωση.

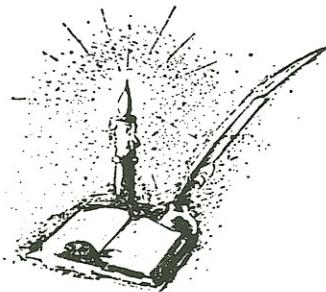
ΤΙΜΑΓΕΝΟΥΣ Ἰωάννου Γρ., λῆπτια «Ναὸς» καὶ αὐτὰ ποὺ τὸν ἀφοροῦν ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ Καγονικοῦ

Δικαιίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς (Ιδιαίτερα τὰ περὶ ἐγορίων, ἐνορίτῶν, ἐφημερίων κ.λπ.) δρίσκονται στὴν Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἔγκυρος πομπεία, τόμος 9 (1966), στήλες 302 - 304· τὸ λημμα συνεχίζει μέχρι 308.

ΦΑΚΙΝΟΥ Εὐγενίας, Ἀστραδεγή. Ἀθήνα, Ἑκδ. «Κέδρος», 1984 (1982), 260 σ. Στὶς σ. 89 - 97 τοῦ διδλίου ἀποτυπώνεται. ὁ ἐκκλησιασμὸς τῆς Ἀστραδεγῆς τὴν πρώτη Κυριακὴ ποὺ ἔφθασε στὴν πρωτεύουσα σὲ μεγάλη ἐγορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν. Γιὰ τὸ ὅλο διδλίο ἀξιζει μιὰ σύγκριση μὲ τὶς σελίδες τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Παναγῆ. Σ καὶ ου ζὲ καὶ τὶς δομές ὑποδοχῆς ποὺ προδιαγράφει περιγράφοντας τὶς ἐγορίες τῆς τότε Ἀθήνας ὁ "Ἐλληνας ἀγωνιστής.

ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Ιωάννου Μ., Δυγατότητες - πλαίσια δράσεως τῆς ἐγορίας, περ. «Κοινωνία», ΚΗ' Ἰανουάριος - Μάρτιος 1985, 1, σ. 56 - 67.

ΦΟΥΣΚΑ Κωνσταντίνου (Πρωτοπρεσβύτερου), Ἡ ἐγορία κέντρο ἀγιασμοῦ, στὴν ἔκδοση τῆς Ι. Μ. Νικαίας: Ἡ ἐγορία κέντρο ἀγάπης καὶ ἀγιασμοῦ, σ. 5-26.

ΣΥΝΑΞΗ ΑΓΑΠΗΣ

Τὸ μοναδικὸ χρέος

«Ἐγορίες τῆς σκλαδωμένης Ἀθήνας» θά ἐπεπε γὰ
ἐπιγράψουμε καλλίτερα τὸ κείμενο ποὺ παραθέτουμε
στὴ στήλη τῶν «Περιπλανήσεων», ἔτσι ὅπως ὀκρύσσω
ὁ ἀγωγιστὴς Παγαγῆς Σκουζές διομάζει τὸ «Χρονι-
κό» του¹. Φέτος, 190 χρόνια ἀπὸ τὸ τέλος τῆς φρικτῆς
ἐκείνης τυραννίας τῆς Ἀθήνας ποὺ περιγράφει ὁ Σκου-
ζές, ἀφήγουμε γὰ πγεύσει λίγο ἀπὸ ἔκεινο τὸ ὀδεύλωτο
πνεῦμα, ποὺ ἔπιεε στὶς καρδιὲς τῶν Ἀθηναίων.

Χρεωμένοι οἱ ἕδιαι, ἀπὸ κεφαλῆς μέχρις δινύχων
στὸν ἔνο κατακτητή, δὲν ἔχονται, ἔκεινες τὶς δύσκο-
λες ὥρες, δτι μοναδικὸ χρέος, μοναδικὴ δφειλή τους
ἡταν ν' ἀγαπάει δ ἔνας τὸν ἄλλο (Ρωμαίους ἰγ' 8).
Αὐτὴ τὴν ἀλληλεγγύη, αὐτὴ τὴν φιλαδελφία ὡς ζωγ-
τανή ἔγοριακὴ πράξη, διέπουμε γὰ ἔτευλίγεται μπρο-
στά μας μέσα ἀπὸ τὶς γραμμὲς δλίγων παραγράφων
τοῦ χρονικοῦ. Αὐτὴ τὴν κοινότητα, τὴν κατὰ κάποιο
τρόπο «συγκλήρωση τοῦ δίου παντὸς» πραγματοποιοῦ-
σαν οἱ ἀθηναῖκὲς ἔγορίες σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ
Παγαγῆ Σκουζέ².

Πολιτισμὸς ἀγάπης

Αὐτὴ ἡ «σύγαξη ἀγάπης» γύρω ἀπὸ τὸ Ναό, ποὺ
τόσο ὅμορφα ἀγαπαριστᾶ τὸ προσπτικὸ σχέδιο τοῦ I.
Τραυλοῦ (1964) τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Διογούσίου
τοῦ Ἀρεοπαγίτη, Ἐκκλησίας μεταβυζαντινῆς τοῦ 16ου

αἰώνα στὴν θόρεια πλευρὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου³, θέτει καιρία ἐρωτήσεις α τὰ γιὰ τὴν ἀσκηση τοῦ ἐνοριακοῦ κοινοτικοῦ πνεύματος στὴν ἐποχή μας. Ἡ Ἀθήνα, ως πόλη συγεχούση θεολογικῆς καὶ πολιτιστικῆς συμβολῆς, δὲν εἶναι μόνο τίτλος ΔιεθνοῦΣ Συμποσίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸν περασμένο Δεκέμβριο στὴν πρωτεύουσα⁴.

Ἡ Ἀθήνα ἡταν καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι μὲν συγεχής ιαρευρία πολιτιστική, τῆς ὁποίας οἱ προϋποθέσεις νὰ εἶναι θεολογικές. Μαρτυρία ἐνδεικνύεται πολιτισμοῦ τῆς ἀγάπης, ἐνδεικνύεται πολιτισμοῦ τῆς κοινότητος, ποὺ ζυμώνεται σὲ πρωτογενεῖς σχέσεις μέσα στὴν Ἑγρία. Μὲν αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι ἵσως δυγατὸν γὰρ ἔξαχολουθήσει γ' ἀγαγγωρίζεται μόνιμα —καὶ ὅχι μόνο γ' ἀγαγγρύζεται ἀπαξ— ως πολιτιστικὴ πρωτεύουσα τῆς Εύρωπης καὶ τῶν Εύρωπων Κοινωνήτων, ἀκόμα καὶ τῶν Οἰκονομικῶν.

Γιατί, τότε, αὐτὸν τὸ «Οἰκονομικῶν», δὲν ἀντηχεῖ ύποτιμημένο, ἀλλὰ «μετασχηματίζεται» στοὺς δριζοτες μιᾶς ἀληθοῦσας κοινοτικῆς οἰκογενεῖας. Αὐτός, δημιώτερος, δὲν μετασχηματίζεται ἀπαύτερος ἐπίπονος θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς κάμπτο. Δὲν ἀρκοῦν ἀπλές λεκτικές υποδείξεις καὶ πόθοι εύεσθείς. «Ολοι καλούμεθα «μὲ λογισμὸν καὶ μ' ὅγειρο» γὰρ συμβάλουμε πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσην. Οἱ καιροὶ οὐ μεγετοί.

1. Τὸ Χρονικὸν γράφτηκε στὰ 1841. Τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν χειρογράφων ἔκανε δ Γ. Βαλέτας. Ἡ παράθεση γίνεται ἀπὸ τὸ Γ' Χειρόγραφο (1846 - 1847;).

παράγραφοι 33 - 46, σ. 133 - 136. Αθήνα, Εκδ. Α. Κολοκού, 1948.

2. Λύτα καὶ πολλὰ ἄλλα δὲν συγέδωκαν μόνο στὴν Ἀθήνα.
«Γλυκεῖα παρατήρησις» τοῦ Ἀνωνύμου τοῦ «Ελληνος, συγ-
γραφέα τῆς Ἐλληνικῆς Νομαρχίας, ποὺ
τὴν κάνει «διὰ κοινήν μας χαράν», διαπιστώνει ὅτι ἡ φιλευ-
σπλαγχνία σώζεται εἰς δλους τοὺς «Ελληνας καὶ ἡ ἀρετὴ¹
λάμπει ἀνάμεσα εἰς τὸν διόρδον τῆς τυρχνίας. Καὶ συνεχί-
ζει: «Εἰς δλας τὰς πολιτείας τῆς Ἐλλάδος καὶ ἐξόχως εἰς
τὰ Ἰωάννινα κάθε ἡμέραν δλοι οἱ συμπολίται στέλνουσιν εἰς
τοὺς φυλακισμένους καὶ φργητὰ καὶ ἐνδύματα καὶ κάθε ἄλλον
ἀναγκαῖον. Οταν δὲ πανεὶς ἀδικῆται καὶ κατατρέχεται, κάθε
γείτων νομίζει χρέος του νὰ τὸν διηθήσῃ ὡς δύναται» (παρά-
γραφος 138 μαζὶ μὲ τὴν ὑποσημείωση, σ. 106 - 107, στὴν ἔκ-
δοση τοῦ Βιβλίου πωλείου Ε. Γ. Βριγονάκη, μὲ εἰςαγωγὴ καὶ
ἐπιμέλεια Ν. Β. Τωμαδάκη, Αθῆνα: ² 1948 (1806)).

3. Τὸ σχέδιο πήραμε ἀπὸ τὸν κατάλογο διμωνύμου «Εκθέ-
σεως στὸ Ίδρυμα Γουλανδρῆ - Χόρη (25 Σεπτεμβρίου - 15
Νοεμβρίου 1985)»: «Α θήνα, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἀρχείου
κέδουσον ὡς τὴν ίδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, Αθήνα, Εκδ.
τοῦ Υπουργείου Πολιτισμοῦ, 1985, εἰκόνα 202, σ. 83.

4. Βλ. σχόλια τοῦ Καθηγητοῦ Εὐαγγέλου Θεοδώρου στὸ
περ. «Ἐκκλησία» 1986, σ. 7-9, 65-67, 113-116.

Ἐνορίες τῆς παλιᾶς Ἀθήνας

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΗ ΣΚΟΥΖΕ

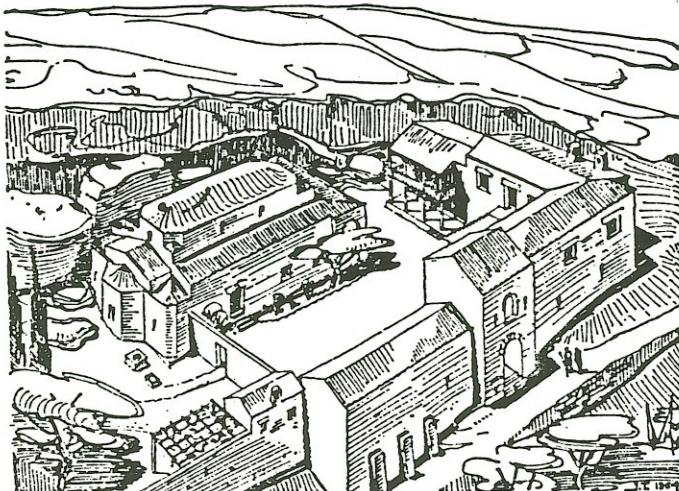
Ἡ Ἀθήνα εἶχε χίλιες πεντακόσιες οἰκογένειες χριστιανῶν, τρακόσιες ἔβδομήντα πέντε τούρκων, τριάντα οἰκογένειες αἱθίοπες, μαῦροι, εἰκοσιπέντε οἰκογένειες τουρκόγυρφοι, σιδερουργοί.

Ἡτον τριανταέξη ἐνορίες, ἐφημερίες. Αὔτες οι τριανταέξη ἐνορίες ἦτον: Ὑπεπαντή, Ἅγιοι Ἀπόστολοι, Βλασαρού, Ἅγιος Φίλιππος, Ἀσώματος στὰ Σκαλιά, Ἅγιος Θωμάς, Μεγάλη Παναγία, Χριστοκοπίδι, Σωτήρας Δικαίας, Ἅγιος Ἀθανάσιος, Ἅγιοι Ἄναργυροι, Ἅγιος Ἰωάννης Πρόδρομος, Ἅγιος Δημήτριος δὲ Νέος, Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Χτενᾶ, ἡ Ἅγια, Μεγάλο Μεναστήρι, Ἅγια Πελεκαρίχι, Ἅγιος Παντελεήμονας, τὸ Καθολικό, Καμνικαρέα, Χρυσοσπηλαιώτισα, Ἅγιοι Θεόδωροι, Ἅγιος Γεώργιος Καρύτζης, Ροδατζιό, Ἅγγελου, Ρόμπη, Καλογρηῶν ἢ Ἅγιος Νικόλαος, Ἀσώματος τοῦ Παπούτζιᾶ, Γοργοπίκο, Σωτήρα Κοτάτζι, Καντήλη, Μαγγούτη, Ραγκαβά, Ἅγιος Δημήτριος δὲ Κατηφόρης, Ἐλεοῦσα, Ἅγια Εἰρήνη, Προφήτης Ἡλίας.

Αὐταὶ δῆλαι οἱ ἐκκλησίες εἶχαν περίβολον. Μέσα εἰς τὸν περίβολο εἶχον κελιά, μικρὰ δσπιτάκια ἀπὸ δκτὼ - δέκα ἔως δεκατέντε καὶ μερικὲς ἔως εἴκοσι καὶ είκοσιπέντε. Ἡ κάθε ἐκκλησία εἶχε τὸν ἐπίτροπόν της καὶ μιὰ γυναικά, περασμένη εἰς τοὺς χρόνους· ἐλεγόταν κλησάρισα.

Αὐτὴ ἐκατοικοῦσε μέσα εἰς ἓνα κελίον, ἐσκούπιζε τὴν ἐκκλησία, ἄναφτε τὶς κανδήλες καὶ τὰ λοιπά. Ἐ-

σήμαινε τές πόρτες τῶν ἐνοριτῶν μὲ μιὰ ματζούκα,
ἔστοντας νὰ ἐσηκώνοντο νύχτα καὶ ἐλειτουργοῦσαν.
Ἡ κάθε ἐκκλησία εἶχεν ἀπὸ ἕναν ἐφρημέριον. Μερι-
κὲς μεγάλες ἐνορίες εἶχον βοηθό, διάκο.

"Αγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, μεταβυζαντινὴ ἐκκλησία
τοῦ 16ου αἰώνα. Σχέδιο I. Τραχοῦ (1964)."

Τὰ ἄλλα κελιὰ ἐκάθονταν πτωχοί, ὅπου δὲν εἶχαν
σπίτια καὶ ἐδυστυχοῦσαν. Ἐπήγαιναν ἐκεῖ καὶ ἐκά-
θονταν καὶ οἱ ἐνορίτες τοὺς ἐμεταχειρίζονταν, τόσον
τοὺς ἄνδρες αὐτοὺς καθὼς καὶ τὰς γυναίκας, εἰς τές
ἔξω καὶ μέσα δουλιές των καὶ ἔζουσαν.

Τοὺς ἀδυνάτους τοὺς ἔστελναν δῆλοι οἱ ἐνορῖται δι
ἐπροαιρεῖτο ὁ κάθε ἐνορίτης. Ψωμί, δλίγον λάδι, ἔλιές,
φαγί, ξύλα καὶ τὰ λοιπά. Αὐτὲς τές γυναίκες οἱ ἐνο-
ρίτισες τὶς ἐμεταχειρίζονταν ὡς προσωρινὲς ὑπηρέτισες
εἰς θελήματα καὶ ἄλλες δουλιές, παμπάκια, νήματα.

"Ἐστοντας οἱ Ἀθηναῖοι πολλὰ δλίγα σπίτια, εἶχαν

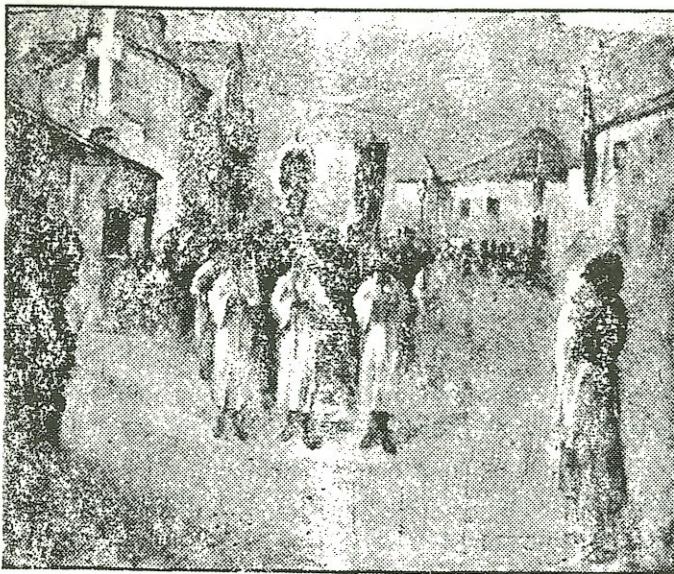
ὑπηρέτισες καὶ κάθε ἐνορίτισα δποὺ εἶχεν ἀνάγκη διὰ
ὑπηρεσίας ἔξω καὶ μέσα τοῦ δσπιτιοῦ προσωρινῶς,
ἐμεταχειρίζονταν ἀπὸ αὐτές· νήματα νὰ γνέσουν, με-
τάξια καὶ ὑφασίματα πανιῶν καὶ κάθε ἄλλην ἐργασίαν.

Τὸν καιρὸν τοῦ ἐλαιῶνος νὰ μαζεύουν ἐλιές εἰς
τοὺς ἀγρούς, σκάλος καὶ λοιπὲς ἐργασίες, ἐλαφρές, ἔ-
ξω, τρύγος καὶ ἄλλα· καὶ ἔζουσαν οἱ πτωχοὶ ἀκτήμο-
νες καὶ ἄοικοι γέροι, γρηγόριοι, δίχως νὰ ὑπάγει κανένας
νὰ διακονεύει.

Ἡτον καὶ ἔνα συνήθιο εἰς Ἀθήνα· οἱ ἀρχοντες
προεστοὶ εἰς τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ
εἰς τὴν Ἀνάστασην τοῦ Χριστοῦ ἐδιόρειζαν δύο νοι-
κουρῷους καὶ ἔναν κληρικὸν καὶ τοὺς ἐδιδαν τὴν ἄ-
δειαν νὰ περιέλθουν τὰ ἐσινάφια καὶ ὅλην τὴν πόλην,
νὰ συνάζουν ὅτι προαιρεῖται ὁ καθένας, δμοίως καὶ
ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους τῶν ἐκκλησιῶν, νὰ δίνουν κάτι
ἀπὸ τὰ συναγμένα τῆς ἐκκλησίας. Ὁμοίως καὶ τὰ μο-
ναστήρια, οἱ γούμενοι καὶ οἱ ἐν καταστάσει πατέρες.

Καὶ μ' αὐτὰ τὰ συναγμένα ἀγόραζαν παπούτζια,
μανδήλια διὰ τὲς γυναίκες, φέσια καὶ λοιπά, καὶ εἰς
δλίγα χρήματα. Καὶ τὰ ἔμοιραζαν εἰς αὐτοὺς τοὺς
κατοικούντας δυστυχεῖς εἰς τὲς ἐνορίες καὶ εἰς μερι-
κοὺς εὐγενεῖς ξεπεσμένους, δποὺ εἶχαν δυστυχήσει καὶ
τοὺς εἶχε μείνει μόνο ἔνα σπίτι, δποὺ ἐκατοικοῦσαν
ἡ καὶ κανένα ὑποστατικὸν μικρόν, καί, ἀσυνήθιστοι
νὰ ἐργάζονται, ὑστεροῦντο.

“Ολες οι ἐνορίες, ἐφημερίες, εἶχαν ἀφιερώματα
ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν ἐνορίτας, ἐλαιόδεντρα, ὡς ἐπὶ^{τὸ} πλεῖστον καὶ κάτι δλίγα χωράφια. Εἶχεν ἡ κάθε
ἐνορία ἀπὸ ἐκατὸ ἐλαιόδεντρα καὶ ἀπάνω, ἔως δια-
κόσια καὶ περιπλέον. Πολλὰ δλίγες ἐνορίες εἶχαν κάτω
ἀπὸ τὲς ἐκατὸ ϕίλες. Μερικὲς εἶχον καὶ ἀργαστήρια

Θεόφραστου Τρικυνταφύλλη (1881 - 1955) : Περιφορά 'Αγαστάξεως (Δημοτική Πλακαθήκη της Αθήνας).

«... εἰς τὴν Ἀγάστασην τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἔδιδαν τὴν ἀδεῖαν γὰρ περιέλθουν δλη τὴν πόλην, νὰ συγάξουν δ,τι προκρεῖται δ ακθέντες...».

εἰς τὸ παζάρι, ἀγοράν. Εἶχαν καὶ κάτι μικροὺς κήπους.

‘Ο κάθε χριστιανὸς ἀφιέρωνε δ,τι ἐπροαιρεῖτο πρὸς στολισμὸν καὶ φωτισμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν πτωχῶν κατοικούντων εἰς τὰ κελιά. Καὶ ἔτζι δὲν ἦτον εἰς τὴν πόλην ἐντόπιοι ζήτουλες, παρὰ κάτι ξένους ἔβλεπες ποῦ καὶ ποῦ.

Μήτε ἐπήγαιναν οἱ πτωχοὶ Ἀθηναῖοι ἀλλοῦ νὰ διακονέψουν’ ἔχοντας εἰς Ἀθήνα αὐτοὺς τοὺς τρόπους, ζοῦσαν ὑπὲρ τὰς χίλιας ψυχὰς μέσα εἰς τὰς ἐνορίας.

"Ετζι ἐγίνοντο καὶ καλόγρης πάμπολες, δποὺ δὲν ὑπαντρεύοντο. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἰς κάθε ἐνορίαν μέσα, σόλα τὰ κελία ἡτον γεμάτα καὶ ἐργάζοντο κάθε ἐργασίαν.

"Ητον καὶ τῆς ἀγίας Φιλοθέης ὁ ἄγιος Ἀντρέας μέσα εἰς τὴν πόλην, δποὺ ἔμόναξαν τόσες παρθένες καλόγρης καὶ ἐζοῦσαν μὲ τὰ ἐργόχειρά τους καὶ μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν ὑποστατικῶν τῆς ἀγίας Φιλοθέης, δποὺ εἶχεν ἔως χίλια διακόσια πενήντα ἐλαιόδεντρα, τὴν Καλογρέζα, τὸ τζιφλίκι, ἔως πέντε ζευγαριῶν γῆς, καὶ τὸ περιβόλι μὲ τὸ νερό, τρεχάμενο, καὶ εἰς τὰ Πατήσια ἄλλο περιβόλι καὶ ἄλλα πρόβατα καὶ λοιπὰ κτήματα. Κάθε χρόνο ἐόρταζαν τῆς ἀγίας Φιλοθέης εἰς τὸν ναόν της, τὸν "Αγιο Ἀντρέαν, δποὺ εἶχε κτίσει ἡ Ἰδια.

ΓΝΩΡΙΣΕ ΤΗΝ ΕΝΟΠΙΑ ΣΟΥ ...

Είσαγωγικές σκέψεις

«Γνώρισε τὴν ἐνορία σου καὶ γνώρισέ την στοὺς ἄλλους». Αὐτὴ ἡταν ἡ φράση-κλειδὶ ποὺ παρακινοῦσε τοὺς φοιτητὲς καὶ τὶς φοιτήτριες τοῦ Γ' ἔξαμήνου τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς — στὰ πλαίσια τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς — νὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὶς ἐνορίες τους, καὶ νὰ εύκισθητο ποιηθοῦν ὡς πρὸς τὸ ποιμαντικὸ ἔργο ποὺ συντελεῖται σ' αὐτές. Πόσες φορὲς ἡ ἐνορία μας δὲν πχραμένει δὲ ἀγνωστος Χ, ποὺ δὲν τὸν γνωρίζουμε, ἀν δὲν συμβαίνει νὰ μὴ θέλουμε οὔτε νὰ τὸν ξέρουμε.

Αὐτὸ δὲν συμβαίνει, ὅμως, μόνο σὲ φοιτητὲς ποὺ πρωτοέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τους, ἀγνωστοι μεταξὺ ἀγνώστων, καὶ παραμένουν ἀγνωστοι στὴν ἐνορία καὶ στὴ γειτονιὰ ὅπου ἐγκαθίστανται. Καὶ μόνιμοι κάτοικοι ἀκόμα δὲν γνωρίζουν τὶ συμβαίνει σ' αὐτές. Εἶναι φορὲς ποὺ ἡ ἀγνοία εἶναι ἀμοιβαία. "Ἄν, μάλιστα, δὲν ξεπεραστεῖ, θὰ καταλήξει ἀσφαλῶς σὲ τέλεια ἀποξένωση. 'Ενορία καὶ ἐνορίτες θὰ εἶναι «ἀγνοούμενοι τῷ προσώπῳ» (ἀγνωστοι προσωπικῶς· πρβλ. Γαλάτας α' 22).

Μερικές φορὲς παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο καὶ οἱ ἕδιοι οἱ ποιμένες νὰ μὴ γνωρίζουν σὲ βάθος τὴ δική τους ἐνορία. Πρόσωπα καὶ πράγματα, μέσα καὶ δυνατότητες ποὺ ὑφίστανται μένουν ἀνενεργά, ἀγρονα καὶ δικαιρία, καθότι μὴ γνωστά. Γιατὶ μόνο ἡ «γνώση»

ἀποφέρει καρπούς καὶ καθιστᾶ γόνιμες τὶς ἐνώσεις (πρβλ. Γενέσεως δ' 1). Ἐπαιτεῖται, λοιπόν, γνώση, διάγνωση καὶ ἀποτύπωση τῶν δυνατοτήτων.

Σκεψθήκαμε, ἐπομένως, ὅτι κάποιο κατάλληλο «ἔργαλεῖο» θὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσει στὴ διάγνωση καὶ μία πρώτη «ἐπίσκεψη γνωριμίας» θὰ δημιουργοῦσε μίx προσωπικὴ σχέση. Τὰ ύπόλοιπα θὰ ήταν ζήτημα χρόνου. Ὁ φοιτητής, ἐφοδιασμένος μὲν αὐτὸν συστατικὸ γράμμα ἐπισκεπτόταν τὴν ἐνορία του, ἔρχόταν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ίερεῖς, οἱ δύοις καὶ τὸν βοηθοῦσαν στὴ συμπλήρωση τοῦ ἔργαλείου, ποὺ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ήταν ἕνα 'Ἐρωτημα τοῦ ὄλογο μὲ τίτλο: 'Ενοριακὴ δργάνωση καὶ ζωή.'

Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς πρώτης ἐπαφῆς ήταν ἐνθαρρυντικά. Παρὰ τὶς μικρές ἀμοιβαῖς ἐπιφυλάξεις, οἱ περισσότεροι χαίρονταν γιὰ τὴ γνωριμία καὶ προσέφεραν καὶ ἔργο θετικὸ μετὰ ταῦτα στὶς ἐνορίες τους. Πολλοὶ ίερεῖς ἀλλαζόντες καὶ αὐτοὶ γνώμη ὡς πρὸς τὴν εἰκόνα ποὺ εἶχαν σχηματίσει γιὰ τοὺς φοιτητές μας.

Τὸ 'Ἐρωτηματολόγιο ποὺ συμπλήρωναν οἱ φοιτητές, μὲ δρισμένες παραλλαγές, προσφέρεται σήμερα στοὺς ἀναγνῶστες τοῦ «Ἐφημέριου» ὡς βοηθητικὸς μίτος γιὰ τὴ διερεύνηση τῆς ἐνοριακῆς δργανώσεως καὶ ζωῆς*. Δὲν εἶναι δύμας ἀπαραίτητο νὰ μᾶς ἐπιστρέψουν συμπλήρωμένο τὸ ἐρωτηματολόγιο οἱ ἀγαπητοὶ Έφημέριοι. Ἀρκεῖ οἱ ἔδιοι νὰ τὸ συμπληρώσουν γιὰ τὸν ἔχυτό τους καὶ νὰ διερευνήσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴ δική τους ἐνορία καὶ νὰ συζητήσουν τὶς περαιτέρω προοπτικὲς δργανώσεως τοῦ ποιμαντικοῦ τους ἔργου.

"Ολα, βέβαια, αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ ζητοῦνται

δὲν στοιχειοθετοῦν ἀπαραιτήτως τὴν φυσιογνωμίκ
καὶ κάθε ἐνορίας (ἀστικῆς, ἡμιαστικῆς ή ἀγροτικῆς).
Δὲν σημαίνει πάλι, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἀνευρί-
σκονται σὲ ὅλες τις ἐνορίες. Ἡ ὑπαρξη τῶν περισσο-
τέρων ἔχειται ἀπὸ τις ὑφιστάμενες τοπικὲς συνθῆ-
κες, ἀπὸ τις ἀναλαμβανόμενες πρωτοβουλίες κληρι-
κῶν καὶ λαϊκῶν, ἀπὸ τις προτεραιότητες ποὺ θέτουν
ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια, ποιμένες καὶ προϊστάμενες
ἀρχές.

Μερικὰ στοιχεῖα μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ
ὅρισμένους ὑπερβολικά· ἀλλα μπορεῖ νὰ παροτρύνουν
σὲ δραστηριοποίηση. Σὲ πολλὲς ἐνορίες θὰ ὑπάρχουν
πραγματικότητες ποὺ τις ἀγνοοῦμε. Διδεται πάντως ἡ
εὐχέρεια νὰ προστεθοῦν στὴ στήλη τῶν Παρατηρή-
σεων καὶ ἄλλες ἔκδηλώσεις ποὺ δὲν ἔχουν συμπερι-
ληφθεῖ ἢ καὶ προβλεφθεῖ στὸ Ἐρωτηματολόγιο καὶ
ποὺ ἔχει καθιερωθεῖ νὰ γίνονται ἐδῶ καὶ πολὺ καὶ δό
στις ἐνορίες αὐτές.

Τὰ περιμένουμε μὲ πολλὴ προσδοκία κάθε ὑπό-
δειξη καὶ συμπληρωματικὴ παρατήρηση.

* Τὸ Ἐρωτηματολόγιο αὐτό, ποὺ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν δίνεται
ώς φροντιστηριακὴ διακήση στὸ μάθημα τῆς Ποιμαντικῆς, μὲ
στόχο τὴν προετοιμασία τῶν «ποιμαντικῶν ἐπικείφεων» ποὺ
κάνουν οἱ φοιτητές σὲ ἐνορίες τῶν Ἀθηνῶν συνοδευόμενοι ἀπὸ
τὸν Βοηθὸ κ. Γεώργιο Εὐθυμίου, εελτιώθηκε καὶ συμπληρώ-
θηκε μὲ τὴ συνεργασία τοῦ φοιτητῆ μας κ. Δημήτρη Παπού-
λη καὶ τοῦ συνεργάτη μας Θεολόγου καθηγητῆ κ. Στέφανου
Κουμαρόπουλου. Ὑπάρχουν ἥδη ἐκκτὸ ἐπεξεργασμένα ἐρωτη-
ματολόγια γιὰ ἐνορίες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς περιφέρειας.

Ἐνοριακὴ ὄργάνωση καὶ ζωὴ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Α. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- "Ονομα τῆς ἐνορίας:
· · · · ·
- Γεωγραφικὴ θέση-περιοχή:
· · · · · ταχυδρ. κώδικας
- Μητρόπολη στὴν ὅποια ὑπάγεται:
· · · · ·
- 'Υπάρχουν παρεκκλήσια στὴν ἐνορία; Ναι
"Οχι Ποιά;
- Τηλέφωνο τῆς ἐνορίας
(Πρόθεμα-ἀριθμὸς)
- 'Ον. /'Επ. ιερέως ποὺ βοήθησε στὴ συμπλήρωση:
- · · · ·
- 'Ημερομηνία συμπληρώσεως:

Β. ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΗΣ ΕΝΟΡΙΑΣ

- Ποιοί ιερεῖς ὑπηρετοῦν στὸ Ναό; ('Αναφέρατε τυχὸν διφίκια καὶ 'Ον /'Επ.)
· · · · ·
· · · · ·
· · · · ·
· · · · ·

- Υπάρχει διάκονος; Ναι Όχι
Όν. / Επ.
- Ποιοί έχουν άδεια πνευματικής πατρότητος:
.
.
.
- Γραμματικές γνώσεις τῶν αληρικῶν:
.
.
.
- Ἀριθμὸς ἐπιτρόπων: Ἐπαγγέλματα
καὶ γραμματικές τους γνώσεις:
.
.
.

Γ. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΝΟΡΙΤΩΝ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΝΟΡΙΑΣ

- Ποιός δ ἀριθμὸς τῶν ἐνοριτῶν;
- Ποιός δ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιαζομένων τὶς Κυριακές; α) στὴν πρώτη Λειτουργία: Ποσοστό: . . % β) στὴ δεύτερη Λειτουργία: Ποσοστό . . . % (ὰν γίνεται):
- Ποιός δ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιαζομένων τὶς μεγάλες γιορτές; Ποσοστό : . . . %
- Ποιός δ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιαζομένων τὶς καθημερινὲς γιορτές; Ποσοστό: . . . %
- Ποιός δ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιαζομένων στὰ παρεκκλήσια; Ποσοστό: . . . %
- Ποιό τὸ ποσοστὸ τῶν ἐκκλησιαζομένων ἀνδρῶν; . . . % γυναικῶν; . . . %

- Ποιά (σε έκατοστιαία ἀναλογία, %) ή ἡλικία τῶν ἐκκλησιαζομένων. α) Παιδιά 0-12 χρονῶν: . . . % β) Ἐφηβοι (13-18) χρονῶν): . . . % γ) Νέοι μέχρι 25 χρονῶν: . . . % δ) Ἀπό 25-45 χρονῶν: . . . % ε) 45-60 χρονῶν: . . % στ) Πάνω ἀπὸ 60 χρονῶν: . . %
- Ποιό τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν ἐκκλησιαζομένων; α) Ἀναλφάβητοι: . . . % β) Δὲν τελείωσαν Δημοτικό: . . . % γ) Ἀπόφοιτοι Δημοτικοῦ: . . . % δ) Ἀπόφοιτοι Γυμνασίου: . . . % ε) Ἀπόφοιτοι Λυκείου: . . % στ) Πτυχιοῦχοι. Ἀνωτέρων ἢ Ἀνωτάτων Σχολῶν: . . . %
- Ποιά τὰ ἐπαγγέλματα τῶν ἐνοριτῶν (%); α) Ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα, τεχνικοὶ, διευθυντές; καὶ ἀνώτερα διοικητικὰ στελέχη: . . . % β) Ὑπάλληλοι γραφείων καὶ πωλητές: . . % γ) Γεωργοί, ἐργάτες: . . % δ) Οἰκιακά: . . % ε) Μαθητές-φοιτητές: . . % στ) Συνταξιοῦχοι: . . % ζ) Ἀνεργοί: . . %
- Ποιός ὁ ἀριθμὸς τῶν μυστηρίων ποὺ τελοῦνται. μηνιαῖς:
Γάμοι Βαπτίσεις

Δ. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΝΕΟΥΣ:

- Πόσοι νέοι σχολικῆς ἡλικίας ὑπάρχουν στὴν ἐνόρια (κατὰ προσέγγιση);

- 'Υπάρχουν στὸ Ν.Κ. παιχνίδια καὶ μέσα ψυχαγωγίας ἐσωτερικοῦ χώρου: α) Πιγκπόγκ; Ναι "Οχι β) ἐπιτραπέζια; Ναι "Οχι γ) ήλεκτρονικά; Ναι "Οχι δ) πηλεόραση; Ναι "Οχι ε) βίντεο; Ναι "Οχι στ) κινηματογραφική μηχανή προβολῆς; Ναι "Οχι ζ) στερεοφωνικό συγκρότημα; Ναι "Οχι η) μηχανή προβολῆς σλάϊς (διαφανεῖῶν); Ναι "Οχι θ) "Αλλα παιχνίδια; Ναι "Οχι Ποιά;
.
- 'Υπάρχουν ἐνοριακοὶ χῶροι γιὰ δύμαδικὰ παιχνίδια:
 α) γήπεδο ποδοσφαίρου; Ναι "Οχι
 β) γήπεδο μπάσκετ; Ναι "Οχι
 γ) γήπεδο βόλλεϋ; Ναι "Οχι
 δ) Προσφέρονται ἄλλοι ἐξωτερικοὶ χῶροι γιὰ δύμαδικὰ παιχνίδια; Ναι "Οχι Ποιά;
 .
- Λειτουργοῦν στὴν ἐνορία:
 α) Νεανικὲς χορωδίες βυζαντινῆς μουσικῆς; Ναι
 "Οχι β) εύρωπαικῆς μουσικῆς; Ναι
 "Οχι γ) μαθήματα ἀγιογραφίας; Ναι
 "Οχι δ) χορευτικὰ συγκροτήματα (γιὰ τὴν ἐκμάθηση καὶ προβολὴν παραδισιακῶν γιρζῶν);

- Ναι "Όχι ε) Πραγματοποιοῦνται έκδρομές (ψυχαγωγικές ή προσκυνηματικές) για νέους και νέες τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων;
 Ναι "Όχι Πόσες φορές τὸ χρόνο; . .
 Πόσοι συμμετέχουν;
- Υπάρχει συνεργασία τῆς ἐνορίας μὲ τὰ τοπικὰ σχολεῖα (Δημοτικά-Γυμνάσια-Λύκεια-Τεχνικές Σχολές);
 α) Στὸν Ἐκκλησιασμό: Ναι "Όχι
 β) Γίνεται καὶ κήρυγμα; Ναι "Όχι
 γ) Ἐξομολόγηση γιὰ μαθητές: Ναι "Όχι
 δ) Οργάνωση ἄλλων δραστηριοτήτων: Ναι
 "Όχι Ποιῶν;
- Τελεῖται δεύτερη μαθητικὴ λειτουργία (εἰδικὰ γιὰ νέους, μὲ νεκνικές χορωδίες, κ.λπ.) τὶς Κυριακές; Ναι "Όχι
- Λειτουργοῦν κύκλοι συναντήσεως φοιτητῶν;
 Ναι "Όχι Πόσοι συμμετέχουν σ' αὐτούς;

- Συμμετέχουν νέοι ἀπὸ τὴν ἐνορία σὲ ἐκκλησιαστικές κατασκηνώσεις (τῆς Μητροπόλεως ή ἄλλες);
 Ναι "Όχι Πόσοι;

Ε. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΝΗΛΙΚΕΣ

- Γίνεται ἀπογευματικὸ κήρυγμα; Ναι "Όχι
 κάθε πότε; ποῦ; . .

πόσοι τὸ παρακολουθοῦν; ἀνδρες . . . γυναι-
κες . . .

- Λειτουργοῦν κύκλοι μελέτης Ἀγίας Γραφῆς;
Ναι "Οχι κάθε πότε;
. ποῦ; ἀπὸ ποιόν;
. Πόσοι τοὺς παρακολουθοῦν; ἄνδρες . . . γυναῖκες
 - Λειτουργοῦν μὴ ἐνοριακοὶ κύκλοι μελέτης Ἀγίας Γραφῆς; Ναι "Οχι Ποιός τοὺς δργανώνει; πόσοι συμμετέχουν; ἄνδρες . . . γυναῖκες
 - Πραγματοποιοῦνται προσκυνηματικὲς ἐκδρομές;
Ναι "Οχι Πόσες φορὲς τὸ χρόνο; . .
Πόσοι συμμετέχουν; ἄνδρες . . . γυναῖκες

ΣΤ. ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟ ΕΡΓΟ

- Ποιός ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ποὺ βοηθοῦνται ἀπὸ τὸ Φιλόπτωχο Ταμεῖο;
 - ‘Τπάρχει «Σπίτι Γαλήνης Χριστοῦ»; Ναι
 - “Οχι Πόσοι περιθάλπονται σ’ αὐτό;
 - ‘Τπάρχει ἐνοριακὴ διμάδα ἐθελοντῶν αἴμοδοτῶν; Ναι ”Οχι Πόσα ἄτομα ἀριθμοῦ; . . .
 - ‘Τπάρχουν διμάδες (ἀγάπης) γιὰ ἐπισκέψεις ἀσθε-

- νῶν; Ναι "Οχι . για ἐπισκέψεις φυλακισμένων; Ναι "Οχι
- Μὲ ποιούς ἄλλους τρόπους ἀσκεῖται τὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο;
- · · · ·
- 'Υπάρχουν ἄλλα φιλανθρωπικὰ ἴδρυματα ἐξένοριακὰ μὲ δημόσια ἢ ἴδιωτικὴ πρωτοβουλία στὸ χῶρο τῆς ἐνορίας; Ναι "Οχι Ποιά;
- · · · ·
- · · · ·
- Ποιά εἶναι ἡ συνεργασία μὲ αὐτά;
- · · · ·

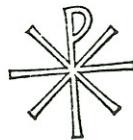
Ζ. ΆΛΛΕΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 'Υφίσταται ἐνοριακὸ δελτίο; Ναι "Οχι Πῶς τιτλοφορεῖται;
- Πόσων σελίδων; Κάθε πότε κυκλοφορεῖ;
- 'Υπάρχουν ἄλλοι χῶροι πρόσφοροι για ποιμαντικὴ ἐργασία; Ναι "Οχι Ποιοί;
- · · · ·
- · · · ·
- "Άλλες ἐκδηλώσεις ποὺ λαμβάνουν χώρα στὴν ἐνορία;
- α) Ἐβδομαδιαίως:
- β) Μηνιαίως:
- γ) Ἐτησίως:
- δ) Σὲ ἄλλα χρονικὰ διαστήματα;

- Συμβάλλουν οι ἐνορίτες στὸ ἔργο τῆς ἐνορίας;
 Ναι "Οχι Σὲ ποιούς τομεῖς;
 περισσότερο;
 λιγότερο
 καθόλου;
- Ὑπάρχει συνεργασία τῆς ἐνορίας μὲ ἄλλους φορεῖς,
 πολιτιστικοὺς συλλόγους, τὸ Δῆμο ἢ τὴν Κοινό-
 τητα κ.ἄ.; Ναι "Οχι μὲ ποιούς καὶ σὲ
 ποιό χῶρο;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

· · · · ·

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Όνομάτων ἐπίσκεψις

Ποιόν μποροῦμε γ' ἀποκαλέσουμε «θεραπευτικὸ τουρισμό»; Ή EPT 1 σήμερα της 18 Αύγουστου 1987 ξεγάγησε τοὺς τηλεθεατές της σὲ μερικές ἀπὸ τὶς ἐλληνικές λουτροπόλεις —τριάντα στὸν συγολικὸ τοὺς ἀριθμό—, δῆπου 300.000 ἄτομα κάθε χρόνο συγδυάζουν διακοπές καὶ θεραπεία. Οἱ ιαματικές πηγὲς καὶ τὰ ιαματικὰ λουτρά προσφέρουνται σὲ ὅσους ἔχουν ἀγάγκη γιὰ ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας τους.

Πηγὲς ιαμάτων καὶ ιαματικὰ λουτρά, δῆπου ὁ ἀγρωπὸς μπορεῖ γ' ἀγαγενγηθεῖ καὶ γὰρ ξαναγιώσει, ὑπάρχουν πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα ἀγαφέρθηκαν σήμερα τηλεοπτή. Δὲν ὅμιλῶ σὰ γὰρ κατέχω μυστικὸς χάρτες στοὺς ὁποίους ἔχουν ἐντοπισθεῖ κρυφὲς πηγὲς καὶ ραδιοσκόποι τὶς ἔχουν ἀγακαλύψει χωρὶς γὰρ τὶς ἀποκαλύπτουν.

Μιλάω γιὰ τὶς πηγὲς ἐκεῖνες καὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα, τὰ δποῖα ίδιαίτερα τώρα τὸ καλοκαίρι ἐπισκέπτονται χιλιάδες τουρίστες, ἐλληνες καὶ ξένοι, καὶ ἐκεὶ ἀπολαμβάνουν τὴν πγευματική τοὺς θεραπεία, ἀγαγενγῶται: σωματικὰ καὶ ψυχικά, ἀποκτώντας ψυχοσωματικὴ εὐεξία καὶ δύναμη γιὰ γ' ἀντιμετωπίσουν τὶς εὐθύνες καὶ τὶς δυσκολίες τοῦ χειμώνα. Είναι τὰ «σημεῖα» ἐκεῖνα ποὺ ἐγτάσσονται σὲ μία πγευματικὴ γεωγραφία, τὰ δποῖα ὅπας ἔγωθοῦν μεταξύ τους, χαρτογραφοῦν δόσοι-

πορικά προσκυνηματικού τουρισμού, ύποδάλλουν σχέδια για εύσεβεις άποδημίες και θρησκευτικές.

Τὰ θεμέλιά μου στὰ βουνά

"Οταν ἀγαφέρομαι σὲ τέτοια «σημεῖα» ἐνγοῶ Ἱερὰ προσκυνήματα, ἔκκλησιὲς ὅπου ὑπάρχουν θαυματουργὲς εἰκόνες καὶ ἄγια λείψανα, ἀγιάσματα, μοναστήρια καὶ ἡσυχαστήρια, τόπους ποὺ συγκεντρώγουν θρησκευτικὲς καὶ ἔθικές μνῆμες, μικρὰ ξωκλήσια ποὺ πανηγυρίζουν τώρα τὸ καλοκαίρι σπαριμένα στὶς κορυφογραμμὲς τῶν Ἑλληγικῶν βουνῶν, ἀκόμα πρόσω πατέρα, ποὺ ἡ φήμη τους ἔχει ξεπεράσει τὴν τοπικὴν ἐμβέλειαν καὶ ἐκύουν ἀπὸ τὸ παγελλήγιο ἀγθρώπους ποὺ ἐπιζητοῦν ἀγάπαυσιγ σώματος καὶ ψυχῆς.

Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ σημεῖα τὰ γνωρίζουν πολλοί, ἀλλα καὶ λιγότεροι. Ἐνορίες, σύλλογοι, δργανώσεις, μικράτερες διμάδες ἢ παρέες διοργανώγουν προσκυνηματικὲς ἐκδρομές, ἥμερήσιες ἢ πολυήμερες ἐπισκέψεις. Μεμονωμένα ἀτομά καὶ διάκλητες οἰκογένειες ἐπίσης δρίσκουν αὐτὸν τὸν τρόπο ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ἀγακούφισεως ἀφιερώγοντας ὅρισμένες ἥμέρες μέσα στὸν χρόνο γιὰ τέτοιου εἶδους πνευματικές ἀγαθάσεις καὶ ἀγαρραχήσεις.

"Αλλοι πάλι, στοὺς τόπους ποὺ παραθερίζουν, ὅταν δὲν εἶγαι ὁ τόπος καταγωγῆς τους, ἐπιδιώκουν γὰρ γνωρίσουν τέτοια σημεῖα καὶ δργανώγονται κατὰ τρόπο ποὺ γὰρ μπορέσουν γὰρ παρακληθῆσουν σὲ διαφορετικὰ μέρη θεῖες λειτουργίες, ἐσπεριγούς, παρακλήσεις, ἀγρυπνίες καὶ γὰρ ἔξομολογηθοῦν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παραμογῆς τους ἐκεῖ σὲ περίοδο διακοπῶν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔρχονται σὲ καλύτερη ἐπαφὴ μὲ τὸ πνευματικὸν κλίμα τοῦ τόπου καὶ δίπλα στὶς φυσικές καλ-

Οι μορφές Γερόντων, άπό τὰ δέιποθέατα «σημεῖα» στὶς παιευματικές μας περιγγήσεις (Φωτογραφία Fidelity Cards).

λογές ἀποκομίζουν τὴν ἔκπαγλη ὡραιότητα ἐνὸς ἄλλου τοπείου.

•Ανάγκη ἐνὸς ὁδηγοῦ

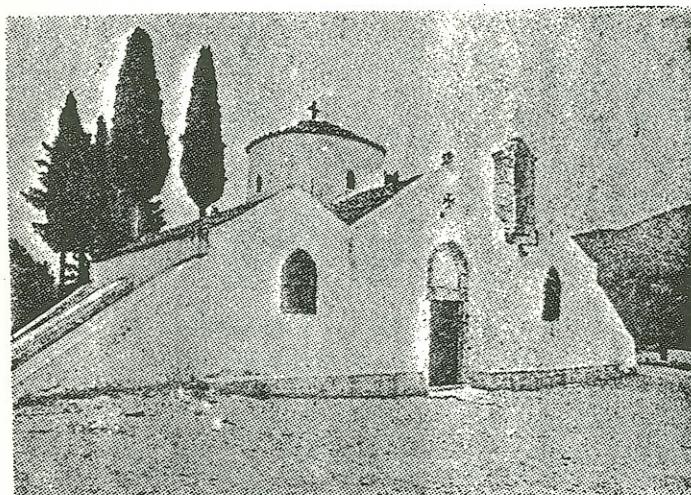
Τπάρχει ὅμως ἔνας «ὁδηγὸς σημείων» γιὰ τὸν ἔλληνα ἥ ξένο προσκυνητὴ καὶ τουρίστα¹; Φαίγεται δὲ ἔνας παρόμοιος ὁδηγὸς παραμένει εὔσεβης πόθος καὶ ἔργο πρὸς ἐγέργειαν. Ἐνγοῶ φυσικὰ ἔγαν συγολικὸ δόδηγὸ γιὰ δλη τὴν Ἑλλάδα μὲ ἔμφαση στὰ σημεῖα τῆς Γεωγραφίας ποὺ ἀναφέρει. Ἀσφαλῶς, στοὺς τουριστοὺς ὁδηγοὺς ποὺ κυκλοφοροῦν ὑπάρχουν σκόρπιες πληροφορίες δίπλα σὲ δλες τὶς ἄλλες, τὶς ἀρχαιολογικές, γεωγραφικές, ξενοδοχειακές, γαστρονομικές, φεστιβαλικές, φυσικῆς καλλονῆς κ.λπ., ποὺ χάνονται ὅμως ἐπειδή ποτε μὴ συστηματικό. Χρειάζεται μία ἄλλη ἱεράρχηση καὶ ταξιγόμηση.

Τπάρχουν ἐπίσης ὡραιότατες σειρὲς διδύλιων γιὰ μεμονωμένα μνημεῖα καὶ τόπους ποὺ πλουτίζουν τὶς γγώσεις. Τὸ ζήτημα εἶγαι πῶς θὰ ἐλκυσθεῖ ἥ προσοχὴ μας πάγω σ' αὐτοὺς τοὺς «ἄγιους τόπους». Ὁταν τελικὰ κάποιος φθάσει μέχρις ἐκεῖ θ' ἀγοῖξει τὰ μάτια του καὶ τ' αὐτιά του καὶ τὶς ὑπόλοιπες αἰσθήσεις γιὰ γὰ αἰσθηθεῖ τὸ μεγαλεῖο τοῦ τόπου. Ποιός, ὅμως, θὰ χρησιμεύσει ὡς ὁδηγός του ὕστε γὰ φθάσει ἐκεῖ;

Ποιός θὰ τοῦ πεῖ, δὲ τὴς Παναγίας γίνεται μεγάλο πανηγύρι καὶ λειτουργεῖται ἥ κατάγραφη Ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Κερᾶς στὴν Κριτσᾶ κοντὰ στὸν Ἀγιο Νικόλαο τῆς Κρήτης; Ἀγαφέρω ἐγδεικτικὰ ἔγχτέοις παράδειγμα, γιατὶ μπορεῖ γὰ δρίσκεσσι λίγα μόλις χιλιόμετρα κοντὰ καὶ γὰ μὴν ἀξιωθεῖς γὰ λειτουργηθεῖς ἐκεῖ, μέσα στὴν τόσῳ ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ γκοῦ μὲ τὶς θαυμάσιες διδύαγτιγές τοιχογραφίες τοῦ

13ου - 14ου αιώνα ἐπειδὴ δὲ γένουχε γὰς πληροφορηθεῖς ἔγκαιρον τὸ γεγονός.

133

Παναγία ή Κερά, Κρυπτή Κρήτης (Φωτογραφία Hannibal).

Εύθυνη καὶ πρωτοβουλία τῶν Ἰ. Μητροπόλεων

Μπορεῖ, λοιπόν, γὰς γίνει μία φιλότιμη προσπάθεια ἐκ μέρους ὅλων τῶν Ἰ. Μητροπόλεων ποὺ δρίσκονται στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια μὲ πρωτοδουλία τῶν Σεβασμούπαντων Ἱεραρχῶν ποὺ θὰ ἐπισημαχίγει καὶ θὰ προσάλλει τὸ δικό τους «Το πολόγοι». Περιληπτικὰ εἶγαν δυγατὸ γὰ περιληφθεῖ στὸ «Ἡμερολόγιο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» συγχπάν σὲ στοιχεῖα ποὺ παρέχονται γιὰ κάθε Ἰ. Μητρόπολη. Μπορεῖ ἀκόμα, ἐκτενέστερα, γὰ προσδλεφθεῖ ἔνας δεύτερος τόμος μὲ λεπτομερεῖακὰ στοιχεῖα γιὰ ὅλα τὰ δρώμενα καὶ συμβιβίγητα στὶς κατὰ τόπους Ἐκκλησίες μαζὶ μὲ χάρτες, σκίτσα, φωτογραφίες, διδλιογραφικὲς ἀγαφορές πηγῶν καὶ ἀξιόλογων διηθημάτων.

Ανάτυπα άπό την πιὸ πάγω ἔκδοση μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς κάθε Μητροπόλεως μπορεῖ γὰ διαγέμογται στὰ Γραφεῖα τῶν Ι. Μητροπόλεων καὶ στὰ κατὰ τόπους Γραφεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀργανισμοῦ Τουρισμοῦ (Ε.Ο.Τ.). Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ ἐπισκέπτης θὰ ἔχει συγκεντρωμένες ὅλες τὶς σχετικὲς πληροφορίες ποὺ τοῦ χρειάζονται γιὰ γὰ δργαγώσει ἐπὶ τὸ ὀφελιμότερον τὴν ἔκει παραμοή του. "Ενας τέτοιος δόδηγός δὲν είγαι μόνο χρήσιμος γιὰ τὶς καλοκαιριγένες μᾶς διακοπές. Ολόκληρο τὸν χρόνο μπορεῖ γὰ χρησιμεύει γιὰ τὶς μικρότερες ἢ μεγαλύτερες μετακινήσεις μας.

Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε παρὰ γὰ εὐχηθοῦμε τὴν σὲ σύτομο χρονικὸ διάστημα ὑλοποίηση ἐνὸς τέτοιου σχεδίου καὶ γὰ παρακαλέσουμε τὸν σεβαστοὺς ἐφημερίους καὶ λοιποὺς ἀγαγγῶστες τοῦ περισσοῦ γὰ μᾶς ἐπισημάγουν στοιχεῖα ποὺ θὰ ἡσαν χρήσιμα γὰ συμπεριληφθοῦν σ' ἔναν τέτοιον δόδηγό.

Ἡ πρόταση γιὰ συμπερίληψη τῶν «θέραπευτικῶν τουριστικῶν σημείων» στὸ Ἡμερολόγιο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἴτε περιληπτικὰ στὸν ἴδιο τόμο εἴτε σὲ παράρτημα δὲν ἀποκλείει ἔκδοση μικρότερων δόηγῶν ποὺ θὰ ἀφοροῦν σὲ μεμονωμένες Ἱ. Μητροπόλεις ἢ καὶ ἔκκλησιςτικὲς περιφέρειες. Ὁ δῆλος συντονισμὸς μάλιστα θὰ μποροῦσε γὰρ ἀγατεθεῖ, ἐφόσον στὴν οὐσία πρόκειται γιὰ ποιμαντικὴ διακονία, στὴν Συγδικὴ Ἑπιτροπὴ Θείας Λατρείας καὶ Ποιμαντικοῦ Ἐργου. Ἡ ἀπόφαση ὅμως αὐτὴ θὰ πρέπει γὰρ ληφθεῖ ἀπὸ τὰ ἀριόδια ὅργανα.

Ἀνάγκη προετοιμασίας

Μὲ τὴν εὐκαιρία μάλιστα τῶν πιὸ πάνω σκέψεων θέλουμε γὰρ κάνουμε ἔκκληση στοὺς εὐλαβεστάτους ἐφημερίους γὰρ μὴν ἀφήσουν τὸν χρόνο γὰρ κυλίσει ἀγεκμετάλλευτος. Ἡ «ἔξοδος» τοῦ Πάσχα μᾶς φέργει στὸ γοῦ τὴν μεγάλη ἔξοδο τοῦ καλοκαιριοῦ ποὺ πληγιάζει καὶ αὐτὴ καὶ μᾶς θυμίζει, δτὶ δῆλοι κάτι πρέπει γὰρ κάνουμε γιὰ γὰρ προετοιμαστοῦμε σωτὰ ὥστε γὰρ δίγουμε ἔξαχριδωμένες πληροφορίες παγτὶ τῷ αἰτοῦντι· σὲ δὲ οὓς θὰ ἔλθουν γὰρ μᾶς ἐπισκεφθοῦν στὸν τόπο μᾶς καὶ σὲ οὓς θὰ ταξιδέψουν ἐκτὸς Ἑλλάδος².

Ο “Ἐλληγας, τελευταῖα, δὲν περιορίζεται μόνο στὸν ἐσωτερικὸ τουρισμὸ ἀλλὰ καινούργιας: ὡς περιγγητής εἴτε δργανωμένης εἴτε ἀγοργάνωτα καὶ σὲ χῶρες τοῦ ἔξωτερου. Μήπως καὶ σ’ αὐτὸν δὲν θὰ πρέπει γὰρ ὑποδειχθοῦν τὰ ἀξιοθέατα τοῦ τόπου ποὺ ἐπισκέπτεται; Πόδοις “Ἐλληγες δὲν ἐπισκέπτονται τὰ Βαλκάνια, χώρες τῆς Βόρειας, Κεντρικῆς καὶ Ἀγατολικῆς Εὐρώπης, τὴν Τουρκία, τὴν Μέση Αγατολή καὶ διλλες χώρες; Δὲν θὰ ήταν χρήσιμο, γὰρ ὑποδειχθοῦμε καὶ σ’ αὐτὸν

τοὺς τοὺς ταξιδιῶτες, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀποσκευῶν γὰρ πάρουν μαζί τους δρισμένες χρήσιμες ἐκκλησιαστικές διευθύνεις. Ορθοδόξων καθὼς καὶ θεοφόρων γιὰ τὴν κατάσταση καὶ τὰ προσβλήματα τῶν ἐκεῖ Ἐκκλησιῶν; Δὲν εἶγαι πάντοτε ἀναγκαῖο γὰρ συμφωνοῦμε ὅπωσδήποτε μὲθεσις ποὺ προδάλλονται σὲ μερικές σελίδες τους. Ο κάθε συγγραφέας ἔκτιμα διαφορετικὰ καταστάσεις, γεγονότα, συμβάντα καὶ εἶγαι πιθανὸν γὰρ προωθεῖ δικές του ἐρμηνείες μὲτα τὶς διοῖνες γὰρ μὴ συμφωνοῦμε πάντα. Αὐτὸς δὲν σημαίνει καὶ ἀπόρριψη τοῦ δόλου ἔργου. Μποροῦμε ἀσφαλῶς γὰρ τὸ συστήσουμε ἀσκετικὸν κάποιες ἐπιφυλάξεις, γιατὶ δρισμένα ἀπὸ αὐτὰ εἶγαι μιὰ πρώτης τάξεως εἰσαγωγὴ καὶ μύηση σὲ χώρους ποὺ μέχρι τώρα ὀγκούσσαμε καὶ παρέχουν πολύτιμη βοήθεια στὸν ταξιδιώτη. Μποροῦμε ἀλλωστε μὲτα τὴν ἐπιστροφὴν τῶν τουριστῶν γὰρ κούδεντιάσσουμε μαζί τους καὶ γὰρ ζητήσουμε τὶς δικές τους προσωπικές ἔγυνπώσεις καὶ ἀγτιπαρακθέσεις σὲ διατάξις εἴχαμε συστήσει³.

Μποροῦμε δῆμως καὶ ὡς διοικοῦσαν Ἐκκλησία καὶ ὡς μεμονωμένοις ἐφημέριοις γὰρ δργανώσουμε καλλίτερα τὸν ἐτῶτερον θεραπευτικὸν τουρισμὸν τῆς περιοχῆς μας. Νὰ εἴμαστε, δηλαδὴ, ἔτοιμοι καὶ πρόθυμοι γὰρ δώσουμε χρήσιμες πληροφορίες γιὰ χριστιανικὲς ἀρχαιότητες, ἐκκλησιαστικὰ μουσεῖα, τοπικὴ ἀγιολογία μὲτα πανηγύρια της, μοναστήρια, ἀγιες εἰκόνες καὶ ἀγια λείψανα. Νὰ ἔχουμε ἐνδεχομένως ἐπίσης καταρτίσεις ἀπὸ πρὸν πρόσωπα ποὺ γὰρ χρησιμεύουν καὶ ὡς γτόπιοι δῦνηγοι γιὰ τέτοιου τύπου μικροεκδρομές καὶ ἐπιτόπιες ξεναγήσεις. Αὐτὸς δὲν σημαίνει διεύθυνσις μας θὰ ἐμπλακοῦν σὲ ἀγταγωνισμούς γιὰ γὰρ ἐκτοπίσουν ἀρχαιολογικούς φύλακες καὶ ξεναγούς. "Αλλωστε θὰ ήταν ἐγ-

διαφέρουσα μία συγεργασία μὲ τοὺς τελευταίους.

Πέρα δμως ἀπ' αὐτὴ τῇ συγεργασίᾳ, θὰ ἡταν πολὺ χρήσιμο, δίπλα στὴν προσπάθεια ποὺ γίνεται γιὰ τοποθέτηση τῶν πτυχιούχων τῶν Τμημάτων Θεολογίας καὶ Ποιμαντικῆς σὲ θέσεις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, γὰρ ὑπάρξει μέριμνα ὥστε φοιτητὲς ἢ ἀπόφοιτοι τῶν Θεολογικῶν μας Σχολῶν νὰ σ π ο υ δ ἀσ ο υ γ ου γ οι ἔδιοι ξ ε γ ο i ὥστε νὰ διακονήσουν καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν ἐλληνικὴ παράδοση.

Μία πρόταση «διακονίας πρὸς τὰ ἔθνη»

Ἡ γγώμη ποὺ μόλις ἀγαφέραμε δὲν μᾶς ἀγήκει. Τὴν προτείνει ἡ πτυχιούχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διπλωματούχος ξεγαγδὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Τουρισμοῦ Εἰρήνη Οἰκονόμη. Οἱ κονομοὶ δὲν σὲ ἐπιστολὴ ποὺ μᾶς ἔστειλε τέλη Φεβρουαρίου. Εἴχαμε τὴν εὐκαιρία γὰρ συζητήσουμε τὸ θέμα μαζί τῆς καὶ ἡ χαρά μας ἡταν μεγάλη γιατὶ ἡ πρόταση τῆς ἀγοίγει μία νέα καὶ πρακτικὴ διάσταση γιὰ τὴν ὑλοποίηση τοῦ θεραπευτικοῦ τουρισμοῦ στὰ πλαίσια μιᾶς πνευματικῆς γεωγραφίας. Παράλληλα μπορεῖ γὰρ ἀποτελεῖ καὶ μία καλὴ πηγὴ οἰκονομικῆς ὡφελείας γιὰ δποιού ἀποφασίσει γὰρ ἐργασθεῖ ἐπαγγελματικά.

Πέραν τούτου «ἄγ ὁ ξεναγὸς ἔχει καλὴ ἴστορικὴ καὶ θεολογικὴ κατάρτιση, ἡ ἐργασία του μπορεῖ γὰρ ἀποβεῖ πραγματικὴ Διακονία γιὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ μάλιστα τώρα ποὺ ἔτοιμάζεται ἡ ἐνοποίηση τῆς Εύρωπης. Γιατὶ ἡ γγώμη καὶ ἡ δίωση αὐτῶν τῶν ἄξιῶν θὰ δοηθήσουν αὐτὴν τὴν ἐνοποίηση...». Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἐπιστολῆς τῆς χαρακτηρίζει αὐτὴν τὴν ἐργασία ὡς «διακονία πρὸς τὰ ἔθνη» συσχετίζοντάς την

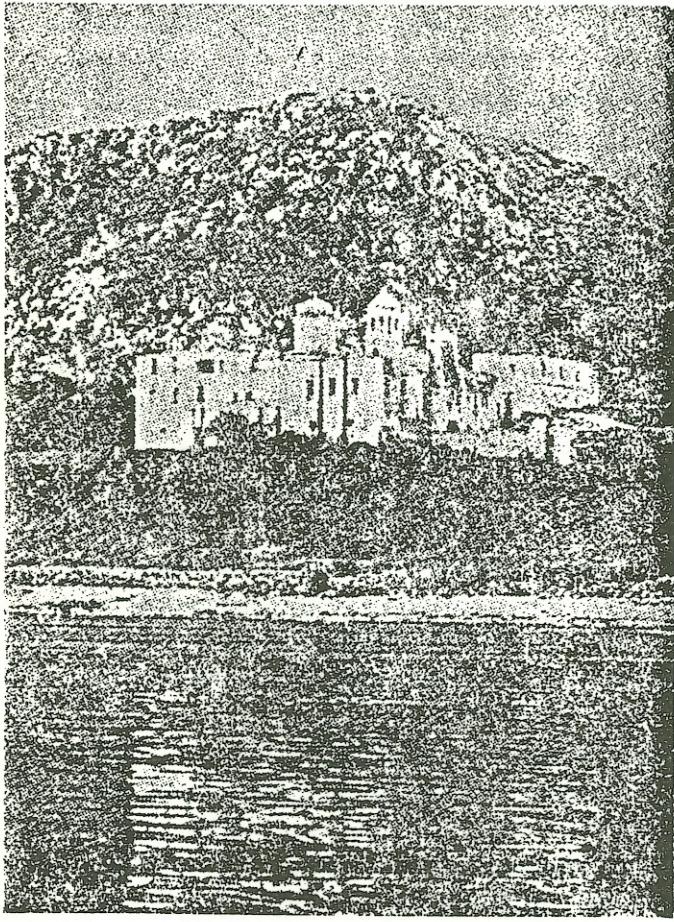
πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη». Καταλήγοντας μάλιστα ἐπισημαίνει: «Ἐγκαὶ, λοιπόν, πολὺ σοδαρὸ τὸ θέμα· πρόκειται γιὰ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια τῆς ἴστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας Ἀρχαίου καὶ Χριστιανικοῦ. Οἱ Τοῦρκοι διγουν στοὺς τουρίστες κατήγηση ἰσλαμικὴ στὴν Κωνσταντινούπολη! Καὶ τὴν εἶδα γὰρ πωλήτας στὰ μαγαζιά τῆς Ἐφέσου στὰ ἀγγλικά!»⁴.

Μιὰ ἄλλη γεύση τοῦ τόπου μας

Μὲ μία τέτοια συγκίνηση χρέους, ὁ θεολόγος ξεναγὸς ἀλλὰ κι ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς ποὺ καλεῖται γὰρ ὑπηρετήσει πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, θὰ μπορέσει γὰρ δεῖ τὸν γεωγραφικὸ του τόπο μέσα στὸν ὅποιο ζεῖ μὲν ἐπὶ λαλαὶ μὲν ταῖς αἰτίαις. Θὰ λειτουργήσει μὲν τὶς πγευματικές του αἰσθήσεις καὶ τότε ὁ τόπος ἐκεῖνος ποὺ τὸν περιδιαβάζει καὶ διαβάζει γι' αὐτὸν θὰ τοῦ γίνει γνωστὸς μὲν ἔγαν διαφορετικὸ τρόπο. Θὰ «γιγάσκει», τότε, αὐτὰ ποὺ «ἀγαγγιγάσκει». Καὶ ὁ τόπος αὐτός, ἡ Ἑλλάδα μας, ποὺ ἔχει χαρακτηρισθεῖ ὡς «τόπος κλειστὸς» (Γ. Σεφέρης) θ' ἀγοῖξει τότε καὶ θὰ τοῦ ἀποκαλύψει τὰ μυστικά του γιὰ γὰρ μπορέσει κι ὁ ἵδιος στὴ συγένεια γὰρ τὸν ἀποκαλύψει σὲ ἄλλους («γὰρ μάθει καὶ γὰρ μάθει»).

Εἶγαι χαρακτηριστικὸ ἔνα ποίημα τῆς ἵδιας ἀπὸ τὴν συλλογὴ της «Γενηθήτω Φῶς», Ἀθήνα 1985, σελ. 119⁵.

Εἶδα τὴν Κρήτη πνιγμένη στὰ λουλούδια της.
Τὸν ἀληθινὰ κεντίδια ποὺ ὁ Θεὸς ἐκέντισε γι' αὐτήν.
Ἐκεῖ ποὺ ἄλλοιτε τοῦ Ξένου τὰ βόλια τὴν πληγώνανε,
τώρα γαλήνη βασιλεύει, κι ὁ Ξένος ἔρχεται κι αὐτὸς
νὰ τὴν γενιτῇ.

«Μονή Γρυλίδης», Κολυμπάρι: Χανίων. Σταματημένη μπάλα καγούισου στὸν τοίχο τοῦ ιεροῦ (7.6.1981).

"Ας εύχηθομε, μὲ τὸν θεραπευτικὸν τουρισμόν, γὰρ μπορέσουμε δλοί, ξένοι καὶ δικοί, νὰ γευτοῦμε αὐτὸν τὸν τόπο καὶ τὴν γαλήγη ποὺ ἀποπγέει⁶.

Προετοιμασία καὶ προετοιμασία

Στὴ συνέχεια ὅμως, θὰ θέλαμε, ὅσο αὐτὸν εἶναι δυνατό, νὰ διλογιζηρώσουμε τὶς σκέψεις γιὰ τὸν θεραπευτικὸν τουρισμὸν τονίζοντας τὴν εὐθύνην ὅλων ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῆς ἐπὶ τόπου πρασφορᾶς μας.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε ἐπισημάνει τὰ «σημεῖα» ἐκεῖνα τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, στὰ ὅποια θὰ κατευθύνουμε δικούς καὶ ξένους νὰ τὰ ἐπισκεφθοῦν. Θὰ εἶναι κρῖμα, πραγματικὰ κρῖμα, μετὰ ἀπὸ προσπάθεια χαρτογραφήσεως, ἀναγγελίας καὶ προβολῆς ἐνδος ἑλλαδικοῦ προσκυνηματικοῦ τουρισμοῦ νὰ φθάνουν ἐκεῖ οἱ ἐπισκέπτες καὶ ν' ἀπογοητεύονται μένοντας μὲ τὴν ἐντύπωσην δτι τοὺς ξεγελάσσαμε ν' ἀναλάβουν ὅλην αὐτὴ τὴν ταλαιπωρία μετακινήσεως χωρὶς τὴν ὑπαρξὴ στοιχειώδους προετοιμασίας καὶ ἀνάλογης ὑποδομῆς. Σ' αὐτὸν τὸ σημεῖο χρειάζεται μεγάλη προσοχή.

Δὲν ἀναφέρομαι κυρίως σὲ μία ὑλικὴ ὑποδομή. Αὐτήν, μπορεῖ οἱ ἀρμόδιοι τοῦ 'Ἑλληνικοῦ Όργανου Τουρισμοῦ (Ε.Ο.Τ.)' νὰ ἔχουν φροντίσει νὰ τὴν προβλέψουν. Αὐτὸν δὲν σημαίνει, δτι δὲν θὰ ὑπάρξουν καὶ περιπτώσεις κατὰ τὶς ὅποιες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὑπεύθυνοι δὲν θὰ πρέπει νὰ ἔχουν συμβάλει ἵκανῶς πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση.

"Ας σκεφθοῦμε μόνο τὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλουν οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ μοναχὲς γιὰ νὰ ἔξασφαλίσουν μία φιλόξενη, φιλότιμη καὶ ἀξιοπρεπῆ ὑποδοχὴ στοὺς χιλιάδες ἐπισκέπτες τὸν χρόνο στὶς Ι. Μονὲς καὶ τὰ 'Ι. Ήσυχαστήρια ἀνὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπικρά-

τεια. Δὲν εἶναι, ὅμως, μόνο τὰ μοναστήρια, τὰ προσκυνήματα, τὰ παντὸς εἴδους ἐκκλησιαστικά ίδρυματα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνορίες ποὺ καταβάλλουν πολλοὺς κόπους γιὰ νὰ διατηρεῖν τοὺς ναοὺς καθαρούς, ἀνοιχτούς σὲ τακτές ὥρες μὲ ἀκριβῆ τέλεση τῶν Ἰ. ἀκολουθιῶν. Αὐτὰ εἶναι σὲ σ্থους γνωστὰ καὶ γίνονται.

Ἄν λάβουμε, ὅμως, ὑπόψη τὶς γενικεύσεις τὶς δόποις ὁ νεοέλληνας ἔχει τὴν τάση νὰ κάνει, θὰ θέλαμε νὰ ὑπομνήσουμε στοὺς ἀρμοδίους τὴν ἀκριβῆ τήρηση ὅλων ὅσων ἀγαγγέλλονται ὡστε αὐτοὶ ποὺ ἐπιστρέφουν στὸν τόπο ἀναχωρήσεώς τους νὰ μὴν ἐκλάβουν ὡς κανόνα μία ἔξκιρεση ποὺ θὰ τοὺς συμβεῖ κάποτε καὶ νὰ θελήσουν νὰ διασύρουν τὸ κατὰ τὰ λοιπὰ μὲ τρόπο ἄψογο ἐπιτελούμενο ἔργο. Τὸ «πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω» (Α' Κορινθίους ιδ', 40) τοῦ Ἀποστόλου ἡς εἶναι θεμελιώδης ἀρχὴ πρὸς ἐφαρμογή.

Πρὸς συνείδηση τοῦ θεραπευτικοῦ σκοποῦ

Πέρα, ὅμως, ἀπὸ καθαριότητα καὶ τάξη ποὺ πρέπει νὰ ἐπικρατεῖ, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μὴν ξεχνᾶμε τὸν σκοπὸν γιὰ τὸν δόποιο ξεκινοῦν οἱ ἀνθρώποι σ' αὐτές τους τὶς περισσεῖς. Ὁ σκοπὸς αὐτός, συνειδητὰ ἦταν συνείδητα, περικλίνει τὶς περισσότερες φορὲς τὴν ὑπέρβαση τῆς καθημερινότητος, ψυχικὴ ἀνάταση καὶ κατάνυξη, συνάντηση μὲ μιὰν ἄλλη πραγματικότητα, προσδοκία παρακλήσεως, ἀναζήτηση τοῦ προσωπικοῦ ἀκόμα καὶ σὲ περιπτώσεις ὅμαδικοῦ-μαζικοῦ ταυρισμοῦ. Πόσο εἴμαστε ἐτοι μοι νὰ προσφέρουμε αὐτὸν ποιοτικὸ στοιχεῖο ζωῆς ποὺ ὁ κόσμος περιμένει καταφεύγοντας ἔκεῖ;

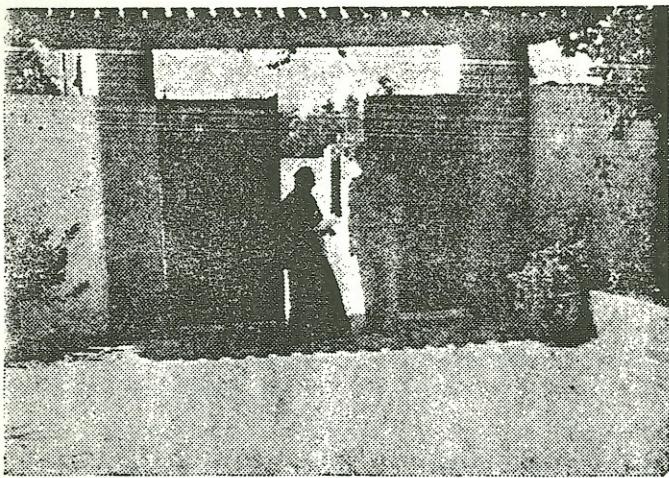
Ἡ προετοιμασία, βέβαια, αὐτὴ δὲν εἶναι θέμα ὑποδείξεων, συνταγῶν, ἐντολῶν. Εἶναι ἐτοιμασία ποὺ

συντελεῖται στὴ διάρκεια μιᾶς ζωῆς ὅστε νὰ γίνει «στάση ζωῆς» ποὺ νὰ ἀναπαύει ὅσους προσέρχονται. "Αλλοτε μιλήσαμε ἐκτενῶς γιὰ τὴν στάση φιλο-
ξενίας ἵστας ὅποια συνοψίζει τὶς στάσεις ὑποδιχῆς καὶ
ἀγάπης. Λὲν χρειάζεται νὰ ἐπαιέλθωμε τώρα στὴ
Θεωρητικὴ θεμελίωσή της. Οἱ ἀνθρώποι, αὐτὴν τὴν
φιλοξενίαν ἔχουν ἀνάγκη. Σ' ἓναν κόσμο, μέσα στὸν
ὅποιο τὶς περισσότερες φορές αἰσθάνονται ἀνέστιοι,
στὴν Ἐκκλησία καὶ στοὺς χώρους της περιμένουν νὰ
νιώσουν σὲ σὲ σπίτι τους, οἰκεῖοι καὶ δικοί.

Κι ὅμως εἶναι φορές, ποὺ καὶ ἔκει λείπει ἡ ζεστα-
σιὰ τῆς ἀνθρώπινης ἐπαφῆς· ἀπουσιάζει ὁ θερμός ὁ
λόγιος· ἡ ὑποδιχὴ γίνεται ψυχρὰ καὶ βαρετά, σὲ νὰ
ἐνοχλεῖ ὁ ἐπισκέπτης· οἱ χῶροι, ἔτσι ὅπως εἶναι δια-
μορφωμένοι μερικές φορές, ἀποδιώγγουν καὶ ἀπωθοῦν.

Κάποιες ἄλλες στιγμὲς γίνεται αἰσθητὸς ὅτι ὑπάρ-
χει διαφοροποίηση στὴν ὑποδιχή. "Αλλοι γίνονται
ἀμέσως μὲ ἐγκάρδιο τρόπο ἀποδεκτοί· ἄλλοι τηροῦνται
σὲ διακριτικὴ ἀπόσταση. Λέγονται αὐτὸς δὲν θέλουμε
νὰ ὑπεστηρίξουμε ὅτι δὲν ὑπάρχουν διαφορές καὶ βαθμοὶ
γνωριμίας — κατὰ τὸ βαθμὸν συγγενείας. Μόνο ποὺ
πολλοὶ ἐντυπωσιάζονται ἐκλαμβάνοντας αὐτὴν τὴν
συμπεριφορὰν «ῶς δύο μέτρα καὶ ὥς δύο σταθμά». Θέτουν
μάλιστα ἐρωτήματα τοῦ εὑπου: κι ἐδῶ λοιπὸν
γίνονται διακρίσεις; μήπως αὐτοὶ ποὺ γίνονται πιὸ
εύκολα ἀποδεκτοὶ προσφέρουν περισσότερα; γνωρί-
ζονται κάποιον ἔκει, ἔχουν τὰ μέσα; κ.ο.κ.

Τί μποροῦμε νὰ ἀπαντήσουμε σ' ὅλα αὐτά; Αὐτὸς
ποὺ ἀναφέρει περὶ «βαθμῶν γνωριμίας» μπορεῖ νὰ
δικαιολογήσει μία ιλιμάνωση στὸν βαθμὸν ὑποδιχῆς;
Τὸ λεγόμενο ὅτι «οἱ οἵ τινοι εἶναι εἴσοι, ἄλλοι
δρισμένοι εἶναι πιὸ εἴσοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους» μόνον ὃς

Κατευθύνο... εἰς τὸ ἐπανιδεῖν...

ἀστεῖσμός μπορεῖ νὰ ἡχήσει. Τόσο τὰ ἑρωτήματα ὅσο καὶ οἱ ἀπαντήσεις προβληματίζουν. "Αν, τώρα, θελήσουμε καὶ ἔμεινες ως ἐπισκέπτες νὰ εἴμαστε ἀπόλυτα εἰλικρινεῖς μὲ τὸν ἔχοντα μας, θὰ διμολογούσαιμε, ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἥταν ἀδιάφορο, καὶ μᾶλλον θὰ μᾶς πείραζε, ἀν «ἐμάς τοὺς γνωστοὺς» μᾶς ὑποδέχονται μὲ τὸν ἵδιο τρόπο ποὺ ὑποδέχονται «καὶ τοὺς ὄλλους».

Παρ' ὅλας, δύως, αὐτὲς τὰς ἐνστάσεις ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἡ κατὰ τῆς ἀλληγορίας καὶ ἀπόψεως καὶ ὅλας τὰς πιθανές δικαιολογίες ἀμφοτέρων δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι δρισμένη συμπεριφορὰ ἐνοχλεῖ πραγματικά. Άκομα κι ὅταν ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἐπισκέπτη εἶναι ἐνοχλητική, μία δύστρεπτη ὑποδοχὴ δὲν ξεχνιέται εύκολα.

"Οσες ὑποδείξεις κι ἂν κάνουμε στοὺς ἐπισκέπτες μας τὸ ἀντίδοτο φάρμακο γιὰ τοὺς ὑποδεχομένους παραμένει τὸ ψυλικόν «ἥτιαμάσθην καὶ οὐκ ἐταράχθην» (ἢ ἀρητικὴ πλευρὴ τῆς προστοιμασίας)

καὶ τὸ προφητικὸν «παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου» (ἡ θετική). Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ ἄνοιγμα ἐνὸς τέτοιου χώρου ὑποδοχῆς καὶ τὸ κλείσιμο θὰ γίνεται «εὐλογία εἰσόδων καὶ ἔξόδων» καὶ ἄνοιγμα θύρας γιὰ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ. Χρειάζεται πάντως προσοχὴ γιατί, κατὰ παράδοξο τρόπο, ἐνα ἄνοιγμα μπορεῖ νὰ εἶναι κλείσιμο, κι ἐνα κλείσιμο, ἄνοιγμα...

‘Η διμορφιά εἶναι θεραπευτική

Αὐτὴ ἡ φροντίδα γιὰ ποιότητα γιὰ τὴν διοία μιλούσαμε πιὸ πάνω πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται δχι μόνο στὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ ποὺ θὰ ὑποδέχεται τοὺς ξένους ἀλλὰ καὶ στὰ ἀντικείμενα ποὺ θὰ ἔχουμε προσταμάσει νὰ προσφέρουμε ὡς ἀναμνηστικά, δωρεὰν ἢ πρὸς πώληση. Καὶ σ' αὐτὸν τὸ σημεῖο χρειάζεται ἡ ἀπαιτούμενη προσοχὴ.

Πολλὲς φορὲς καὶ γιὰ νὰ κρατήσουμε τὶς τιμὲς προσιτές, δτον τὰ κατασκευάζουμε οἱ ἴδιοι ἢ διότι τὰ προμηθευόμαστε ἀπὸ ἐργαστήρια μαζικῆς παραγωγῆς, παραμελοῦμε τὴν φιλοκαλικὴ παράδοση τῆς Ὁρθοδοξίας ἐμπορευματοποιῶντας τὴν καὶ προσφέρουμε «ἀναμνηστικά» (σουβενίρ) ποὺ τελικά «δὲν θυμίζουν τίποτε» ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ ἐπισκεφθήκαμε. Τὰ ἐργόχειρα δὲν εἶναι «ἐργόχειρο» ἀλλὰ κακῆς ποιότητος κατασκευάσματα ποὺ δυσφημοῦν αὐτὸν ποὺ τὰ προσφέρει ἢ τὰ πωλεῖ.

“Ἄσ μὴ ζεχνᾶμε μάλιστα, δτοι αὐτὸν ποὺ θ’ ἀποκομίσει ὁ ἐπισκέπτης ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ ἐπισκέπτεται θὰ πρέπει νὰ ἔχει καὶ ἐναν αἰσθητικὰ παιδαγωγικὸ χαρακτήρα ποὺ νὰ τὸν πλησιάζει στὴν ἀπειρη διμορφιά, στὸ ἄλλο Κάλλος, τὸ ὅποιο στὴν οὔσια συμβολίζει. Καὶ τὸ πιὸ μικρὸ ἀντικείμενο ἀς μὴ τραυματίζει του-

λάχιστον τὴν εὐαισθησία μας ἀν δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει αἰσθητή αὐτὴν τὴν ἄλλη πραγματικότητα.

“Ἄς φροντίσουμε, λοιπόν, μὲ κάθε τρόπο, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ δικά μας, τὰ ἐκκλησιαστικά, νὰ ἀποχρωκηθούμενοι καὶ ἡ Ἐλλάδα ὡς «χώρα τοῦ κίτου»⁸. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε, δτὶς ἡ Ἐκκλησία διαφύλαξε στὸ σῶμα Τῆς ὡς κιβωτὸς ὁ, τι πιὸ ἐκλεκτὸ δῆμοιούργησε ὁ λαϊκός μας πολιτισμός. Αὐτὸ πρέπει νὰ καθιδηγήσει καὶ τώρα κάθε εἴδους πρωτοβουλίες ἔτσι ὥστε ἡ θεραπεία νὰ ἀνάγεται σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα καὶ νὰ καλύπτει ὅλες τὶς χρεῖες τοῦ ἀνθρώπου.

1. ‘Ἐνθυμοῦμαι, δτὶς δταν συνυπηρετούσαμε στὴν Μόνιμο Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴν Ποιμαντικοῦ ‘Ἐργου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐλλάδος μὲ τὸν νῦν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Κερκύρας καὶ Πατρῶν κ. Τιμόθεο, ἡ ἔκδοση ἐνδὸς τέτοιου δδηγοῦ, κυρίως γιὰ δέσμους, ἀποτελοῦσε ἔνων ἀπὸ τοὺς πιὸ διαφορούς πόθους του σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἀσκηση μᾶς Ποιμαντικῆς τοῦ Τουρισμοῦ.

2. ‘Ἐδῶ, τηρούμενων τῶν ἀναλογιῶν, ἔχουν τὴν θέση τους δσα εἰσηγήθηκε δὲ Βάσος Κωνσταντινόπολος σὲ διεθνὲς συνέδριο τὸ 1976. Ἡ εἰσήγησή του, «Ἡ ἐπαγγελματικὴ συνείδηση τοῦ δημοσιογράφου τουρισμοῦ καὶ ἡ ὑποχρέωσή του νὰ διατηρεῖ μίκη ἀμεσητική γνώση καὶ νὰ ἐπαληθεύει τὶς πηγές του», βρήκε τὴ θέση τῆς στὸ τέλος τοῦ χρήσιμου δδηγοῦ του Γυρνών τας τὰς τὴν ‘Ἐλλασ α, ’Αθήνα 1977, σ. 144-146.

3. Μία τέτοια σειρὰ διδίλιων εἰγχμάτων περιλάβει: στὸ τμῆμα Γενικὰ τῆς «Ποιμαντικῆς Βιβλιοθήκης» ποὺ δημοσιεύσαμε στὸ τεῦχος 1 Μαΐου 1988, σ. 138 - 139 τοῦ «Ἐφημερίου».

4. ‘Ἐπειδή, πολλοὶ κατὰ τὶς ξεναγήσεις τῆς τὴν ἑρωτοῦν γιὰ τὴν ούσια τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὶς ὑφιστάμενες διαφορὲς κυρίως μεταξὺ διθύραδόζων καὶ φωματικαθολικῶν, ἡ ἴδια συνέγραψε στὰ γαλλικά ἔνα βιβλίο ποὺ ἀφορᾶ σ’ αὐτές, δίνοντας πληροφορίες, μαρτυρίες, διευθύνσεις καὶ βιβλία ποὺ ὑπάρχουν στὴν γαλλική, ἀγγλική καὶ γερμανική γλώσσα περὶ δρθιδόζου Ἐκκλησίας. Ο τίτλος τοῦ βιβλίου: Irène Économides, Différences entre l’Église Orthodoxe et le Catholicisme Romain, Athènes, 1987, 100 σ.

5. Τὰ ποιήματα αὐτά, — ποιητικὸν ἡμερολόγιο μᾶς ξεναγοῦ, 1960-1985 — ποὺ πήραν διάκριση ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ Λογοτεχνικὴ Συντροφιά, γεννήθηκαν, ὥπως ἡ ἴδια γράφει στὸν πρόλογό της, τὰ τελευταῖα 25 γερόνια. “Ἐνα χρονικὸ διά-

στημα πού πέρασε μὲ σκληρὴ δουλειὰ μέσα στὰ βουνά, στοὺς κάμπους καὶ στὶς θάλασσες τῆς πυτζίδας μας. Μὲ πολλὴ εὐχα-
στήσια ἡ συγγραφέας καταγράφει ποιητικὰ ἐντυπώσεις καὶ
βιώματα ἀπὸ διαδοχικοὺς σταθμοὺς ποὺ ὑψούμετοῦν ἔνα πνευ-
ματικὸν ὄδουποσικόν καὶ μῆς δίνουν μάκαράν τοῦ Θεοῦ καὶ Ἑλ-
λάδα ποὺ «σαῦ χαμογελάει» (σ. 104). Τὸν Ἱούνιο τοῦ 1988
κυκλοφόρησε ἔνα νέο βιβλίο της, *Les deus visages de la Grèce* (τὰ δύο πρόσωπα τῆς Ἑλλάδος), 168 σ.

6. Ὁ «Θεραπευτικὸς» αὐτὸς τουρισμός, ποὺ χρακτηρίζεται
ἔτσι ἀπὸ τὰ θεραπευτικὰ ἀποτελέσματα ψυχῶν καὶ σωμάτων
ποὺ ἐπιδαιψιλεύει στοὺς εὐλαβεῖς προσκυνητές, ἔχει τὴν ἀρχὴν
του ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων γρισταψιῶν χρόνων. Ἡ Ἐκκλησία
περιέβαλλε πάντοτε μὲ θεμελιωμένη θεολογικὰ καὶ ἐνταγμένη
στὴ λατρεία ποιμαντικὴ πράξη ὅλα κύτα τὰ προσκυνήματα. Ἡ
εὐθύνη τῶν ποιμένων εἶναι πολὺ μεγάλη ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ,
ὅ προσκυνηματικὸς θεραπευτικὸς τουρισμὸς νὰ ἀποκλίνῃ καὶ
νὰ ὑποστεῖ ἐπικίνδυνες ἀλλοιώσεις. Τὸ θέμα αὐτὸν εἶναι πρα-
γματικὰ τεράστιο καὶ ἀξίζει νὰ γραφτεῖ μάλιστα εἰδικὴ ποι-
μαντικὴ μονογραφία. Οἱ σχετικὲς μελέτες εἶναι σπάνιες. Λίγην
ἀξιόλογο εἶναι τὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ «la maison-Dieu»,
τεῦχος 170, δεύτερο τρίμηνο τοῦ 1987. Ἰδιαίτερα διαφωτι-
στικὸ μ.δ. εἶναι τὸ ἀρθρό τοῦ Pierre Maraval, «Liturgie et
pelerinage durant les premiers siècles du christianisme», σ. 7-28. Ἀποφέυγουμε σήμερα νὰ ἐπεκταθοῦμες
σὲ πρόσθετα βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα ἐπιφυλασσόμενοι γιὰ τὸ
μέλλον.

7. Βλ. τὸ διηλίο μου *Στιγμές του πακαλ περιπλόκου*, σ. 3,
Αθήνα 1985, σ. 43 - 52.

8. Σὲ μία ἐνδιαφέρουσα ἔκδοση τῶν φίλων τοῦ περιοδικοῦ
«Ἄντει» θίγεται: εὕστοχα τὸ ζήτημα κύτο. Ὁ τόμος ἐπιγράφε-
ται: Κάτι τὸ «ώραϊον». Μιὰ περιήγηση στὴ
νεοελληνικὴ κακογουστιά, Αθήνα 1984, 360 σ. Οἱ σ. 100-123
ἀναφέρονται στὴν θρησκεία. Περιλαμβάνεται μία μελέτη τοῦ
Καθηγητῆ Χρήστου Γιανναρᾶ μὲ τίτλο «δυσείμων μορφὴ» (σ.
100-107).

